

SOCIALISTISCHE VOLKSHUIZEN IN VLAANDEREN

Ontwikkeling en gebruik van volkshuizen in de context van de stad aan de hand van twee casestudy's: Mechelen & Menen.

- Els Vernimmen

Socialistische volkshuizen in Vlaanderen.
Ontwikkeling en gebruik van volkshuizen in de context
van de stad aan de hand van twee casestudy's:
Mechelen & Menen.

Els Vernimmen

Promotoren: prof. dr. ir.-arch. Johan Lagae, prof. Fredie Floré (KU Leuven)
Begeleiders: Laura Nys

Masterproef ingediend tot het behalen van de academische graad van
Master of Science in de ingenieurswetenschappen: architectuur

Vakgroep Architectuur en Stedenbouw
Voorzitter: prof. dr. ir. Arnold Janssens
Faculteit Ingenieurswetenschappen en Architectuur
Academiejaar 2015-2016

“De auteur geeft de toelating deze masterproef voor consultatie beschikbaar te stellen en delen van de masterproef te kopiëren voor persoonlijk gebruik. Elk ander gebruik valt onder de bepalingen van het auteursrecht, in het bijzonder met betrekking tot de verplichting de bron uitdrukkelijk te vermelden bij het aanhalen van resultaten uit deze masterproef.”

“The author gives permission to make this master dissertation available for consultation and to copy parts of this master dissertation for personal use. In the case of any other use, the copyright terms have to be respected, in particular with regard to the obligation to state expressly the source when quoting results from this master dissertation.”

24 mei 2016
Els Vernimmen

DANKWOORD

Er zijn een aantal mensen die ik wil bedanken voor het mee waarmaken van deze masterproef:

...mijn promotoren Fredie Floré en Johan Lagae, voor de talrijke begeleidingsmomenten en voor alle feedback en advies. Jullie zorgden ervoor dat ik niet van mijn pad afdwaalde en dat ik niet eindeloos bleef hangen in het vele (interessante) onderzoek.

...Laura Nys, die bijna alle begeleidingen heeft bijgewoond, voor het advies en het mee brainstormen, en vooral voor het aanreiken van interessante literatuur.

...alle medewerkers van het Amsab-ISG, voor alle hulp met het archiefonderzoek. In het bijzonder wil ik Paule Verbruggen bedanken die me niet alleen op weg heeft geholpen met mijn onderzoek, maar die ook altijd klaarstond om me verder te helpen met al mijn vragen. Haar interesse en enthousiasme werkten zeer motiverend. Ook Anne Geysens wil ik bedanken, voor haar geduld en hulp bij het uitspitten van de grote hoeveelheid plannen. Luc Peiren, voor het klaarstaan voor alle vragen en het aanreiken van een aantal relevante bronnen en archiefstukken. Hendrik Ollivier, voor het bezorgen van een groot aantal gedigitaliseerde foto's en plannen. En ook bedankt aan iedereen die ik vergeet bij naam te noemen.

...mijn familie, mijn vrienden en mijn vriend Nick, voor de steun en het geduld tijdens heel de periode. Jullie bleven steeds in mij geloven en zonder jullie was het dan ook nooit gelukt.

...het naleesteam, bestaande uit mijn mama, Laura, Nele, Nick en Alice, voor het nuttige advies en de motiverende woorden.

...mijn zus Joke voor het layoutadvies en de morele steun bij de afwerking.

...in het bijzonder mijn mama, Inge Van Der Elst, die ik eeuwig dankbaar ben omdat ze mijn steun en toeverlaat is geweest tijdens mijn studies. Bedankt voor het geloof, het geduld en alles dat je er mee hebt ingestoken want zonder jou was het mij nooit gelukt. Bedankt voor alle kansen die je me gegeven hebt.

EXTENDED ABSTRACT

SOCIALIST 'HOUSES OF THE PEOPLE' IN FLANDERS. DEVELOPMENT AND USE OF HOUSES OF THE PEOPLE IN THE CITY CONTEXT THROUGH TWO CASE STUDIES: MECHELEN & MENEN.

Introduction

Houses of the people started arising throughout Europe at the end of the nineteenth century, buildings set up by and meant for people of the working class. Usually these buildings had a socialist connotation and were enabled by cooperations connected to the local socialist party. Houses of the people were not defined by a specific architectural 'type' and appeared in many different shapes and sizes throughout the country. What all these buildings had in common though, was that they were multifunctional, serving as places where the worker could relax, be educated and take part in political debate.

This master's thesis focuses on socialist houses of the people in Flanders and has two goals:

1. An extensive research into the network of houses of the people that was created throughout Flanders. This research is primarily based on research in archives and it results in a database of buildings, being a first attempt to reveal this wide network of houses of the people. Based on findings out of this research, the subject of the second part is determined.

2. As a case study, two Flemish cities are chosen (Mechelen & Menen). First of all, the development of the socialist patrimony is placed in the context of the city in the same period. This part is mainly based on literature that provides information on the political, economic, urban development and socialist framework of the city. Secondly, a study is made on the architecture and use of the expansive socialist buildings of the two cities, by analyzing records of architectural plans, photographs, etc. Finally, a comparison is made between the houses of the people of the two cities and possible reasons for these similarities and differences are formulated.

Part 1. The development of a socialist patrimony.

MECHELEN

The industrialisation of Mechelen is characterized by the construction of the first railways of the country in the early nineteenth century, of which the city becomes the central point. This results in the opening of the Arsenaal, the central workplace of the railways of Belgium, causing a massive growth of the workers population in Mechelen. Apart from this though, the city is known for its cabinetmakers, which are organised in smaller family workshops that focus on traditional, non-industrialised working methods. Additionally, the Arsenaal is a state enterprise and mainly liberal. Because of this, among other factors, socialism for a long time finds little support from the working class of Mechelen.

The first attempts on starting a socialist movement are the creation of a local socialist party and a cooperation 'De Vereenigde Werklieden' in the late 1880's, which is followed by the opening of a party headquarters. Later, this cooperation will change its name into 'De Toekomst', before failing because of bad organisation.

After a long period of a catholic city council, the liberals get to run the city from the 1890's, partly because of support from both liberals and socialists.

Vooruit Ghent, shining example of the socialist movement and well organised cooperations, as well as for the house of the people, jumps in both financially and in terms of organisational talent. With the help of Aimé Bogaert, the new cooperation 'S.M. Vooruit Mechelen' quickly develops into a succesful organisation, resulting in the opening of new buildings: a house of the people with bakery and a few cooperative shops. This new approach also shows in political improvement in 1911: for the first time, a socialist is on the city council. After WW I, the socialists even become the majority in the city council due to the introduction of the 'algemeen enkelvoudig stemrecht', a new system for voting in which every male citizen has one vote, irrespective of his wealth. Unfortunately, liberals and catholics shake hands and the socialists are banned to the opposition.

From this moment on, the socialist patrimony starts expanding rapidly, resulting in a cluster of buildings near the Botermarkt (right in the centre of the city), and a summer house on the outskirts.

After WW II the socialists finally know a political victory and the city gets a socialist mayor. The following years are marked by the opening of a wide network of cooperative shops, a decrease of socialist activity and therefore also a fading significance of the house of the people.

MENEN

The city of Menen never really develops its own industry. Located right next to the French border and near the highly industrialised French department 'Le Nord', the function of the city becomes mainly residential, providing housing for Belgian workers who move close to the border to go and work in Halluin, Roubaix, Lille,... The district around Menen, just like the north of France, is favoured by socialists from Ghent, who often pay visits to try and start a socialist movement. Just like in Mechelen, the first socialist party and the cooperation 'S.M. Voorwaarts' are created in the 1880's, followed by the opening of a few subsequent party headquarters, to eventually fail in 1892 due to mismanagement.

The following ten years, Menen does not have a cooperative movement, but a new activist is rising: August Debunne. He realises the importance of the cooperation an propaganda for the succes of the socialist party.

Also in this city, Ghent intervenes and creates a better organised cooperation led by Edward Anseele. Not long afterwards, a first house of the people is built.

With the help of Anseele, Debunne manages to create a better political policy, portraying himself as a hero of the working class. This result in him becoming the first socialist parliament representative of West-Flanders.

During WW I, Menen suffers a lot of damage. Debunne manages to be chosen as mayor and from then on socialists rule the city council. This newly gained power results in a new house of the people, a huge building

in the same place as the old destroyed one. A second house of the people is built, as well as some cooperative shops. Not only the socialist patrimony is expanded, the socialist city council undertakes a large number of expensive reconstruction projects, which leads to financial problems. In spite of propaganda and efforts to maintain the power, the socialists are thrown out of the city council at the end of the 1930's, because they are not able to manage te city properly. This means the end of the socialist era in Menen, and apart from the opening of a few cooperative shops, also the end of the expansion of the socialist patrimony.

Part 2. Architecture, meaning and use of the houses of the people in the city.

MECHELEN

Location.

Mechelen has three main locations were the houses of the people are located.

1. Vooruit N°1: A location very close to the old party building, of which it's not sure whether it's arbitrary or not.

2. Botermarkt - Ouden Bruul - Muntstraat: During the interbellum, a cluster of buildings is set up at this site in the city center: the house of the people, an administrative building, three shops, a pharmacy and mutuality and a cinema. This is probably due to the financial progress of the cooperation. Every building gets its own function and undergoes a series of alternations.

3. Leuvensesteenweg: A 'summer house' is organised in the workers neighbourhood facing the Arsenaal.

Architecture.

The first house of the people is merely a house that the socialists take into use. The only elements added are the bakery, which is marked by symbolic paintings and text, and text on the front façade of the building.

The house of the people at the Botermarkt is also a big residential building, which is being converted into a building with a big room for festivities, a café, etc. in a

series of renovations. The exact interventions are not known because of contradictory plans.

Vooruit, the administration building and shop, is designed as two separate parts: the shop in the Muntstraat (a reconverted house similar to the house of the people) and the building with the address in Ouden Bruul (a functional complex which is not visible from the street).

The value of the summer house at the Leuvensesteenweg, consists mainly of the big garden and terrace. Apart from that, the architectural interventions are mainly limited to changes in the facade.

Socialist marches.

The house of the people is the centre point during socialist manifestations, functioning as start and end point of the route. Socialists in Mechelen tend to pass places that are of historical and political value for the city, probably for two reasons: to inscribe the house of the people and the history of the socialist movement in the history of the city, but also to challenge the opposite parties. Working class areas are passed to include all the workers in the festivities (propaganda) and to celebrate their realisations.

MENEN

Location.

The city knows of one main location of preference for the socialists, and one 'additional' place where the second(ary) house of the people is built.

1. The Koningstraat, a street in the centre, functions not only as the place for several socialist cafés at the beginning of the movement, but it's also the place where the socialists return to organise the first house of the people. After WW I, the new house of the people is built at the exact same location. This can be linked to the idea of literally rebuilding the city and the socialist movement after the war.

2. In the new district of Ons Dorp, built after WW I, the second house of the people is built, probably to gain votes.

Architecture.

The architecture of the socialist patrimony in Menen, is mainly defined by the design of the enormous house of the people of 1924, a monumental building which radiates the newly won power.

The secondary house of the people of Ons Dorp, looks like a smaller version of the one in the center, and disappears in its shadow.

Socialist marches.

Just like Mechelen, the house of the people is the place to be during festivities and marches. The big difference in Menen is that the building is also used in city celebrations, because of the fact that the socialists have gained power of the city council. This also allows them to make use of all parts of the city, which results in an intensive use of the central market place, which is in marches therefore linked to the house of the people.

Part 3. Mechelen & Menen: a comparison.

Creations from Ghent.

The main timeline of the socialist movement and development of a socialist patrimony is quite similar in both cities, resulting in the same situation around the turn of the century: the party and or cooperation has one building in use, which offers a location for organised meetings and recreation. This is the moment where Ghent interferes and starts a local cooperation as well as a house of the people. From this point on, the meaning of the socialist building changes in both cities: it evolves into a place established by and for the workers themselves, offering a space for meetings, emancipation, recreation and education. This is translated in both architecture and propaganda.

Workers' temple vs. socialist microcity.

In the interbellum, Menen and Mechelen both develop houses of the people that are very different. Menen builds up a monumental building, which almost functions as the one and only place to be for the worker. They compare themselves with Ghent. Mechelen shows a completely different story: a network is created for the worker, with separate places in the city offering specific

split functions, adapted to the needs of the cooperation. These two traits also translate themselves in the approach of renovations and even in how the socialists eventually manage the decay of the house of the people. In both of the cities though, they are aware of the value of the socialist patrimony that is created.

Influences.

Why is the socialist patrimony in the two cities so different? A few influences based on the specific contexts of the two cities can be named. First of all, the political status of the socialists seems to be important. In Menen, they manage to win power after WW I, resulting in the making of one house of the people which emanates power. In Mechelen, the socialists have to wait until after the second world war to gain power, resulting not in one big structure, but in a series of cautious interventions.

On top of this, Menen is both being influenced by the specific context of the cross-border workers, the architecture of the houses of the people in socialist northern France, and the destructions of WW I, after which socialism and the city are rebuilt in the monumental house of the people. Mechelen is also a city three times as large as Menen. Because of this, the spreading of the different functions seems logical to be able to provide everything for all the workers.

A question to be asked, is how far does the influence of specific people reach? In both cases, the most important buildings are designed by the same architect(s). To what extent are the two tendencies translations of the views of these two architects? Or can the different approaches

be read as the ideas of Aimé Bogaert versus those of Edward Anseele?

Conclusion.

Based on the findings for Menen and Mechelen, a few general assumptions can be made for the development of houses of the people in Flemish cities. First of all, the architectural translation and meaning of the house of the people could vary greatly, going from a workers' temple to a converted house. Often this was due to several factors, such as the economical situation of the city, the development of the local social party, the presence of important activists, the influence of nearby cities,... For this reason, when studying a house of the people, it's important to take the context into consideration.

For the same reason, it's also relevant to study the preceding patrimony, because it offers a framework for understanding decisions that were made in the design of the house of the people.

Lastly, the influence in Ghent can not be overestimated, because of their experience and exemplary function for the house of the people, the cooperation movement and socialism in general. In both Mechelen and Menen, the organizational and financial help of Ghent was crucial in the development of the houses of the people.

These are of course just two case studies but they raise the need for more cases as comparison to gain more insight into general tendencies in the development of a social patrimony and the design of a house of the people.

INHOUDSTAFEL

INLEIDING	2
» het volkshuis	3
» vraagstelling	5
» methodiek	6
- <i>Inventarisering</i>	
- <i>Bevindingen</i>	
- <i>Keuze van de case study</i>	
DEEL I - ONTWIKKELING VAN EEN SOCIALISTISCH PATRIMONIUM	10
» mechelen, middelpunt van de ijzeren wegen	11
13 Eerste pogingen tot verzet	
19 Gent schiet te hulp	
21 Politiek dieptepunt en patrimoniumexpansie	
» menen, woonplaats van grensarbeiders	28
31 Eerste pogingen tot verzet	
35 Vader Anseele en Volksjongen Debunne	
39 Socialisten voor de wederopbouw	
42 De partij verliest haar voorman	

DEEL II - ARCHITECTUUR, BETEKENIS EN GEBRUIK VAN DE VOLKSHUIZEN IN DE STAD	46
» mechelen	47
47 Een uitgebreid netwerk	
- <i>Het volkshuis om de hoek</i>	
- <i>Verovering van de site Botermarkt - Ouden Bruul - Muntstraat</i>	
- <i>Zomerlokaal voor de Arsenaalmannen</i>	
53 Een architectuur van verbouwingen	
- <i>Een allegorische bakkerij</i>	
- <i>Stapsgewijs ontwerp van het Volkshuis</i>	
- <i>Een moderne winkel & functionele burelen</i>	
64 Socialistische optochten en de rol van het volkshuis	
» menen	69
69 De Koningstraat en de rest	
- <i>Socialistisch epicentrum in de Koningstraat</i>	
- <i>Stemmen ronselen in Ons Dorp</i>	
71 Samenhangende architectuur	
- <i>“De Olifant”, tempel voor de arbeiders</i>	
- <i>De kleine olifant</i>	
77 Socialistische optochten en de rol van het volkshuis	
DEEL III - MECHELEN & MENEN: EEN VERGELIJKING	80
- <i>Gentse creaties</i>	
- <i>Arbeiderstempel vs. socialistische microstad</i>	
- <i>Invloedsfactoren</i>	
CONCLUSIE: VOLKSHUIZEN IN VLAAMSE STEDEN	90
BIBLIOGRAFIE	92
GEBOUWFICHES	116

INLEIDING

HET VOLKSHUIS

“Deze inrichting moet voor ieder socialist, voor iederen werker die het met onze zaak goed meent, het toevluchtsoord zijn, waar men elkander moet leeren kennen en waardeeren, onderling elkander onderrichten, moed inboezemen en opbeuren tegen den harden strijd tot het bestaan die hedendaags de werkersschaar zoo snood teistert, en ook eene school zijn van onderricht op economisch gebied waar men de goede samenwerkers vormt.”

(De Toekomst 13 september 1903, over de inhuldiging van Vooruit N°1 in de Lange Ridderstraat 16)

Aan het einde van de negentiende eeuw doet in Europa een nieuwe bouwtypologie zijn intrede: het volkshuis. Deze gebouwen ontstaan naar aanleiding van een groeiende arbeidersklasse, die net zoals de bourgeoisie ook over een eigen plek in de stad wil beschikken. Deze ontwikkeling gaat samen met de groeiende aandacht voor de coöperatieve beweging als vorm van organisatie waarbij samenwerking centraal staat en die voor een stuk de arbeidersemancipatie heeft toegelaten.

In tegenstelling tot vele andere typologieën is die van het volkshuis niet echt duidelijk afgelijnd. Aan de hand van een aantal verschillende bronnen, tracht ik een afgebakende omschrijving te construeren.

Ten eerste is er de publicatie *Maisons du peuple, architecture pour le peuple*, een van de basiswerken wat betreft volkshuizen in Europa, die reeds in de jaren tachtig is uitgegeven en gebaseerd is op uitgebreid archiefonderzoek. Over het volkshuis wordt het volgende geschreven: *“...un nouveau lieu investi par l’architecture pour la masse ouvrière politisée, dans une organisation spatiale et formelle inédite, qui décroïsonne les fonctions du théâtre, du café, de la tribune, de la bibliothèque, voire de l’atelier ou de l’école, et les projette dans une seule matrice architecturale, d’un type inédit.”* Het volkshuis is een plek die ontstaat door de drang naar bijeenkomst, om samen brood te bakken, bier te drinken, zich te amuseren en vooral niet uitgebuit te worden. Een belangrijk punt dat nog aangehaald wordt is de diversiteit van volkshuizen: *“Nées d’une volonté commune de présence et d’affirmation socialiste à travers un édifice, les maisons du peuple n’ont cependant pas donné lieu à une production architecturale unifiée.”*¹

Een tweede literatuurwerk dat ik wil aanhalen is *Onder Dak*, een werk dat niet alleen focust op volkshuizen maar op zuilgebonden gebouwen in België. Dit omvat dus ook gebouwen opgericht door bijvoorbeeld liberalen en katholieken. Wanneer er over socialistische volkshuizen wordt gesproken, spreekt men over *“bastions van het socialisme”*, gebouwen die zijn voortgegroeid vanuit coöperatieve initiatieven. Ook wordt er gesproken over het feit dat er geen eenduidig ‘type’ volkshuis bestaat, maar dat eenzelfde begin steeds terugkomt,

1 BRAUMAN A., CULOT M., “Introduction” in: BRAUMAN A., DEMANET M., *Maisons du peuple. Architecture pour le peuple. Belgique, Allemagne, Autriche, France, Grand-Bretagne, Italie, Pays-Bas, Suisse*, p.7-9, Brussel, Archives d’Architecture Moderne, 1984; BRAUMAN A., BUYSENS B., “Voyage au pays des maisons du peuple” in: BRAUMAN A., DEMANET M., op.cit., p.33-62

namelijk “een huis met een café, feest- en vergaderruimten, zonder dat men van een (architecturaal) model kan spreken.”²

Een laatste relevante publicatie die ik wil aanhalen is het artikel “The power of place. The house of the people as counterpublic”, geschreven door Margaret Kohn. Zij definieert een volkshuis als volgt: “*The houses of the people were radical community centers that brought together heterogenous workers’ initiatives like cooperatives, newspapers, political clubs, and libraries around a central café/bar/meeting hall.*”

Bovendien spreekt ze ook over volkshuizen als “heterotopias of resistance”, plaatsen die bestaande economische of sociale conventies op de proef stellen en een alternatief aanbieden. Ze haalt ook specifiek volkshuizen in België aan. Hoewel elk Belgisch volkshuis verschillend is, duidt ze op een aantal gemeenschappelijke eigenschappen: een nauwe samenwerking met de Belgische Werkliedenpartij, het opwekken van klassenbewustzijn en betrekken van arbeiders in het socialisme en ten laatste het volkshuis als belichaming van de groeiende kracht en autonomie van de werkende klasse. Macht genereren stelt ze als eerste doel van een volkshuis. Bovendien stelt ze dat participatie niet afhangt van afkomst of status, maar wel gebaseerd is op een gedeeld engagement voor het verbeteren van het economisch en sociaal leven van de lagere klassen.³

Uit het voorafgaande kunnen we het volgende stellen:

Een (socialistisch) volkshuis is een plaats waar arbeiders samenkomen voor vertier, (cultureel) onderricht en politiek debat, meestal opgericht door een coöperatie en verbonden aan de lokale politieke partij. Het betreft dus een multifunctioneel gebouw met minstens een café, en vaak ook een feestzaal en vergaderzalen.

2 STALLAERTS R., SCHOKKAERTS L., *Onder dak. Een eeuw volks- en gildehuizen*, Gent, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, 1987, p.10;116

3 KOHN M. (2001) “The power of place. The house of the people as counterpublic.” in: *Polity*, 33(4), p.503-526

VRAAGSTELLING

Deze masterproef heeft twee doelen. Ten eerste wordt een aanzet gegeven tot het bundelen van informatie omtrent volkshuizen in Vlaanderen. In de jaren tachtig is door de Archives d'Architecture Moderne reeds een *Inventaire visuel des maisons du peuple de Bruxelles et de Wallonie*⁴ opgesteld, een uitgebreide inventaris bestaande uit een reeks gedetailleerde fiches van de verschillende volkshuizen. Hieraan gekoppeld is toen ook het reeds vernoemde werk van Brauman en Buysens verschenen, dat buiten volkshuizen in Wallonië en een aantal Europese landen, in Vlaanderen wel de cases Gent en Brussel bespreekt. Recenter is er dan ook een boek van Françoise Fonck verschenen, dat onder andere voortbouwt op het onderzoek dat in de jaren tachtig gevoerd is.⁵ In tegenstelling tot Wallonië echter, is er voor Vlaanderen nog geen extensief onderzoek naar volkshuizen gedaan, afgezien van publicaties als *Onder Dak*. Meestal draait het echter om meer dan alleen volkshuizen. Met dit eerste deel wordt dan ook een poging gedaan om het netwerk van volkshuizen in Vlaanderen bloot te leggen en te inventariseren. Dit vertaalt zich in een database met de verzamelde gegevens, bronnen en archiefstukken.

Een tweede deel is tekstueel en bestaat uit een casestudy, gekozen op basis van de bevindingen uit het eerste deel. Voor dit deel worden twee steden uitgekozen, Mechelen en Menen, waarvoor de keuze nog verder zal toegelicht worden. In de casestudy worden twee aspecten behandeld. Ten eerste wordt de uitbouw van het socialistisch patrimonium belicht, gekaderd in de algemene ontwikkeling van de stad. Daarna ga ik verder in op de architectuur en het gebruik van de volkshuizen. Ten laatste worden deze twee thema's vergeleken in een samenvattend derde deel.

4 BUYSENS B., *Inventaire visuel des maisons du peuple de Bruxelles et de Wallonie*, Brussel, Archives d'Architecture Moderne, 1983

5 FONCK F., *Les maisons du peuple en Wallonie*, Namen, Institut de Patrimoine Wallon, 2010

Inventarisering

Een belangrijke eerste stap in het inventariseringsproces is het afbakenen van het gezochte materiaal. Hierbij moeten uiteraard enkele keuzes gemaakt worden. Zoals reeds eerder vermeld, wordt de zoektocht ten eerste regionaal afgebakend. Ik neem enkel Vlaanderen in beschouwing, om de eenvoudige reden dat er voor Wallonië reeds een inventaris is opgemaakt. Bovendien beperk ik de lijst ook tot *socialistische* volkshuizen. Er zijn weliswaar ook liberale en katholieke volkshuizen of werkhuizen gebouwd, maar over het algemeen blijft het een eerder socialistisch fenomeen en ze allemaal bestuderen zou ons te ver leiden. Ten laatste wordt om te beginnen geen restrictie genomen op vlak van omvang van het gebouw. Er zijn namelijk de grote bekende volkshuizen, maar tegelijkertijd zijn er ook een groot aantal lokalen en gebouwen waarvan we ons kunnen afvragen of ze wel of niet doorgaan als volkshuis. Omdat dit niet steeds van in het begin duidelijk is, worden ze allemaal in beschouwing genomen.

Het onderzoek is van start gegaan met een bezoek aan het Amsab Instituut voor Sociale Geschiedenis te Gent, de plaats bij uitstek als het gaat om socialistisch archiefmateriaal. Paule Verbruggen heeft me heel goed op weg geholpen met een lijst fotomateriaal van verschillende volkshuizen dat gebruikt is tijdens de tentoonstelling van “100 jaar Vooruit” in het STAM (Gent, 2013). Vanuit deze lijst ben ik vertrokken voor mijn verder onderzoek.

Archiefmateriaal als verslagen, propagandamateriaal, plannen en dergelijke meer waren een eerste bron van informatie. Het Amsab-ISG heeft ook een uitgebreid fotoarchief, waarin zeer veel afbeeldingen en nuttige informatie te vinden is. De plaatsingslijsten van Jan Laplasse zijn hierin ook zeer goed van pas gekomen. Deze geven een overzicht van het archiefmateriaal per coöperatie of instelling.

Ook literatuur is een nuttige bron van informatie geweest, voornamelijk de publicatie *Onder Dak*, waarin zowel grote als kleine socialistische lokalen worden vermeld die van belang waren tijdens de opkomst van het socialisme in verschillende steden. Er is echter ook specifiek regionale literatuur te vinden, zoals *De socialistische arbeidersbeweging in de provincie Oost-Vlaanderen* en *Fragmenten uit het rode Liers verleden*.⁶

Dit zijn maar een aantal voorbeelden, maar de hoeveelheid materiaal die ter beschikking staat is zeer groot. Je kan hier dus oneindig aan blijven inventariseren. De inventaris die ik uiteindelijk gemaakt heb, is dus zeker niet volledig, maar doet een eerste poging om de veelheid aan informatie bloot leggen.

⁶ Amsab-ISG, BWP-federatie Gent-Eeklo, *De socialistische arbeidersbeweging in de provincie Oost-Vlaanderen, 1930 Fragmenten uit het rode Liers verleden*, Lier, 't Rood Pallieterke, 1985

Bevindingen

Op basis van de inventaris heb ik een eerste aantal bevindingen gedaan.

Ten eerste kan gezegd worden dat er in Vlaanderen een zeer uitgebreid netwerk van volkshuizen bestaan heeft. In veel steden was tevens niet enkel een volkshuis, maar ook een hele resem kleinere lokalen, winkels en dergelijke te vinden waar de socialisten hun gading konden vinden.

Zoals te verwachten, is het vrij eenvoudig om snel veel informatie te vinden wat betreft Gent. Als grote voorbeeld op vlak van volkshuizen, is er over het Gentse socialistisch patrimonium al veel gepubliceerd, zoals *Vooruit Gent*, *Ons Huis* en *Huizen van, voor en door het volk*.⁷ Ook in de reeds vermelde publicatie *Onder Dak* is dit een van de meest uitgebreid besproken cases. Voor andere steden is vaak heel wat meer moeite nodig om uit te zoeken welke gebouwen er precies waren en wat hun functie was. Naamgeving is hier ook zeker relevant in. Lokalen die soms maar één of een heel beperkt aantal functies hebben, en dus op basis daarvan niet meteen als volkshuis bestempeld zouden worden, worden soms toch 'volkshuis' genoemd, terwijl grote volkshuizen met een groot gamma aan functies vaak een naam krijgen die niet meteen duidelijk maakt dat het om een volkshuis gaat.

Er zijn een aantal coöperaties, of tenminste namen van coöperaties, die vaak terugkomen, soms zelfs in totaal verschillende regio's, bijvoorbeeld S.M. Vooruit, S.M. De Plicht, S.M. De Toekomst en S.M. De Proletaar. Het is niet altijd duidelijk of dit overkoepelende organisaties zijn door bijvoorbeeld fusies, of dat de ene coöperatie misschien de naamgeving van de andere beïnvloed heeft.

Er is veel verscheidenheid qua architectuur. Volkshuizen gaan van grote monumentale gebouwen als Vooruit in Gent of het volkshuis van Brussel tot kleine sobere gebouwen als bijvoorbeeld de volkshuizen in Depanne, Tienen of Beveren. Een volkshuis is dus geen gebouw waar een standaard type op geplakt kan worden. De gebouwen variëren enorm qua schaal, architectuur, programma,... wat ongetwijfeld ook te maken heeft met financiële aspecten.

Keuze van de case study

Voorgaande bevindingen sturen aan op meer informatie over hoe volkshuizen zich manifesteren in kleinere Vlaamse steden en in hoeverre ze beïnvloed worden door het grote voorbeeld Gent.

De stad Mechelen is in dit opzicht interessant omdat de naam van de voornaamste coöperatie daar (Mechelen-Vooruit) alleen al de invloed van Gent doet vermoeden. Er lijken veel lokalen gebouwd te zijn door de coöperatie, hoewel er op het eerste zicht niet echt een indrukwekkend volkshuis te bespeuren valt. Als vergelijkingscasus lijkt Menen zeer geschikt. De situatie is hier net omgekeerd: in de jaren twintig is hier een zeer monumentaal volkshuis gebouwd, maar dat lijkt dan ook een van de weinige lokalen die in Menen

7 NYS L., *Vooruit Gent (1913-2013). Feestlokaal - cultuurcentrum*, Lichtervelde, Hannibal, 2013

DEFOORT H., DE NIL B., DENECKERE G., *Ons Huis*, Gent, Amsab, 2002

STYNEN H., VANDENSANDE T., *Huizen van, voor en door het volk. Rond het feestlokaal Vooruit te Gent*, Brussel, Koning Boudewijnstichting, 1988

ingericht zijn. Het contrast tussen de twee wekt de vraag op welke aspecten dit mede hebben beïnvloed. Het feit dat er over beide steden vrij veel archiefmateriaal te vinden is, speelde ook een rol in de keuze.

In de casestudy worden zoals eerder vermeld twee thema's behandeld. Voor het eerste deel, waarvoor een context van de stad moet geschetst worden, doe ik beroep op een aantal literatuurwerken die een kader vormen van de stad op politiek, economisch, stedenbouwkundig en socialistisch vlak. In het tweede deel wordt er ingezoomd op een aantal specifieke volkshuizen, waarbij het grootste deel van het onderzoek gebaseerd is op archiefmateriaal. Zowel Mechelen als Mene zijn vrij uitgebreid gedocumenteerd in het Amsab-ISG. Plannen, foto's en krantenartikelen worden gebruikt om de architectuur en het gebruik van deze volkshuizen te kunnen onderzoeken. Tevens is er ook in het Stadsarchief van Mechelen nog bijkomend materiaal te vinden, onder andere een aantal kranten en de Berlemont-verzameling, een bundeling van informatie over verschillende straten en wijken in Mechelen die zeer nuttig was bij het lokaliseren en dateren van de verschillende gebouwen. Naast het fotoarchief van het Amsab-ISG, heb ik ook de online beeldbanken van Mechelen en West-Vlaanderen gebruikt.⁸ Buiten beeldmateriaal is er in de opschriften of omschrijving van archiefphoto's ook vaak bruikbare informatie te vinden. Een laatste handige tool is de website van de Inventaris Onroerend Erfgoed geweest, waar veel informatie over de geschiedenis van bepaalde gebouwen en sites te vinden is.⁹

De verzamelde informatie wat betreft de lokalen te Mechelen en Mene, wordt ten laatste zo volledig mogelijk gedocumenteerd in een uitgebreide bundel gebouwfiles, die het resultaat zijn van het uitgebreide archiefonderzoek. Deze zijn te vinden als bijlage achteraan de masterproef en bevatten de voornaamste informatie gevonden over de desbetreffende lokalen, een greep uit de gevonden plannen en/of foto's, en een lijst van de literatuur waar de lokalen in vermeld worden en van de relevante archiefstukken.

Bronverwijzingen, afkortingen en bijkomende opmerkingen

Gezien de aanzienlijke hoeveelheid bronnen heb ik gekozen om in de tekst zelf, wat betreft de gebouwen en hun specifieke bouwgeschiedenis en eigenschappen, enkel voetnoten te plaatsen bij feiten die niet in de files te vinden zijn. Dit zou anders leiden tot oneindig lange referenties, terwijl de bronvermelding al per gebouw gegeven wordt in de respectievelijke files.

Om diezelfde reden heb ik elk archiefstuk een eigen 'code' toegewezen, waaronder het desbetreffende stuk te vinden is in de bronnenlijst achteraan. Wanneer ik in een tekst verwijst naar een archiefstuk, gebeurt dit in de vorm "archief (code)". Kranten worden wel voluit vermeld aangezien dit in de meeste gevallen om korte benamingen gaat. Hetzelfde principe is toegepast in de files, hoewel dit daar geldt voor alle bronnen. Literatuur wordt voorafgegaan door "LIT", archiefstukken door "AR", kranten door "KR", foto's door "FO"/"SME" en plannen door "PL"/"SME", afhankelijk van welk archief ze afkomstig zijn. Op die manier blijven de files overzichtelijk, maar verwijzen ze tegelijk wel naar alle relevante bronnen.

8 Beeldbank Mechelen, <http://www.beeldbankmechelen.be/>; Beeldbank West-Vlaanderen, <http://www.beeldbankwest-vlaanderen.be/>

9 Inventaris Onroerend Erfgoed, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/>

Bovendien zijn er een aantal afkortingen die zowel terugkomen in de tekst als in de fiches. Normaal gezien worden die minstens eenmaal gedefinieerd in het begin van de tekst, maar voor de volledigheid geef ik hier een lijst van de meest voorkomende afkortingen.

S.M.	Samenwerkende Maatschappij
V.S.A.P.	Vlaamse Socialistische Arbeiderspartij
B.W.P.	Belgische Werkliedenpartij
S.J.W.	Socialistische Jonge Wacht

Een laatste opmerking die gemaakt moet worden heeft te maken met de kaarten die in deze masterproef gebruikt worden. Uit praktische overwegingen is er gekozen om te werken aan de hand van kadasterplannen,¹⁰ met als consequentie dat dit kaarten zijn die de stad weergeven in haar huidige toestand. Aangezien de besproken gebouwen in een heel andere periode gebouwd zijn, is de combinatie van deze twee gegevens uiteraard een interpretatie, weliswaar vaak gebaseerd op bronmateriaal en informatie wat betreft straatnaam- en nummerwijzigingen. Wanneer de locatie van de gebouwen niet exact geweten is, wordt deze aangeduid met een kruis. Bovendien wordt de locatie van de gebouwen in de tekst steeds vermeld bij de oude straatnaam en -nummer. Indien deze gegevens sindsdien veranderd zijn, is dit te vinden in de gebouw fiches achteraan.

10 Bron: Grootschalig Referentie Bestand Vlaanderen, AGIV

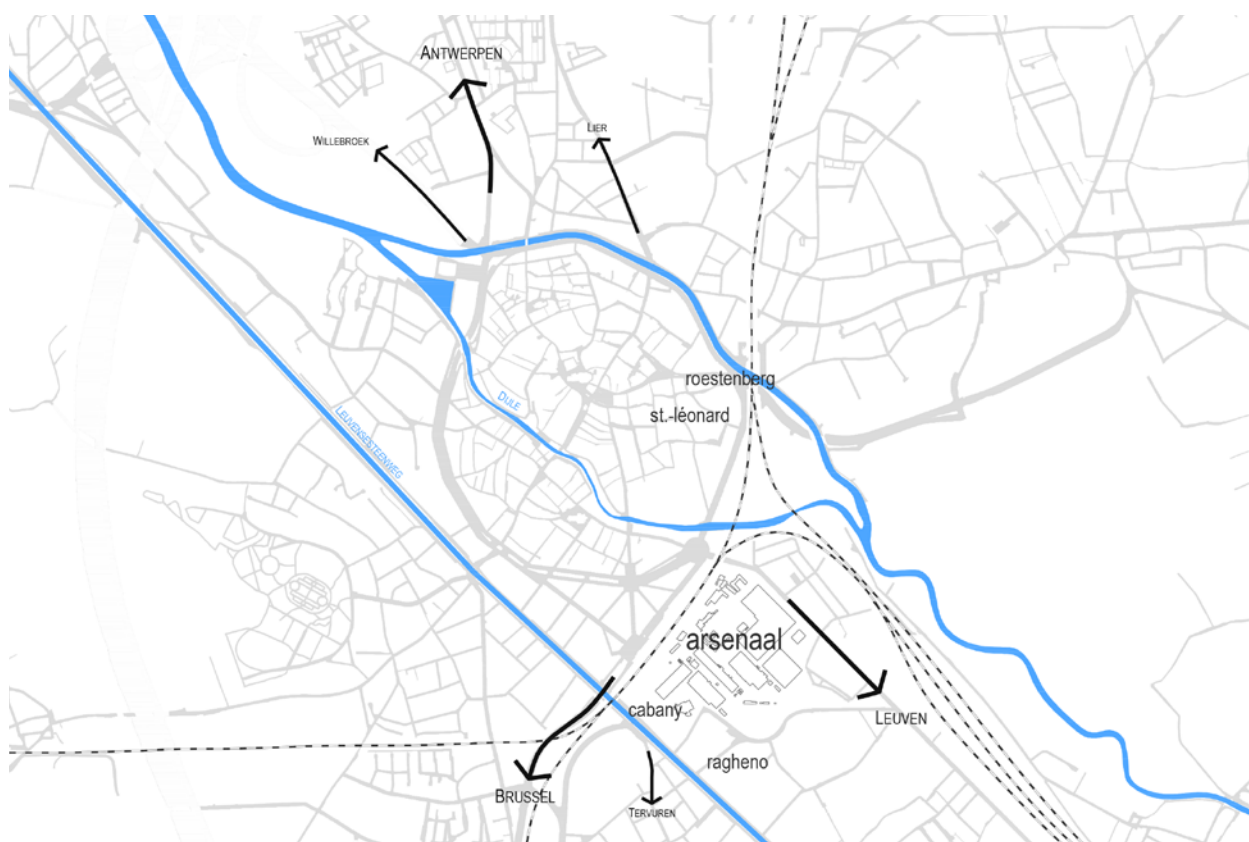
DEEL I

ONTWIKKELING VAN EEN SOCIALISTISCH PATRIMONIUM.

In dit deel tracht ik een context te schetsen van de stad, beginnend aan het einde van de negentiende eeuw. Ontwikkelingen op politiek, economisch en stedenbouwkundig vlak, alsook de opkomst van het socialisme, worden gelinkt aan de uitbouw van een patrimonium van socialistische lokalen doorheen de stad. Aan de hand van kaartmateriaal worden de gebouwen gesitueerd in de stad.

MECHELEN, MIDDELPUNT VAN DE IJZEREN WEGEN

Net als de meeste Vlaamse steden, maakt ook Mechelen tijdens de negentiende eeuw een snel proces van industrialisering door. De stad heeft rond het midden van de negentiende eeuw al een uitgebreide verkeersinfrastructuur alsook een gunstige ligging centraal in het land. De steenwegen naar Brussel, Antwerpen en Leuven zijn reeds aanwezig begin negentiende eeuw. Tijdens het Hollands bewind (1815-1830) worden ook provinciale wegen aangelegd richting Lier, Willebroek-Dendermonde en Tervuren. Mechelen wordt tevens doorkruist door de Dijle, die een natuurlijke verbinding vormt met Leuven en Rumst. Ook de Leuvense Vaart, aangelegd rond 1750, biedt een efficiënte verbinding met Leuven. Op 1 mei 1834 wordt de wet op de ijzeren wegen goedgekeurd. Er wordt besloten het hele land te voorzien van een uitgebreid spoorwegennet, te beginnen met de verbinding Brussel-Mechelen. Deze eerste spoorlijn wordt aangelegd in 1835 en wordt snel gevolgd door een reeks andere verbindingen, waarbij Mechelen het centrale knooppunt vormt.¹

1 MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP, AFDELING MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN, *Provincie Antwerpen, arrondissement Mechelen, kanton Mechelen, Bouwen door de eeuwen heen*, Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur, 13n2, Turnhout, Brepols, 1995, p.4-6

De aanleg van de spoorwegen in Mechelen heeft aanzienlijke gevolgen op de economische en stedenbouwkundige ontwikkeling van de stad.

Vlak aan het station wordt de Centrale Constructiewerkplaats van de Belgische Spoorwegen opgericht, ook wel kortweg "Arsenaal" genoemd. Dit overheidsbedrijf staat in voor onderhoud en herstellingen van rollend materieel. Ook particuliere bedrijven (Ragheno, 1850; Cabany & Cie (later Acomal), 1872; Fondu, 1883) verschijnen op het toneel voor het produceren van spoorwegmaterieel in nauwe samenwerking met het Arsenal. De vraag naar arbeiders en de gunstige arbeidsvoorwaarden die het Arsenal biedt, veroorzaken een aanzienlijke bevolkingstoename.² Rond de eeuwwisseling is het bevolkingsaantal in de stad al meer dan verdubbeld, gaande van 24284 inwoners in 1840, tot meer dan 55000 in 1900.³ Buiten het Arsenal, Cabany, en een aantal grote textielbedrijven, blijven de meeste werkplaatsen beperkt tot (kleine) ambachtelijke familiebedrijfjes.⁴

Tegelijkertijd zorgt dit ook voor een verschuiving in de nijverheden. Midden negentiende eeuw vertegenwoordigde de textielnijverheid nog de grootste tewerkstelling, tegen de eeuwwisseling is dit verschoven naar de metaal-, hout- en meubelnijverheid. Mechelen was al een vrij belangrijke speler in export van stoelen en meubels, maar eind negentiende eeuw neemt dit nog toe door de uitgebreide transportmogelijkheden en mechanisering.⁵

Aantal industriearbeiders te Mechelen ⁶			
	1846	1896	1910
<i>textielnijverheid</i>	2 285	1 032	887
<i>metaalnijverheid</i>	853	4 471	5 016
<i>hout- en meubelnijverheid</i>	511	3 125	3 214
<i>kledingsnijverheid</i>	599	1 558	1 458
<i>voedingsnijverheid</i>	433	877	1 077
<i>bouwnijverheid</i>	221	636	737
<i>papier- en druknijverheid</i>	184	229	286
<i>diverse nijverheden</i>	97	228	490
<i>chemische nijverheid</i>	56	72	200
totaal	5 239	12 228	14 365

Om een idee te geven van het aandeel van het Arsenal in de industriële werkgelegenheid; rond de eeuwwisseling stelt dit bedrijf zo'n 3500 arbeiders te werk, wat ongeveer een vierde is van het totaal aantal arbeiders in de stad.

Hoewel de binnenstad tot in de jaren 1830 ruim groot genoeg was om alle Mechelaars te huisvesten, maakt de snelle demografische expansie de ontwikkeling van nieuwe wijken buiten de stad noodzakelijk. Onder andere de arbeiderswijken Nekkerspoel, Hanswijk-de-Bercht en Pennespoel ontwikkelen zich langs de grote

2 VAN UYTVEN R. (red.), *De geschiedenis van Mechelen: van heerlijkheid tot stadsgewest*, Tielt, Lannoo, 1991, p.225; INSTALLÉ H., *Mechelen, Historische stedenatlas van België*, Mechelen, Koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst van Mechelen, 1997, p.260-261

3 VAN UYTVEN R., op.cit., p.221

4 KOCKEN M. (1978) "Een overzicht van 100 jaar socialistische beweging te Mechelen" in: *Tentoonstelling 'Historische, sociale en culturele evokatie van 100 jaar Vlaamse socialistische beweging'*. Catalogus, Mechelen, CSC Vormingswerk, p.10

5 VAN UYTVEN R., op.cit., p.226-227

6 tabel overgenomen uit VAN UYTVEN R., op.cit., p.225

invalswegen rond de stad. Deze tendens wordt nog verder gestimuleerd door de huisvestingswet van 1889 en de buurtspoorwegen van de N.M.V.B. (Mechelen-Itegem, 1887; Mechelen-Rumst, 1900; Mechelen-Aarschot, 1908). Na een cholera-epidemie begin jaren 1890, besluit men ook de vlieten van Mechelen te dempen. Deze werken, voltooid in 1910, verkleinen de grens tussen de binnenstad en de nieuwe woongebieden in de stadsrand.⁷ Ook de stationswijk zelf wordt verder ontwikkeld. Nadat in 1836 een verbinding wordt gecreëerd tussen het station en het stadscentrum, begint men in de jaren zestig het gebied ten zuiden van de Dije tot aan het station te verkavelen.⁸

EERSTE POGINGEN TOT VERZET

Tegen het einde van de negentiende eeuw is Mechelen geëvolueerd tot een arbeidersstad. De afgelopen halve eeuw is het aandeel van de arbeiders ten opzichte van de actieve bevolking toegenomen tot 60%. Er is veel armoede en werkloosheid, men werkt lange dagen en de lonen zijn laag en de woonomstandigheden erbarmelijk.⁹

Wellicht de eerste aanzet tot socialistische actie vindt plaats in 1871, wanneer de leden van de afdelingen van de Internationale uit Gent, Brussel en Antwerpen samenkomen in Mechelen, op uitnodiging van de Mechelse arbeiders.¹⁰ In het lokaal **Sint-Rombout** in de Schaalstraat houdt men een propagandameeting om de lokale arbeiders te informeren over het hoe en wat van de Internationale associatie van arbeiders. Dit resulteert zes jaar later in de oprichting van een Mechelse afdeling in de herberg **Casino**, gelegen in Sint-Katelijnekerkhof. Deze locatie fungeert van dan af aan als partijlokaal, en ook wanneer men in Vlaanderen zes jaar later de Vlaamse Socialistische Arbeiderspartij (V.S.A.P.) opricht, gebeurt dit in lokaal Casino. Wanneer de uitbater Omers zijn café verhuist in 1878, verplaatst ook de partij mee naar de **Blauwhondstraat**.¹¹

De jaren die volgen zijn rustige jaren waar niet veel actie ondernomen wordt. In 1885 echter, duiken drie Gentse socialisten op (waaronder Anseele en Van Beveren¹²) en houden een vergadering te Mechelen in lokaal **Rubens** aan de Leuvensesteenweg. Op hun tocht langs de grote Vlaamse steden propageren zij het socialisme en de voordelen van coöperaties. Vanaf 1884 wordt het Gents dagblad Vooruit ook verkocht in Mechelen.¹³

Intussen is ook in de rest van het land een arbeidersklasse aan het opkomen die onder andere pleit voor algemeen stemrecht. In 1883 wordt het bekwaamheidskiesrecht ingevoerd, waardoor niet alleen

7 VAN UYTVEN R., op.cit., p.222; MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP, op.cit., p.7-8

8 VAN UYTVEN R., op.cit., p.223

9 VAN UYTVEN R., op.cit., p.229-230

10 De Eerste Internationale of Internationale Arbeidersassociatie werd in 1864 in Londen opgericht om de werkende klasse internationaal te verenigen.

11 HOUTHUYS K., *Een bijdrage tot de vroegste geschiedenis van de socialistische arbeidersbeweging te Mechelen (1871-1896)*, Brussel, VUB, 1978, p.38-43

12 Edward Anseele en Edmond Van Beveren stichtten in 1880 de coöperatie Vooruit Gent. (HOUTHUYS K., op.cit., p.161)

13 HOUTHUYS K., op.cit., p.43,82

ANTWERPSE-
STEENWEG

FRASCATI

BLAUWHONDSTRAAT 33

CASINO

NEKKERSPOEL

SINT-ROMBOUT

CAFE DES ARTS

HET NACHTLICHTJE

ZOUTWERF 7

STATIONSWIJK

HANSWIJK-DE-BERCHT

RUBENS

PAVILLON FRANÇAIS

cijnskiezers, maar ook diegenen die bekwaam genoeg worden bevonden op basis van een hoger diploma of bekwaamheidsexamen mogen stemmen. Tijdens de provincie- en gemeenteverkiezingen worden in 1884 de eerste socialisten verkozen in Brussel. Eén jaar later verenigen werkliedenorganisaties zich uiteindelijk in één partij, de Belgische Werkliedenpartij (B.W.P.), die voortgroeit uit de V.S.A.P. Zij pleiten o.a. voor algemeen stemrecht, de afschaffing van kinderarbeid, gezondheidscontroles in fabrieken en scheiding van Kerk en Staat.¹⁴

Hetzelfde jaar nog wordt ook te Mechelen een afdeling van de B.W.P. opgericht. Vergaderingen en activiteiten worden regelmatig gehouden in lokaal **Frascati** in de Begijnenstraat en het is niet zeldzaam dat ook Gentse sprekers worden uitgenodigd. De verschillende verenigingen van B.W.P. Mechelen komen in die periode samen in verscheidene lokalen, waaronder **Frascati**, **Rubens**, **Het Nachtluchtje** en **In den Ouden Ooievaar**.

De meeste van deze eerste lokalen situeren zich binnen de stadsring en vrij dicht bij het stadscentrum. Café Rubens is wellicht niet toevallig recht tegenover het Arsenaal gelegen, in de arbeiderswijk die aan de Leuvensesteenweg ontstaan is. De hoofdactiviteiten van de partij verplaatsen zich echter nogal snel richting het centrum van de stad. Dit heeft, los van de bereikbaarheid, waarschijnlijk ook te maken met het feit dat de Arsenaalmannen (nog) geen grote aanhangers zijn van het socialisme. De fabriek wordt wel eens “liberale burcht” genoemd.¹⁵ Voor de rest zijn de lokalen vrij willekeurig verspreid doorheen de stad. Op dat moment maakt men wellicht gebruik van de lokalen die hen ter beschikking worden gesteld door socialistische herbergiers als Omers, want geld en middelen voor meer keuze zijn waarschijnlijk niet beschikbaar.

In Vooruit, het Gents socialistisch dagblad, is 15 juli 1886 te lezen: “Hoera! Te Mechelen is een samenwerkende bakkerij gesticht.” Deze bakkerij, genaamd ‘De Vereenigde Werklieden’, sluit zich enkele maanden later ook aan bij de B.W.P.¹⁶

Naar aanleiding van de vaandelinhuldiging van de Socialistische Jonge Wacht begin 1887, besluit de burgemeester (op dat moment de katholieke Eugène de Kerckhove) “wetteloze en revolutionaire manifestaties” te verbieden. Rode vlaggen en gelijkaardige symbolen worden verboden in het openbaar.¹⁷

In 1890 viert men in Mechelen, net als in het hele land, voor het eerst 1 mei als “jaarlijkse feestdag van het werkende volk”. Deze heeft voornamelijk als doel het verkrijgen van de achturedag. Ondanks de strenge politieverordeningen in Mechelen (geen vlaggen, opschriften, gezangen,...) kent deze dag een groot succes. Een aanzienlijk aantal socialisten maakt deel uit van de stoet en ‘s avonds wordt de dag feestelijk afgesloten in **Pavillon Français** met voordrachten, liederen en drank. Bij het particuliere spoorwegbedrijf Cabany en andere werkplaatsen wordt er gestaakt. Maar liefst 65 nieuwe leden schrijven zich in.¹⁸

14 HOUTHUYS K., op.cit., p.44-46

15 WOUTERS D., *De Mechelse anarchisten (1893-1914). In het kader van de opkomst van het socialisme*, Brussel, Wouters, 1981, p.82

16 VAN UYTVEN R., op.cit., p.231

17 HOUTHUYS K., op.cit., p.49-50

18 *Vooruit*, 3 mei 1890

ANTWERPSE-
STEENWEG

NEKKERSPOEL

DE TOEKOMST
Korte Ridderstraat 23

DE TOEKOMST
Lange Schipstraat 72

STATIONSWIJK

HANSWIJK-DE-BERCHT

Datzelfde jaar vinden in oktober de gemeenteraadsverkiezingen plaats. De B.W.P. onthoudt zich van de verkiezingen, maar spoort de socialisten aan om voor de liberalen te stemmen, in de hoop op die manier verandering te kunnen brengen in de op dat moment homogeen katholieke gemeenteraad. Zij kunnen voor een stuk aansluiting vinden bij de liberalen omdat die in Mechelen op dat moment zeer vooruitstrevend zijn. Tevens doen de liberalen enkele beloftes (o.a. met betrekking tot betogingsrecht) in ruil voor stemmen van de socialisten. Frans Verbelen¹⁹ spreekt hierover in het Antwerps blad *De Werker*: “Nochtans doen de werklieden deze toegeving uit haat tegen de klerikalen. Zij willen met de vrijzinnige burgers samengaan tegen de papen.”²⁰ De katholieken behalen weer de overwinning, maar dit leidt tot een samenwerking tussen socialisten en liberalen die nog enkele jaren zal blijven duren. De B.W.P. doet in 1891 wel mee aan de provincieraadsverkiezingen. Hoewel ze geen overwinning kunnen behalen, krijgen ze toch vrij veel stemmen, voornamelijk van liberalen die zich niet helemaal kunnen vinden in de standpunten van de liberale kandidaten.²¹

In 1891 verhuizen de partij, de coöperatie en een aantal aanverwante socialistische verenigingen naar een eigen lokaal, namelijk **De Toekomst** in de Lange Schipstraat. Voor het eerst gebruikt men dus geen café dat door iemand anders uitgebaat wordt, maar beschikt men effectief over een eigen locatie voor vergaderingen, bijeenkomsten en andere activiteiten. Het gebouw bevindt zich binnen de stadsring, niet op een specifiek gunstige locatie, maar wel in een buurt waar veel schippers, stoelmakers en havenarbeiders gevestigd zijn, namelijk langs de Dijle.²² Het feit dat de socialisten zich een eigen lokaal kunnen veroorloven, is wellicht voornamelijk te danken aan de opbrengsten van de samenwerkende bakkerij.

Er is echter rond deze periode nog een tweede lokaal dat de deuren opent, ook genaamd *De Toekomst*, gelegen in de **Korte Ridderstraat**. Vanwege dezelfde naam en tegenstrijdig bronmateriaal, is niet volledig duidelijk wanneer of waarom men hier intrekt, maar volgens één van de bronnen²³ woedt er in 1893 een brand in de Lange Schipstraat, waardoor men een nieuw lokaal moet zoeken. Dit bevindt zich ook binnen het stadscentrum, maar op het eerste zicht op een vrij arbitraire locatie. Eén van de twee lokalen (vrij waarschijnlijk het tweede) wordt tevens gehuurd van een politiek actieve liberaal,²⁴ wat doet vermoeden dat het pand geen eerste keuze was, maar eerder hetgeen beschikbaar en financieel haalbaar was, want dit leidt op sommige momenten ook tot politieke conflicten.

Socialisten en liberalen hebben deze periode een haat-liefdeverhouding. De katholieke partij probeert de twee zoveel mogelijk in eenzelfde hokje te duwen om de kiezers naar hun kant te krijgen. Tegelijkertijd willen veel liberalen niet geassocieerd worden met de socialisten omdat deze beschouwd worden als ‘revolutionair’. Inderdaad, in deze periode heerst er onenigheid binnenin de partij, waarbij een groep anarchisten zich extremer opstelt. Zij zien het gezag als een van de oorzaken van de ellende en zetten zich af van dat

19 Frans Verbelen (schrijnwerker) is voorzitter van B.W.P. Mechelen (1860-1896) en secretaris van de Socialistische Vrijdenkersbond. (WOUTERS D., op.cit., p.14)

20 *De Werker*, 21 september 1890, geciteerd in WOUTERS D., op.cit., p.14

21 WOUTERS D., op.cit., p.15

22 AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, *Mechelen binnenstad* in Inventaris Onroerend Erfgoed, 15 november 2015

23 KOCKEN M., op.cit., p.13

24 HOUTHUYS K., op.cit., p.70

'machtsspel'. De rest van de socialisten echter, wil proberen via parlementaire weg verandering te brengen. Deze onenigheid leidt tot het afhaken van vele van de anarchisten van de rest van de partij. Socialisten en liberalen richten in het begin van de jaren 1890 samen een 'Gemengd Comité voor Algemeen Stemrecht' op, waarmee ze meetings organiseerden in en rond de stad.²⁵

In 1893 wordt eindelijk het algemeen meervoudig stemrecht goedgekeurd. De eerste wetgevende verkiezingen volgens het nieuwe systeem resulteren in het parlement echter in een overgrote meerderheid voor de katholieken en een gedeelde tweede plaats voor liberalen en socialisten. Ook bij de provinciale verkiezingen twee weken later kennen de socialisten in Mechelen een grote nederlaag. Desondanks heeft de partij wel vooruitgang geboekt ten opzichte van de laatste verkiezingen.²⁶

Twee jaar later vinden de eerste gemeenteraadsverkiezingen volgens het algemeen meervoudig stemrecht plaats. De B.W.P. ondervindt weeral een nederlaag, maar de liberalen slagen er wel eindelijk in de meerderheid te halen in de gemeenteraad. Dit komt enerzijds door de progressieve kandidaten die ze naar voren geschoven hebben (onder andere om socialistische stemmen aan te trekken), en door het feit dat veel socialisten beredeneerd hadden om de katholieken op die manier van de troon te stoten. De komende drie jaar heeft Mechelen een liberale burgemeester.²⁷

Bij de parlementaire verkiezingen van 1896 onthouden de liberalen zich gedeeltelijk. Ze beloven voor de socialisten te stemmen in ruil voor stemmen voor de provinciale verkiezingen hetzelfde jaar. Zo staan socialisten en nadien liberalen op de tweede plaats, achter de katholieken die zoals gewoonlijk winnen. In 1897 stapt Frans Verbelen uit de partij. Twee jaar later komen de katholieken weer aan de macht na een gefaalde poging tot kartelvorming van socialisten en liberalen. Tot aan de Eerste Wereldoorlog behoudt Mechelen een katholieke burgemeester.²⁸

Het socialisme heeft duidelijk moeilijkheden om aanhang te vinden en dat heeft waarschijnlijk veel te maken met het feit dat het Arsenaal, de grootste tewerkstellingsplaats voor arbeiders te Mechelen, voornamelijk liberaal gezind is. De fabriek biedt gunstige arbeidsvoorwaarden, vaste jobs, ouderdomspensioen en dergelijke, waardoor de arsenaalarbeiders geen nood hebben aan verandering. Gezien het grote aantal arbeiders dat hier werkt, remt dit in zekere mate de steun waarop de socialisten kunnen rekenen af, hoewel nog steeds de meerderheid van de opstandige arbeiders afkomstig is uit de metaalnijverheid. Daar komt nog eens bij dat metaalbedrijf Cabany, het belangrijkste particulier spoorwegbedrijf in Mechelen en tevens socialistisch bolwerk, in 1895 de deuren sluit, wat een zware klap betekent voor de socialistische beweging.²⁹

25 HOUTHUYS K., op.cit., p.55-56; WOUTERS D., op.cit., p.15-22

26 HOUTHUYS K., op.cit., p.58-66

27 HOUTHUYS K., op.cit., p.68-70; VAN UYTVEN R., op.cit., p.236

28 HOUTHUYS K., op.cit., p.72-74; VAN UYTVEN R., op.cit., p.237

29 WOUTERS D., op.cit., p.82; INSTALLÉ H., op.cit., p.261

Ondertussen vinden ook een aantal verschuivingen plaats in de coöperatieve onderneming. Bakkerij De Vereenigde Werklieden verandert in 1894 haar naam in Samenwerkende Maatschappij De Toekomst. Vijf jaar later brandt³⁰ het partijlokaal af, wat quasi het einde van de coöperatie betekent. Met de hulp van Aimé Bogaerts van Vooruit Gent ontstaat in 1902 de Samenwerkende Maatschappij Vooruit Mechelen, een beter georganiseerde coöperatie.³¹

Dit gaat gepaard met de vestiging in een nieuw lokaal, genaamd “**Vooruit N°1**”, of kortweg “Vooruit”, een langwerpig perceel gelegen in de Lange Ridderstraat. Het pand bevat een bakkerij, een café, een kruidenierswinkel, burelen en zelfs een boekerij. Er wordt gesproken over ‘nieuwe lokalen’, maar in sommige krantenartikels³² wordt het woord ‘volkshuis’ vermeld. De komende jaren vinden hier allerlei activiteiten plaats: voordrachten en vergaderingen, niet alleen van de coöperatie, maar ook van de B.W.P., de Hout- en de Metaalbewerkersbond en de Socialistische Vrijdenkersbond, kunstavonden, feesten en dergelijke meer.³³ Onder Bogaerts beleid maakt de coöperatie op enkele jaren tijd enorme vorderingen: het ledenaantal stijgt aanzienlijk, er wordt veel meer brood verkocht en de winkel en de herberg leveren al snel veel meer winst.³⁴

Enkele jaren later begint Vooruit Mechelen uit te breiden. Er worden vier nieuwe lokalen geopend: een **klerenwinkel** in de Adegemstraat, ‘**Vooruit N°2**’ of ‘Winkel II’ in de Spiegelstraat, ‘**Vooruit N°3**’ of ‘Winkel III’ in de Borchstraat en ‘**Vooruit N°4**’ in de Hamerstraat. In deze lokalen genieten leden van de coöperatie van dezelfde diensten en voordelen als in het hoofdlokaal in de Lange Ridderstraat. Enkele jaren voordien gaat de coöperatie een hypothecaire lening³⁵ aan met Vooruit Gent, wat dus waarschijnlijk als doel had deze lokalen te kunnen openen.

De locatie van de bijhuizen lijkt strategisch gekozen te zijn. Vooruit N°3 en 4 liggen in de wijken Nekkerspoel en Hanswijk-de-Bercht, waar voornamelijk arbeiders wonen. Ook de Adegemstraat is voornamelijk een arbeidersstraat. Bovendien blijven de socialisten proberen het Arsenaal te bereiken, want niet ver van lokaal Rubens komt Vooruit N°4 in de wijk recht tegenover de werkplaats te liggen, waar een groot aantal Arsenalarbeiders gehuisvest is.

In 1911 behalen de socialisten op politiek vlak hun eerste doorbraak: Jan Houthuys komt als eerste socialist in de gemeenteraad in Mechelen. Dit is waarschijnlijk te danken aan het kartel dat ze voor de verkiezingen gevormd hebben met de liberalen. Hetzelfde jaar wordt ook het conflict tussen de partij en de afgescheurde groep socialisten bijgelegd.³⁶

30 Over deze brand is niet veel te vinden. Wellicht zou dit dezelfde brand kunnen zijn als degene waarbij de verhuis naar de Korte Ridderstraat plaatsvindt. Dit is een relatief vaag punt in de literatuur omtrent het einde van de coöperatie.

31 HOUTHUYS K., op.cit., p.168; VAN UYTVEN R., op.cit., p.231

32 *De Toekomst*, 1901-1903

33 *De Zaaier*, 13 februari 1913; *Ons Blad*, 1908-1911

34 HOUTHUYS K., op.cit., p.168

35 archief AR.ME277.062

36 VAN UYTVEN R., op.cit., p.238; WOUTERS D., op.cit., p.75

ANTWERPSE-
STEENWEG

NEKKERSPOEL

VOORUIT N°3

BIJHUIS

VOORUIT N°2

VOORUIT N°1

VOORUIT N°4

STATIONSWIJK

HANSWIJK-DE-BERCHT

Tijdens de Eerste Wereldoorlog liggen de acties even stil. Op politiek vlak heerst er ook tijdelijk vrede tussen katholieken, liberalen en socialisten.³⁷

POLITIEK DIEPTEPUNT EN PATRIMONIUMEXPANSIE

Na allerlei acties en stakingen, wordt in 1919 uiteindelijk het algemeen enkelvoudig stemrecht doorgevoerd. Dit resulteert bij de volgende verkiezingen in 1921 voor een socialistische meerderheid in de gemeenteraad. Er heerst echter protest bij katholieken en liberalen, die er samen in slagen de socialisten toch weer in de oppositie te dringen tot aan WO II. De komende twintig jaar heeft Mechelen nogmaals een katholiek burgemeester: Charles Dessain. Dit houdt de socialisten echter niet tegen zich verder te organiseren en met behulp van Jan Houthuys en Désiré Bouchery³⁸ ontstaat een uitgebreid netwerk van sociale, syndicale en mutualistische organisaties.³⁹

In het voorjaar van 1919 wordt een tweede lokaal op de Botermarkt in gebruik genomen, een groot pand waar men van nu af aan naar refereert als '**Het Volkshuis**'. Het lokaal in de Lange Ridderstraat blijft echter ook in gebruik als winkel en bakkerij. Hoewel het nieuwe gebouw in naam van Vooruit Mechelen gebruikt wordt, vinden ook andere organisaties hun weg hierheen. Mutualiteit De Voorzorg en de Zetel van de Landelijke Centrale der Metaalbewerkers hebben hier hun zetel en de B.W.P. gebruikt het gebouw regelmatig voor vergaderingen.

Hoewel de configuratie van het gebouw op het moment van ingebruikname nog niet echt aangepast is aan publieke functies, vindt er in 1925 een grote verbouwing plaats waarbij de focus veel meer komt te liggen op het publieke karakter van het programma. Dit nieuwe volkshuis is het eerste lokaal dat zo centraal gelegen is in de stad. Vlakbij de Grote Markt, is dit het eerste van vele andere eigendommen die de coöperatie in de buurt van de Botermarkt zal verkrijgen.

In 1921 wordt omwille van financiële voordelen de coöperatie S.M. Vooruit Mechelen geliquideerd en heropgericht onder de naam "S.M. Mechelen Vooruit", waarbij het vermogen van de samenwerkende maatschappij wordt doorgegeven.⁴⁰

Rond 1923 koopt S.M. Mechelen Vooruit een perceel dat van de Muntstraat tot aan de Ouden Bruul loopt, vlakbij het reeds bestaande volkshuis. Aan de kant van de Muntstraat organiseert men een kruidenierswinkel, langs de andere zijde worden onder meer burelen, vergaderzalen, een boekzaal, een tuin en een turnzaal ingericht. De liberalen hadden het oog ook op dit felbegeerde pand (gezien de gunstige ligging), maar de coöperatie slaagt erin het aan te kopen via een tussenpersoon, zodat de eigenaar niet in de gaten heeft dat

37 VAN UYTVEN R., op.cit., p.269

38 Désiré Bouchery is afkomstig uit Gent, waar hij in contact komt met het socialisme en verder zijn hele leven aan zal wijden. Hij is volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Mechelen van 1914 tot 1944 en beheerder van S.M. Vooruit Mechelen. (PEIREN L., MOORKENS P., *Désiré Bouchery* in ODIS, 3 juli 2012)

39 HOUTHUYS K., op.cit., p.75; VAN UYTVEN R., op.cit., p.270-271

40 archief AR.ME277, p.4-5

PAPENHOF

VOLKSHUIS

VOORUIT

VOLKSLUSTHOF

hij het aan de socialisten doorverkoopt. Vanaf nu is de zetel van S.M. Mechelen Vooruit gevestigd in dit pand dat de naam **Vooruit** meekrijgt.⁴¹

Hetzelfde jaar wordt ook buiten het stadscentrum op de Leuvensesteenweg een gebouw aangekocht recht tegenover het Arsenaal. De keuze van de locatie is niet toevallig; de coöperatie is van mening dat de arbeiderswijk aan het Arsenaal behoefte heeft aan een coöperatieve winkel en ontspanningsmogelijkheden. Ook dit lokaal, genaamd **Volkslusthof**, wordt verbouwd naar de nieuwe functies.

Rond de jaren dertig bemachtigt de coöperatie nog allerlei panden in de omgeving rond de Botermarkt en Ouden Bruul, onder andere een **suikerbakkerij**, een **winkel** en een **cinemazaal**. In deze periode verandert de coöperatie nogmaals van naam omwille van een aantal fusies met kleinere samenwerkende maatschappijen, onder andere de S.M. Vooruit Lier. Vanaf 1930 gaat de coöperatie verder onder de naam "S.M. Vooruit Arrondissement Mechelen".⁴²

Eveneens tijdens het interbellum ontstaan rondom Mechelen allerlei nieuwe sociale woonwijken of tuinwijken, meestal gesitueerd langs de grote invalswegen van de stad. De drie grote spelers op dit vlak zijn de Mechelse Goedkope Woning (M.G.W., gesticht in 1921), huurderscoöperatief De Vrije Woonst (gesticht in 1922) en de stad Mechelen zelf. Het wonen buiten de stad is zeer gemakkelijk geworden door de aanleg van de buurtspoorwegen rond de eeuwwisseling en is een reactie op de woningnood na WO I en de nood aan arbeidershuisvesting. De wederopbouw na de oorlog uit zich in twee tendenzen: het centrum van de stad wordt de plek van de gegoede burger, arbeiders worden gehuisvest buiten de stadsring.⁴³

Op economisch vlak zijn de belangrijkste industriesectoren nog steeds voornamelijk de hout- en metaalnijverheid, maar ook de textielnijverheid groeit aan belang (onder andere confectie). De meeste bedrijven blijven echter zeer klein. Mechelen ontwikkelt tijdens het interbellum ook een intensieve tuinbouw. De stad heeft op dat moment één van de grootste groentemarkten van het land, en tevens wordt er ook aan export naar de omliggende landen gedaan.⁴⁴

Vanaf de jaren dertig tot aan de Tweede Wereldoorlog blijft het op politiek en coöperatief vlak vrij rustig in Mechelen. Charles Dessain blijft aan de macht en de coöperatie blijft goed verder functioneren. De oorlog zorgt voor aanzienlijke materiële schade in de stad, wat weer gepaard gaat met woningnood. Een tweede naoorlogse bouw golf ontstaat, waarbij weinig gebouwd wordt door particulieren, maar voornamelijk door de M.G.W. (meer dan 1600 huurwoningen) en de stad Mechelen zelf (meer dan 700 koopwoningen). De stad start acties om verkrotting tegen te gaan, bewoners van krotwoningen kunnen hier terecht.⁴⁵

WO II betekent in Mechelen ook een ommekeer op politiek vlak: liberalen en socialisten besluiten samen een coalitie te vormen, waardoor de katholieken voor het eerst in lange tijd in de oppositie komen. Voor de

41 archief AR.ME.BWP1924, p.389-390

42 archief AR.ME277, p.4-5

43 INSTALLÉ H., op.cit., p.266; VAN UYTVEN R., op.cit., p.257-258

44 VAN UYTVEN R., op.cit., p.260-261

45 VAN UYTVEN R., op.cit., p.258,275

GALGENBERG

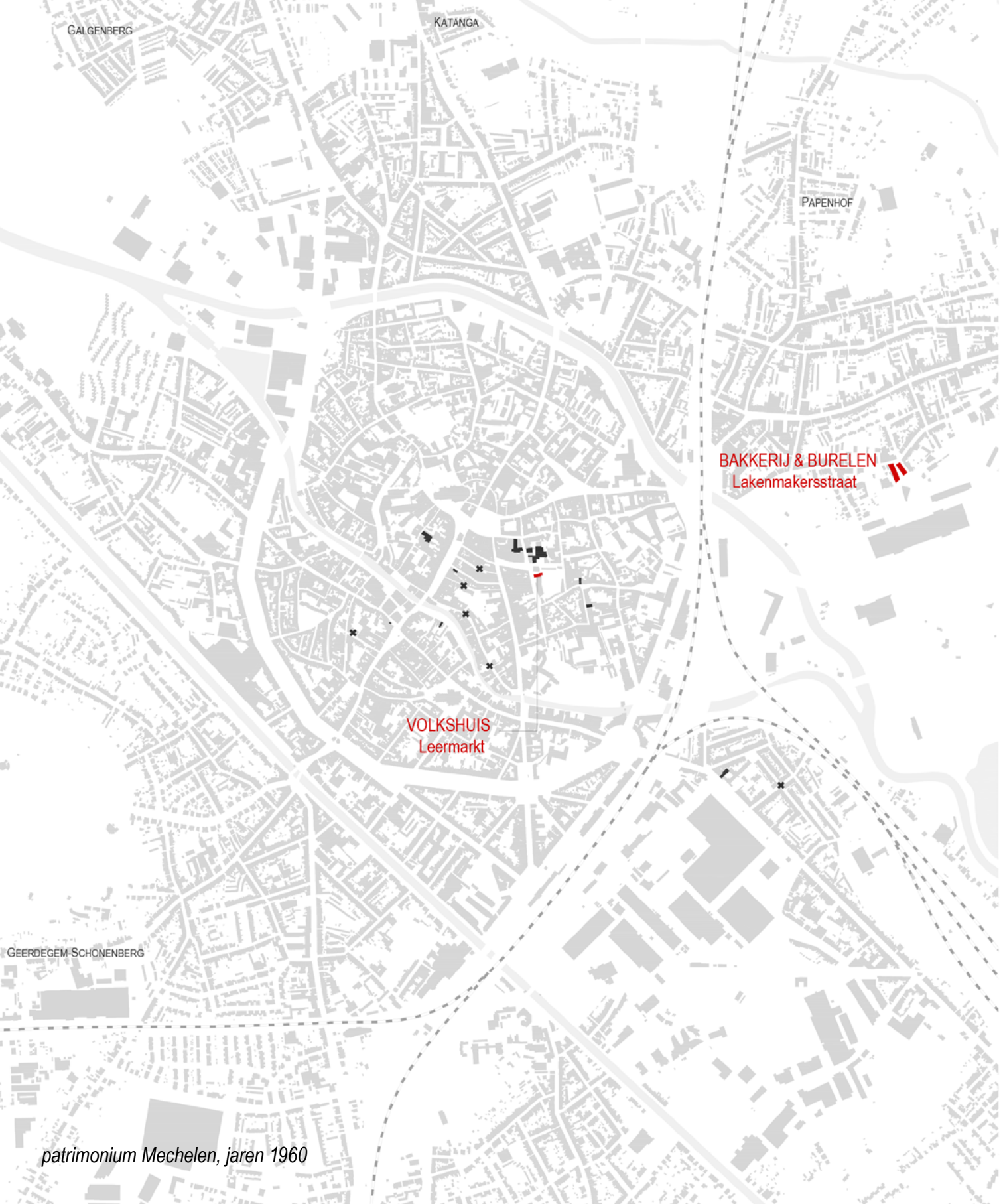
KATANGA

PAPENHOF

BAKKERIJ & BURELEN
Lakenmakersstraat

VOLKSHUIS
Leermarkt

GEERDEGEM-SCHONENBERG

eerste maal heeft Mechelen ook een socialistisch burgemeester, Antoon Spinoy.⁴⁶ Hij is al sinds de jaren dertig actief in de Mechelse B.W.P. en gemeenteraadslid in de stad. Na de oorlog neemt hij de rol over van Désiré Bouchery, die omgekomen is, waardoor hij plots niet alleen burgemeester, maar ook partijleider en volksvertegenwoordiger wordt.⁴⁷

Er doen zich ook een aantal grote verschuivingen voor in het patrimonium van de coöperatie. Het pand Vooruit in de Ouden Bruul 17-19 is niet meer in gebruik in de jaren vijftig, enkel de winkel in de Muntstraat blijft nog een tijd verder bestaan. Bronnen doen uitschijnen dat ook het Volkslusthof aan het Arsenal niet meer in handen van de coöperatie is. De bakkerij van de Lange Ridderstraat verhuist in de jaren vijftig naar een nieuw gebouw in de **Lakenmakersstraat**, buiten de ring in de wijk Nekkerspoel. Het Volkshuis op de Botermarkt wordt in 1964 omgebouwd tot winkel en in dezelfde periode verbouwt men een nieuw pand, ook genaamd Volkshuis, aan de **Leermarkt**, vlakbij de oude cluster van gebouwen.

Wat er juist achter deze grote veranderingen ligt, is niet helemaal duidelijk. Worden de lokalen te groot voor de afnemende coöperatieve beweging? Of heeft men nood aan nieuwe lokalen omdat de oude verouderd of verwoest zijn? De focus lijkt in deze jaren ook sterk te verschuiven naar het uitbouwen van een uitgebreid netwerk van coop-winkels. Dit past ook in de economische omslag die Mechelen doormaakt. Zowel de metaal-, hout- en textielnijverheid als de tuinbouw verliezen aan belang. In de plaats ontstaat een groeiende tertiaire sector met een toenemend aantal grootwarenhuizen, banken, horeca en dergelijke, en een sterke focus op toerisme en diensten. Het gaat op sociaal vlak ook steeds beter met de Mechelaar: in 1963 is het inkomen van de gemiddelde inwoner bijna acht procent⁴⁸ meer dan het nationaal gemiddelde.⁴⁹

Het afnemen van het belang van het volkshuis past ook helemaal in de nationale tendens van volkshuizen in de jaren vijftig en zestig. In de publicatie *Onder Dak* wordt beschreven hoe deze socialistische bolwerken hun belang verliezen in de veranderende maatschappij. Dit is onder meer te wijten aan de opkomst van het culturele centrum, dat voor een stuk concurreert met een aantal functies die een volkshuis te bieden heeft. Maar ook de opkomst van de supermarkt is niet onbelangrijk. De organisatie van de coöperatie is niet opgewassen tegen dit soort nieuw instelling. Vandaar ook dat in veel gevallen de focus van de samenwerking voornamelijk op het openen van winkels komt te liggen, om een alternatief te bieden en om genoeg opbrengsten binnen te krijgen.⁵⁰

Ook in Mechelen wordt dus een hele resem **coop-winkels** uitgebouwd, waarbij meestal de desbetreffende woning het eigendom blijft van de bewoners, maar de gelijkvloerse verdieping door Vooruit omgebouwd wordt en daarna uitgebaat door de eigenaars. Enkele van deze coop-winkels worden opgericht in het centrum, wellicht om te concurreren met de nieuwe grootwarenhuizen in de stad. De meerderheid van de winkels zien we echter verschijnen buiten de stadskern, vaak zelfs op vrij grote afstand van het centrum. In de meeste

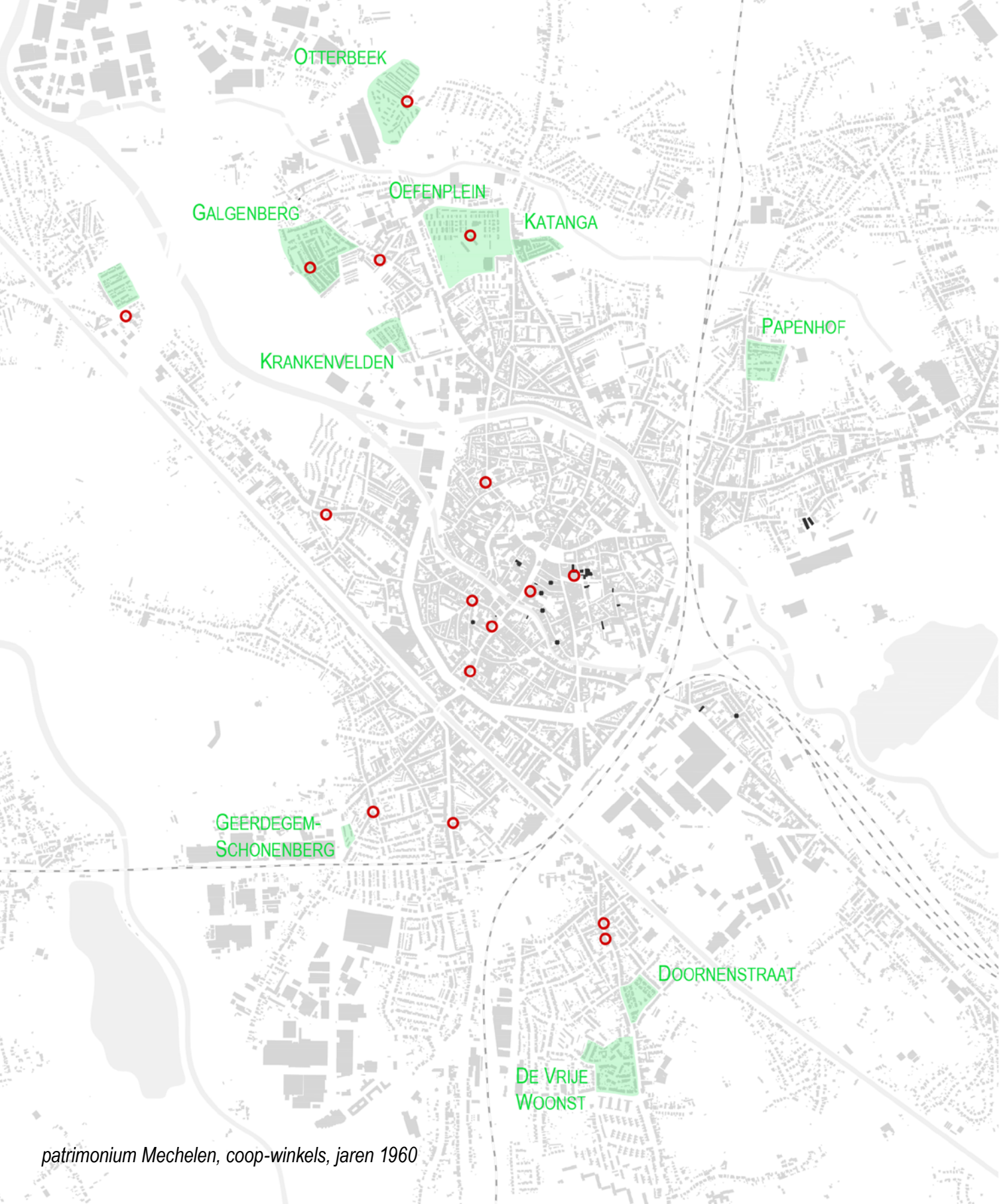
46 VAN UYTVEN R., op.cit., p.276

47 PPA2 1921-2006 e.a., *Antoon Spinoy* in ODIS, 6 juni 2006

48 VAN UYTVEN R., op.cit., p.266

49 VAN UYTVEN R., op.cit., p.263

50 STALLAERTS R., SCHOKKAERTS L., *Onder dak. Een eeuw volks- en gildehuizen*, Gent, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, 1987, p.110-116

patrimonium Mechelen, coop-winkels, jaren 1960

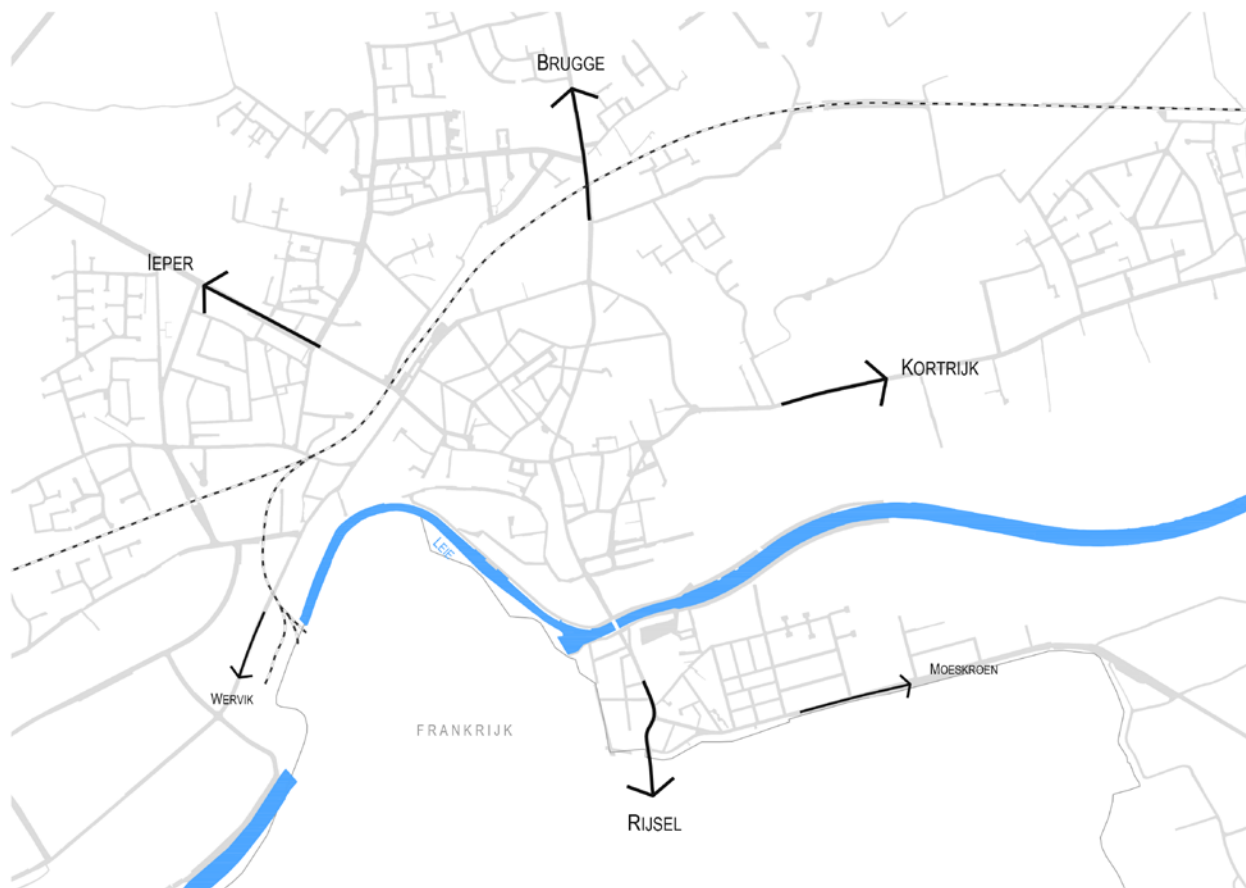
gevallen wordt er gekozen voor locaties in of vlakbij de nieuwe (nood)woonwijken. Het voordeel is dat ze hier ten eerste mee kunnen inspelen op het feit dat de nieuwe wijken soms vrij ver van de stad gelegen zijn en er dus niet veel winkelalternatieven in de buurt zijn. Bovendien zijn de voormalige 'krotbewoners' een doelgroep vanwege de financiële voordelen die de winkels bieden.

In het begin van de jaren zestig gaat de coöperatie een fusie aan met S.M. De Proletaar Leuven, omdat het financieel slecht gaat met de Leuvense coöperatie en ze anders stopgezet zou moeten worden. Dit resulteert in "S.M. Vooruit Mechelen - De Proletaar", wat maakt dat Mechelen plots het beheer krijgt over twee arrondissementen in plaats van één. Dit blijkt uiteindelijk nefast te zijn voor het beheer van de samenwerkende maatschappij, en vanwege financiële problemen gaat men in 1980 uiteindelijk over tot vrijwillige liquidatie.⁵¹

51 archief AR.ME277, p.4-5

MENEN, WOONPLAATS VAN GRENSARBEIDERS

Pas in de jaren 1850 worden in Mene de vestingen ontmanteld. Deze gebeurtenis markeert het begin van een periode van bevolkingsgroei en stadsuitbreiding en tegelijkertijd de ontwikkeling van een uitgebreid transportnetwerk. Nog voor het einde van de negentiende eeuw worden steenwegen naar Wervik (1846) en Moeskroen-Dottenijs (1869) aangelegd en spoorwegen richting West-Vlaanderen (1853) en Tourcoing (1879). Samen met de Leie en de wegen naar Kortrijk, Brugge, Ieper en Rijsel die reeds in de 18de eeuw aangelegd zijn, plus het feit dat de stad grenst aan Frankrijk, zorgt dit voor een economisch gezien vrij gunstige ligging.⁵²

52 DESPRIET P., PYNCKET M. e.a., *900 Jaar Mene, Kortrijk*, Archeologische Stichting voor Zuid-West-Vlaanderen, 1987, p.58,75,83

De ligging langs de grens van Frankrijk heeft echter de industriële ontwikkeling van Menen ook in grote mate afgeremd. Het département du Nord onderscheidt zich van de rest van Frankrijk door het enorm vroeg en snel industrialisatieproces, wat gepaard gaat met een zeer grote bevolkingsgroei.⁵³ Deze bron van werkgelegenheid heeft als gevolg dat, net als een hele hoop andere gemeenten langs de grens van Frankrijk, Menen evolueert naar een typische grensarbeidersgemeente. Arbeiders vestigen zich vlakbij de grens en pendelen naar werkplaatsen in de regio Rijsel-Tourcoing-Roubaix, zodat ze zowel van de hoge Franse lonen als van de lagere levenskost in België kunnen profiteren. Dit fenomeen wordt nog in de hand gewerkt door de doorbraak van de fiets als courant transportmiddel, de invoering van goedkope spoorabonnementen en de infrastructuurverbeteringen zoals voordien al vermeld. Veel arbeiders gaan ook in Halewijn werken, een Frans dorp net over de grens waarvan de woonkern naadloos aansluit op die van Menen.⁵⁴

Het grensarbeidersfenomeen heeft enkele grote gevolgen voor Menen. Ten eerste veroorzaakt dit een immense immigratiegolf eind negentiende eeuw, waardoor het bevolkingsaantal van Menen zeer snel stijgt.

53 DEFOORT H., *Werklieden bemint uw profijt! De Belgische sociaaldemocratie in Europa*, LannooCampus, Tielt, 2006, p.186

54 DESPRIET P., PYNCKET M. e.a., op.cit., p.79; VANNESTE O., *Menen. Een economische studie van een grensstad*, Brugge, Westvlaams economisch studie bureau, 1962, p.7,114

AU HOLLANDAIS * *
DE GOUDEN SPOOR * *
LA CROIX DE BOURGOGNE ▲
AU FAUCON 🏠

DE BARAKKEN 🏠
CAFE DU NORD * *
DE GOUDEN ENGEL * *

FRANKRIJK

patrimonium Meneville, jaren 1880

Tussen 1846 en 1900 stijgt het aantal inwoners van Menen van 8257 tot meer dan 19000. Bovendien krijgt de stad voornamelijk een woonfunctie en weinig economische activiteit. De meeste bedrijven blijven eerder op ambachtelijk⁵⁵ niveau werken.⁵⁶

In Menen zelf doen voornamelijk de vlas- en tabaksindustrie het vrij goed, met een aantal belangrijke tabakbedrijven als Tabac Turc, Coel en D'Heyghere. Het Noord-Franse gebied, inclusief Halewijn, draait grotendeels op textielnijverheid en stoelmakerijen. De twee gebieden zijn overigens ook niet onafhankelijk van elkaar, want in de regio rond Roubaix heeft men een tekort aan arbeidskrachten en in Menen is er weinig werkgelegenheid. Dit maakt dat de Menense arbeiders sterk beïnvloed worden door hoe het eraan toe gaat in de Franse werkplaatsen.⁵⁷

EERSTE POGINGEN TOT VERZET

Net als in de meeste Vlaamse steden in deze periode, geraakt Menen overbevolkt. Arbeiders wonen en werken in ellendige omstandigheden, de lonen zijn laag en kinderarbeid is niet ongewoon.⁵⁸

Nadat in Gent in 1874 een afdeling van de Internationale wordt opgericht en in Mechelen drie jaar later ook de Vlaamse Socialistische Arbeiderspartij, beginnen Gentse socialistische pioniers intensieve propagandatochten doorheen Vlaanderen, voornamelijk in de grote steden en vooral in de streek rond Kortrijk. De Gentenaars (in het bijzonder Edward Anseele⁵⁹), voeren ook actie in het Noorderdepartement, in de vorm van propaganda en stakingen.⁶⁰ Gezien de vele grensarbeiders, heeft dit wellicht ook grote invloed op de Meense bevolking, aangezien ze van twee kanten 'belaagd' worden.

Het resultaat is dat men ook in Menen al vroeg pogingen begint te ondernemen om arbeiders te verenigen. Een eerste vereniging (waarvan de naam niet geweten is), wordt opgericht in herberg **La Croix de Bourgogne**. Het programma en de organisatie zijn nog niet duidelijk afgelijnd, maar voorlopig worden regelmatig samenkomsten en voordrachten gehouden in verschillende lokalen in Menen: het stichtingslokaal, café **De Gouden Spoor** (Koningstraat), café **Au Faucon** (Rijselstraat) en **Café du Nord** (Barakken). Het Gents dagblad *Vooruit* wordt verspreid in het arrondissement, maar slaat eigenlijk enkel in Menen echt aan.⁶¹

55 Het enige grote bedrijf dat ooit te Menen bestaan heeft is de emallierie. Hier zijn in 1935 ongeveer 250 arbeiders tewerkgesteld, bijna één derde van de ±900 arbeiders op dat moment in de lokale industrie. (VANNESTE O., op.cit., p.65)

56 VANNESTE O., op.cit., p.17,22,68

57 DESPRIET P., PYNCKET M. e.a., op.cit., p.80; DEFOORT H., *Mijnheer Slunse. Het socialisme van August Debonne (1872-1963)*, Antwerpen, Houtekiet, 1998, p.12

58 DETAEVERNIER M. (1987) "De geschiedenis van het volkshuis van Menen", p.3, in: *t'Wingheroen*, 11(2), p.1-17

59 Edward Anseele is één van de pioniers van het socialisme in België. Hij sticht in 1880 mee de S.M. Vooruit te Gent en wordt in 1894 de eerste socialistische volksvertegenwoordiger van Vlaanderen. (PEIREN L., VRIELYNCK S., *Edward Sr. Anseele* in: ODIS, 6 mei 2013)

60 DEFOORT H., *Werklieden bemint uw profijt!* ..., p.188-189; DETAEVERNIER M., op.cit., p.2

61 DETAEVERNIER M., op.cit., p.2-3

VOORWAARTS *

* VOORWAARTS

* VOLKSHUIS /
AU FAUBOURG DE LILLE

DE BARAKKEN

* AUX ARMES DE TOURCOING

* (BIJ SCHEPENS)

FRANKRIJK

De socialistische activiteiten in Menen zijn eind jaren tachtig niet groots, maar het is op dat moment wel de enige plek in West-Vlaanderen waar iets begint te bewegen. Dit is ook te merken op de betoging voor algemeen stemrecht in Brussel in 1880: het gros van de West-Vlamingen aanwezig is afkomstig uit Menen.⁶²

De eerste grote stap die in Menen wordt gezet is de oprichting van een plaatselijke socialistische partijafdeling en bijhorende propagandaclub in 1886. Dit gebeurt wellicht naar aanleiding van enkele gebeurtenissen in het jaar daarvoor. Ten eerste wordt in 1885 de Belgische Werkliedenpartij opgericht. Bovendien doet Emile Descamps, een Belg die naar Armentières (Noord-Frankrijk) verhuisd was, zijn intrede in de stad. Hij is overtuigd socialist en maakt serieuze propaganda voor het dagblad Vooruit. Tenslotte wordt België begin 1886 geteisterd door een grote stakingsbeweging. Naar aanleiding van een incident in Luik, ontstaat een kettingreactie waarbij veel mijnwerkers in staking gaan. Hoewel de opstanden in praktijk voornamelijk beperkt blijven tot Wallonië, wordt Vlaanderen hier ook door wakker geschud. Het is datzelfde jaar dat Descamps de Meense partijafdeling sticht. In dezelfde periode worden nog enkele socialistische verenigingen opgestart, onder andere 'De Vereenigde Werklieden', de 'Samenwerkende Stoelmakerij' en 'De Broederlijke Weversmaatschappij'.⁶³

Uiteindelijk gaat men in 1887 met organisatorische hulp van Gent over tot de oprichting van een coöperatie, genaamd "S.M. Voorwaarts". Dit gebeurt in café **Au Hollandais**, een locatie waar in het blad Vooruit ook naar verwezen wordt als 'ons lokaal Vooruit'. Deze plek fungeert de eerste maanden als lokaal van de coöperatie en als kruidenierswinkel, waar men ook een aanbod producten uit Gent verkoopt. Van een bakkerij is op dat moment nog geen sprake.

Het valt op dat de cafés waar de socialisten in de beginperiode samenkomen voornamelijk gesitueerd zijn rond twee belangrijke plaatsen. Ten eerste in het centrum van de stad, in het bijzonder in de Koningstraat. Een tweede populaire locatie is in de wijk De Barakken, wat niet vreemd is aangezien dit de belangrijkste arbeiderswijk is in Menen, waar grensarbeiders gaan wonen die bijvoorbeeld werken in Halewijn.⁶⁴

Begin 1888 verhuist de coöperatie naar een eigen lokaal **Voorwaarts** in de Statiestraat. Hier wordt ook een samenwerkende bakkerij georganiseerd, met behulp van Karel Beerblock uit Gent. De bakkerij doet het zeer goed en al snel worden zelfs broodkarren naar Kortrijk, Moeskroen, Leper en Roeselare gestuurd.⁶⁵ Drie jaar later begint het lokaal te klein te worden en verhuizen de socialisten samen met hun bakkerij naar een grote leegstaande vlasfabriek in de **Kortrijkstraat**.

Dit zijn de eerste lokalen die in eigen beheer zijn, en waar men bijgevolg ook effectief inspraak heeft op de keuze van de locatie in de stad. Het gebouw in de Statiestraat ligt dichtbij de Koningstraat en dus dichtbij het stichtingslokaal van de coöperatie en andere socialistische cafés. Tegelijkertijd is dit echter ook een straat met voornamelijk burgerijwoningen,⁶⁶ en bijgevolg ook een vreemde keuze. Uit de tendens van de locaties van

62 DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.14

63 DETAEVERNIER M., op.cit., p.4; DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.15-16

64 DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.13

65 DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.13,16-18

66 VANNESTE O., op.cit., p.174

de vorige lokalen, lijkt het logischer in een arbeiderswijk gevestigd te zijn, tevens om gemakkelijker aanhang te vinden bij de arbeiders. Ten tweede kan ook de vraag gesteld worden hoe die locatie mogelijk was gezien het politiek klimaat in Menen op dat moment, dat nog volledig beheerst wordt door de katholieken. In ieder geval verhuist men nadien naar de Kortrijkstraat omdat het gebouw in de Statiestraat te klein wordt vanwege de groeiende socialistische aanhang. In dagblad *Vooruit* van 3 mei 1890 wordt vermeld dat de zaal zelfs te klein is om alle mensen een plaats te geven tijdens de 1 meiviering. Buiten de grootte van het nieuwe pand, is eigenlijk niet goed te begrijpen waarom voor die plek wordt gekozen. Ten eerste ligt het eigenlijk buiten de stadskern, wat vrij verafgelegen is van de vorige lokalen. Bovendien is dit, vooral voor de bewoners in De Barakken die sowieso al niet zo dicht bij het centrum van de stad wonen, eigenlijk zeer moeilijk te bereiken. In ieder geval wordt ook dit lokaal al snel te klein om alle aanhangers te ontvangen bij grote activiteiten.

Het succesverhaal van S.M. Voorwaarts wordt door Gentse socialisten al snel als voorbeeld aangehaald in de rest van West-Vlaanderen. Dit is echter iets te voorbarig; de werklieden zijn blijkbaar niet in staat om op eigen houtje een samenwerking in stand te houden. Wanbeheer, financiële problemen en zelfs alcoholproblemen zorgen dat de coöperatie in 1892 ten onder gaat. Zelfs Beerblock en Anseele uit Gent slagen er niet in de boel nog recht te trekken. Na vijf jaar bestaan is het gedaan met de coöperatie.⁶⁷ De inboedel van het partijlokaal wordt verkocht en, ook al is het met de coöperatie afgelopen, verhuist men naar een ander pand in de Rijselstraat, namelijk het café **Au Faubourg de Lille** van Emile Ramaut en zijn vrouw. Dit café blijft na het einde van de coöperatie fungeren als hoofdlokaal van de partij en als de plaats waar alle activiteiten plaatsvinden. Het is het eerste gebouw waar naar verwezen wordt als 'het Volkshuis'.⁶⁸ Gezien de omstandigheden heeft men deze locatie waarschijnlijk enkel gekozen omwille van het feit dat ze beschikbaar was en aangeboden werd door de bewoner. Tegelijkertijd heeft het pand in feite wel een strategische locatie, namelijk vlakbij de Barakken maar tegelijk niet al te ver van het centrum. Het pand in de Kortrijkstraat wordt opgekocht door de gemeente en omgebouwd tot slachthuis.

De komende 10 jaar worden verschillende pogingen ondernomen tot het oprichten van nieuwe socialistische verenigingen en coöperaties, maar zonder veel succes. Descamps, die tot nu toe de spilfiguur was in de socialistische beweging te Menen, is terneergeslagen en trekt zich terug.⁶⁹

Diezelfde periode neemt de B.W.P. voor de eerste maal deel aan de verkiezingen, weliswaar zonder al te veel succes. De katholieke partij blijft aan de macht. Eén jaar later, in 1893, wordt het algemeen meervoudig stemrecht ingevoerd. Dit zorgt voor aanzienlijke verschuiving, zowel bij de parlementaire als bij de gemeentelijke verkiezingen. In Menen verovert de liberale partij voor het eerst drie zetels in de gemeenteraad. West-Vlaanderen is de enige provincie waar alle gemeenteraden een katholieke meerderheid behouden.⁷⁰

Ondertussen doet een nieuwe figuur zijn intrede in de socialistische kringen te Menen: August Debunne. Hij is de zoon van Pierre Debunne, een fabrieksarbeider in Halewijn, en geboren en getogen in Menen.

67 DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.20

68 *Volksrecht*, edities jaren 90

69 DETAEVERNIER M., op.cit., p.6

70 DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.20-24

August Debunne is zelf ook arbeider en werkt als wever bij Gratry. Hij is fervent bezoeker van het volkshuis bij Ramaut en staat daar al bekend als 'toogredenaar'. Hij wint aan faam tijdens een grote stakingsgolf eind 1895. Deze begint bij Gratry, maar wanneer die geen toegevingen wil doen, legt ook een groot aantal arbeiders bij andere bedrijven te Halewijn het werk neer. Debunne fungeert als één van de woordvoerders voor de arbeiders tijdens de staking. Hij geraakt al snel bekend als 'orateur violent', omdat hij (als een van de weinigen in Menen) een goed spreker is en de onderhandelingen gaande houdt. De staking eindigt na drie maanden met een gedeeltelijke overwinning voor de arbeiders. Debunne houdt aan dit incident een zeer goede reputatie over, niet alleen in Menen, maar ook in Gent, dat net als andere steden financiële steun heeft voorzien tijdens de staking.⁷¹

Niet lang daarna begint Debunne zelf actie te ondernemen. Hij sticht in 1896 de Socialistische Jonge Wacht, een vereniging die de komende jaren het meest actief zal zijn in de socialistische beweging in Menen. Wanneer Ramaut datzelfde jaar komt te overlijden, neemt Debunne het volkshuis over. Onder zijn beheer neemt het aantal activiteiten toe. Hij organiseert bijvoorbeeld regelmatig avonden voor politieke vorming. Tegelijkertijd verkoopt hij er ook het blad *Vooruit* en het *Volksrecht*, waar hij zelf ook artikels voor schrijft. Daarnaast doet hij een poging om een coöperatieve winkel op te richten die goederen uit Kortrijk, Moeskroen en Gent verkoopt, maar hiermee boekt hij niet veel succes. De socialistische beweging te Menen loopt stroef, en hoewel Debunne ervan overtuigd is dat de partij enkel vooruitgang kan halen met een goed georganiseerde coöperatie, lijkt dat idee niet door te dringen bij de rest.⁷²

VADER ANSEELE EN VOLKSJONGEN DEBUNNE

Met het oog op de parlementaire verkiezingen van mei 1900, besluit men vanuit Gent dat er dringend ingegrepen moet worden. Er worden sprekers naar Menen gestuurd, die de Menenaars erop wijzen dat als eerste stap de interne verdeeldheid die op dat moment heerst onder de socialisten moet opgelost worden. Met eenheid zouden ze veel sterker staan tegenover de burgerij. Als reactie hierop wordt in Menen, onder leiding van August Debunne, een nieuwe coöperatie opgericht: "Samenwerkende Maatschappij De Plicht", die alle verenigingen onder één overkoepelende entiteit moet samenbrengen. En inderdaad, hoewel bij de verkiezingen geen overwinning wordt behaald, heeft dit in combinatie met een intensieve kiescampagne onder leiding van Debunne als gevolg dat er in het kanton Menen zeer veel vooruitgang te zien is qua stemmen.⁷³

Ondertussen doet men op politiek vlak pogingen om een kartel aan te gaan met de liberalen. Dit is een tendens die zich op nationaal vlak begint te ontwikkelen, met het idee dat één groep verenigde 'antiklerikalen' meer kans heeft om de katholieke partij van haar troon te stoten. Anseele staat achter dit idee en stuurt Debunne dan ook die richting uit voor de verkiezingen van 1902. De liberalen houden de socialisten aan

71 DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.12,25-28

72 DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.29-32

73 DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.37-38

VOLKSHUIS

DE BARAKKEN

FRANKRIJK

het lijntje door hen zeer lang op hun antwoord te laten wachten. Bijgevolg is er aan de linkse kant geen georganiseerde verkiezingscampagne. Toch slaagt de B.W.P. erin niet slecht te presteren; ze wordt een sterke derde partij in Menen. Dit is te danken aan de gepersonaliseerde kiescampagne die Debunne op het laatste nippertje op touw heeft gezet. De focus van de propaganda ligt enkel op de persoon van Debunne, die afgespiegeld wordt als martelaar.⁷⁴

*“Voor wie zult gij dan stemmen? Voor den volksjongen Debunne, die altijd op de bres is waar onrecht is te bekampen, die sedert vele jaren belasterd en vervolgd is geworden van allen die op den arbeid der werklieden leven, omdat hij de verdediging der verdrukten op zich neemt (...) Elke werkman die niet voor onzen vriend Debunne stemt, is een verrader zijner klasse, een onverstandige of een onwetende.”*⁷⁵

Deze gepersonaliseerde propagandatechniek zal de kern worden van het propagandabeleid van de partij. Debunne beseft hoe belangrijk propaganda is en gaat daar dan ook heel erg op inzetten. Tegelijk pleit hij ook vurig voor het ondersteunen van de coöperatie, omdat hij ziet wat dat in Gent al heeft opgeleverd. De coöperatie is geen doel op zich maar een middel om een doel te bereiken, zo blijkt uit wat hij schrijft in een artikel in het *Volksrecht* van 29 juni 1902: *“Als allen hun best doen zal Menen in ‘t kort zijn wat Gent is voor Vlaanderen. Op dus mannen voor de samenwerking die de melkkoe is voor de partij.”*

Minder dan één maand na de verkiezingen van 1902, opent de coöperatie een samenwerkende bakkerij. Deze is gevestigd in het nieuwe lokaal dat ze met behulp van een stroman kunnen huren in de **Koningstraat**. In het huurcontract staat vermeld dat de dochter van de huidige eigenares het pand zal verkopen wanneer zij meerderjarig wordt, wat dus enige zekerheid biedt voor S.M. De Plicht. Meteen wordt ook gewerkt aan een nieuwe feestzaal, die ingehuldigd wordt in oktober 1902. Pas op 26 mei 1903 wordt het volkshuis zelf ingehuldigd met een groots feest. Dit alles kan de coöperatie financieren door de succesvolle verkoop van margarine in Menen en de tussenkomst van Berragan uit Gent.⁷⁶ De bakkerij heeft al snel veel succes, wat zorgt voor veel inkomsten voor de coöperatie alsook een stijgend ledenaantal bij de socialistische verenigingen in Menen. In 1907 wordt de dochter van de eigenares meerderjarig en gaat men met behulp van een hypotheeklening van Vooruit Gent over tot de aankoop van het lokaal. Dit is dan ook het eerste gebouw dat werkelijk in het bezit is van de Meense socialisten. Men is weer teruggetrokken naar de vertrouwde Koningstraat.⁷⁷

De komende jaren blijven de socialisten, in het bijzonder August Debunne, pleiten voor een kartel met de liberalen. Onder deze laatsten heerst er vaak twijfel; enerzijds wil men evengoed de meerderheid van de katholieken doorbreken door samen te werken, anderzijds wil men niet geassocieerd worden met de socialisten en distantieëren ze zich publiekelijk. In 1906 lijkt het eindelijk bijna tot een akkoord te komen om een driedelig kartel te vormen van socialisten, liberalen en christendemocraten van het arrondissement, echter in Kortrijk houdt men het been stijf. Anseele grijpt op dit moment in en vormt het kartel achter de rug

74 DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.35-46

75 *Volksrecht*, 25 mei 1902

76 DEBUNNE A., *Beknopte samenvatting der geschiedenis van de coöperatieve en socialistische beweging*, Menen, Bosteels, 1924, p.13

77 DETAEVERNIER M., op.cit., p. 8; DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.46

van de arrondissementsleden. Hier komt zeer veel kritiek op, zelfs vanuit Gent, maar deze ingreep zorgt ervoor dat bij de parlementsverkiezingen van mei 1906 het kartel een grote overwinning behaalt. Debunne wordt verkozen als volksvertegenwoordiger en is daarmee de eerste socialistische volksvertegenwoordiger van West-Vlaanderen.⁷⁸

De komende vier jaar wordt enorm veel geld en energie gepompt in de verkiezingscampagne voor 1910. Menen kan op zeer veel financiële steun van buitenaf rekenen, want de B.W.P. ziet het belang in van de herverkiezing van Debunne. Deze laatste voert in het jaar voor de verkiezingen hevige propaganda, niet alleen in Menen maar ook in de buitengemeenten van het arrondissement, omdat daar het socialisme nog geen doorbraak kent. Hij houdt ook toespraken aan het station van Roubaix en op de treinen van en naar Frankrijk, om de grensarbeiders beter te kunnen bereiken. Wanneer een protectionistisch amendement⁷⁹ wordt ingediend in Frankrijk, dat de werkgelegenheid van de grensarbeiders in het gedrang brengt, schiet Debunne in actie. Het amendement wordt uiteindelijk niet aangenomen en hoewel Debunne hier eigenlijk voor niets tussen zit, wordt dit afgespiegeld als weeral een goede daad. Tegelijkertijd woedt er weer een nieuwe stakingsgolf doorheen Halewijn. Ook daarin is Debunne zeer actief. Hij houdt dagelijks bijeenkomsten in Roubaix en zorgt dat er geld ingezameld wordt om de stakers te steunen. De rest van de verkiezingscampagne wordt de werkman Debunne weer de hemel in geprezen. Het resultaat is dat August Debunne herverkozen wordt als volksvertegenwoordiger, met tweemaal zoveel voorkeursstemmen als de verkiezing in 1906. Hierdoor kennen de coöperatie, mutualiteiten, vakbonden, propagandakringen, kortom alle socialistische organisaties Menen weer sterke uitbreiding.⁸⁰

Tot aan het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog blijft het voor de rest vrij rustig. De coöperatie boekt wel vooruitgang, maar er worden geen acties ondernomen om het patrimonium uit te breiden. WO I is voor de stad Menen een rampzalige periode. Bij de aanvang van de oorlog vallen een groot aantal werkplaatsen in Noord-Frankrijk stil, net als de spoorwegverbindingen daarheen. Vanwege de strategische ligging wordt Menen ingenomen door de Duitsers en gebruikt als militaire basis. De stad loopt tijdens de oorlog bijna volledig leeg en geraakt compleet geïsoleerd van de buitenwereld. Door bombardementen van de geallieerden, loopt de stad enorme schade op; aan het einde van de oorlog is ongeveer de helft van de huizen verwoest of zwaar beschadigd. Na de oorlog, wanneer de inwoners terugkeren naar hun verwoeste stad, is er dan ook een enorme woningnood. Bovendien wordt de aanvoer van bouw materiaal bemoeilijkt door het feit dat de toegangswegen naar de stad grotendeels verwoest zijn. Bovenop het huisvestingsprobleem heerst er ook een werkgelegenheidsprobleem want ook het Noord-Franse industriegebied, waar Menen zo afhankelijk van is, komt de oorlog zwaar gehavend uit. Enkel de kleine werkplaatsen van schrijnwerkers en stoelmakers slagen erin vrij snel weer op te starten.⁸¹

78 DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.48-66

79 Het amendement van Ceccaldi houdt in dat elke nijveraar of handelaar in Frankrijk die meer dan vijf vreemde werklieden tewerkstelt, extra belasting moet betalen. (DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.84)

80 DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.82-86,89,91

81 DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.116-138

De socialisten maken gebruik van de noodsituatie om zichzelf als weldoeners af te spiegelen. Hoewel het volkshuis volledig verwoest is, staat de bakkerij nog half overeind en schiet men, als eerste bakkerij in Menen, meteen terug in gang. Ook de coöperatie en andere socialistische organisaties pikken de draad terug op en maken al snel terug vooruitgang, waardoor ze onder andere beginnen inspringen om de voedselschaarste tegen te gaan.⁸² Er wordt meteen een plan opgemaakt voor het bouwen van een nieuw volkshuis, op dezelfde locatie als het vorige. Hiervoor koopt de coöperatie in 1919 en 1920 een vijftal gronden aan rondom het vorige lokaal, waarop in 1922 de eerste steen zal gelegd worden.⁸³

Op politiek vlak vinden een aantal belangrijke verschuivingen plaats. In de regering die na de oorlog gevormd wordt, zijn zowel katholieken, liberalen als socialisten vertegenwoordigd. Dit is op zich al een overwinning want het is de eerste keer dat de B.W.P. als partij mee in de regering zit. Bovendien wordt tegelijkertijd het algemeen enkelvoudig stemrecht ingevoerd.⁸⁴ Debunne, die nog steeds volksvertegenwoordiger is in de Kamer, is na de oorlog zeer gedreven. Terwijl in het parlement de focus voornamelijk ligt op de communautaire problematiek, benadrukt Debunne dat er belangrijkere prioriteiten zijn, namelijk het oplossen van de wederopbouwproblematiek. Hij spreekt uiteraard vooral voor Menen, waar het probleem zeer ernstig is, maar men er toch niet in slaagt om genoeg financiële steun van de overheid te verkrijgen. Debunne neemt het ook op voor het onderwijs en zorgt ervoor dat er een noodbarak in Menen wordt gebouwd om les te geven aan de kinderen. Zijn activiteiten in de Kamer worden steeds volledig gerapporteerd aan het arrondissement door middel van de krant het *Volksrecht*. Debunne wordt afgespiegeld als de enige man die iets onderneemt en het katholiek stadsbestuur wordt bestempeld als nutteloos. Hier komt bovenop dat de socialisten op dat moment de enigen zijn die in Menen een lokaal blad uitbrengen.⁸⁵

In 1919 worden in Menen 400 tijdelijke noodwoningen opgericht door het Koning Albertfonds. Deze bestaan uit houten noodbarakken, gelegen in de nieuwe wijk 'Ma Campagne', die al snel omgedoopt wordt tot 'Roo-Campagne', in de hoop dat de hele wijk op rood zal stemmen bij de volgende verkiezingen. Dit is tevens de wijk waar de schoolbarak is opgericht. Vanaf 1920 krijgt de wijk zelfs een eigen rubriek in het *Volksrecht*.⁸⁶

S.M. De Plicht ziet haar ledenaantal op een jaar tijd meer dan verviervoudigen en dit komt uiteraard ook de arbeider ten goede. Bovendien begint de Noord-Franse textielindustrie zich te herpakken, waardoor tegen eind 1920 het werkgelegenheidsprobleem quasi van de baan is. De grensarbeiders zien hun koopkracht stijgen, wat ook de Menense handelaars ten goede komt.⁸⁷

De naoorlogse toestand is dus zeer gunstig voor de socialisten. Dit resulteert bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1921, de eerste met algemeen enkelvoudig stemrecht, voor een

82 DEBUNNE A., op.cit., p.21

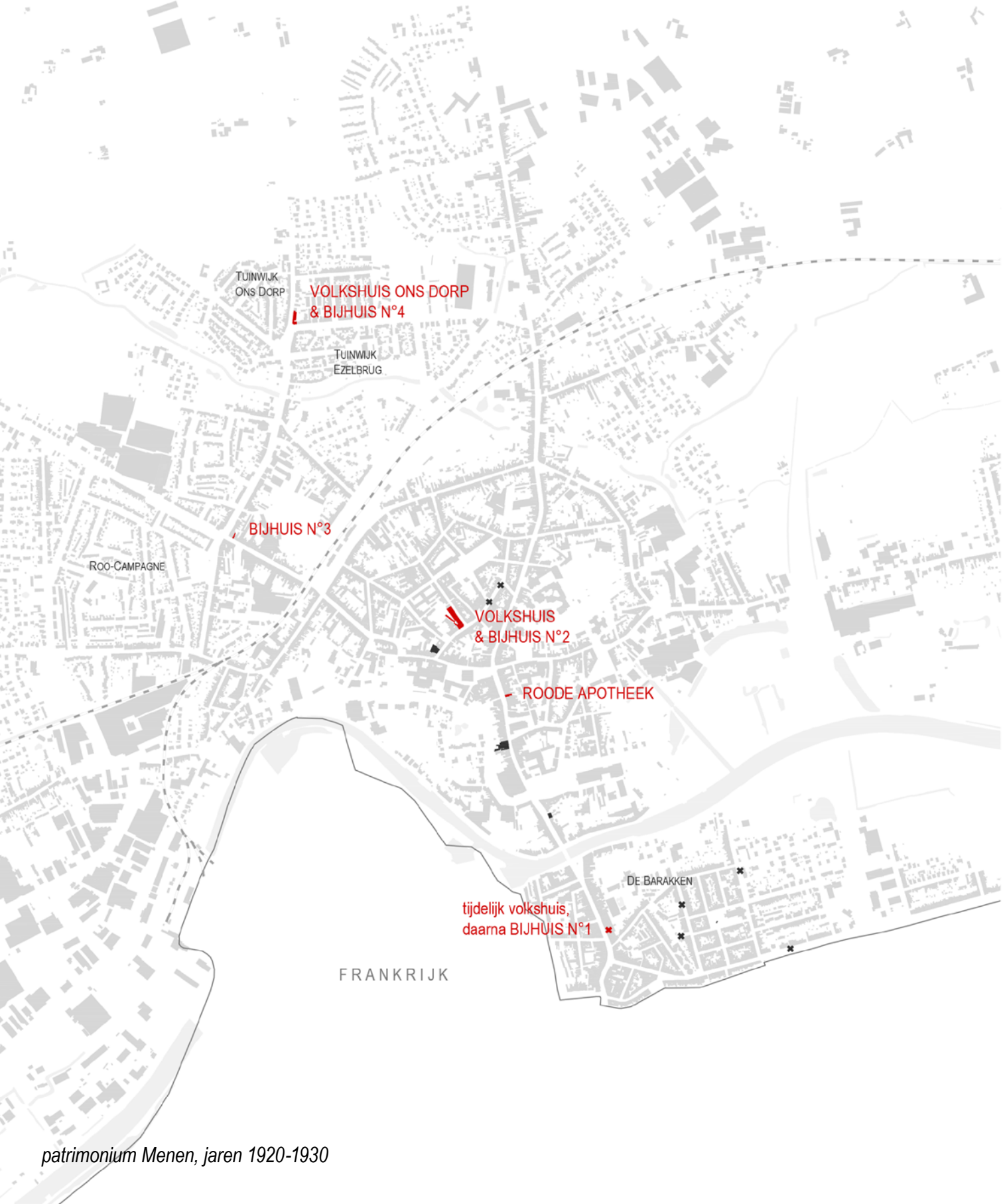
83 DETAEVERNIER M., op.cit., p.11

84 DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.125

85 DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.133-139

86 DESPRIET P., PYNCKET M. e.a., op.cit., p.81; DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.144

87 DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.145

TUINWIJK
ONS DORP

VOLKSHUIS ONS DORP
& BIJHUIS N°4

TUINWIJK
EZELBRUG

BIJHUIS N°3

ROO-CAMPAGNE

VOLKSHUIS
& BIJHUIS N°2

ROODE APOTHEEK

tijdelijk volkshuis,
daarna BIJHUIS N°1

DE BARAKKEN

FRANKRIJK

belangrijke verschuiving. Zowel de katholieken als de socialisten behalen zeven zetels, de liberalen slechts één. Socialisten en liberalen vormen een coalitie zodat de katholieken eindelijk overmeesterd zijn in het stadsbestuur. Op de koop toe wordt August Debunne verkozen als burgemeester, wat hem tot de eerste socialistische burgemeester van Vlaanderen maakt.⁸⁸

De euforie bij de socialisten is groot en dit uit zich de komende jaren in een goed draaiende socialistische partij en coöperatie. Debunne schiet meteen in actie met zijn wederopbouwplan. Ten eerste wordt het huisvestingsprobleem aangepakt door het bouwen van een aantal nieuwe wijken, onder andere de tuinwijken 'Ons Dorp' en 'Ezelbrug' in het noorden van de stad. Edward Anseele helpt mee om de projecten te financieren. Tegelijkertijd worden ook een gigantische hoeveelheid herstellings- en saneringswerken uitgevoerd: herstelling van het stadhuis en het belfort, aanleg van rioleringen, kasseien van straten, aanleg van drinkwater- en elektriciteitsnetten. Er wordt veel geld gepompt in het onderwijs en ook in de opbouw van een bejaardengesticht, waardoor de oudere Menenaars eindelijk kunnen terugkeren naar hun stad. Er wordt een openbare bibliotheek opgericht, een stadspark aangelegd, een brug gebouwd, de Leie wordt rechtgetrokken en er wordt een August Debunnestraat aangelegd. De stad deelt ook gratis kolen en aardappelen uit aan de armen.⁸⁹

Het nieuwe **volkshuis** wordt afgewerkt in 1923 en lijkt een fysieke vertaling van de euforie van de gewonnen macht. Het is een gigantisch, monumentaal gebouw op de plek van het vorig vernielde gebouw. Het volkshuis is herrezen en het is impressionanter dan ooit tevoren. Hier houdt het echter niet op. Er wordt een tweede, weliswaar veel kleiner, volkshuis gebouwd in de nieuwe wijk **Ons Dorp**. Bovendien opent S.M. De Plicht ook **vier nieuwe winkels** of "bijhuizen", waarvan twee gelegen in de nieuwe volkshuizen. De andere twee bevinden zich in de Rijselstraat en de Leperstraat. Deze locaties zijn duidelijk niet toevallig; de ene winkel is gelegen aan de Roo-Campagne, de andere aan De Barakken, de twee roodste wijken in Menen.

Debunne en zijn collega's doen ook massaal aan propaganda, onder andere met meetings over het hele arrondissement, het uitdelen van postkaarten met de afbeelding van de burgemeester en de uitgave van een boekje '*Beknopte samenvatting der geschiedenis van de coöperatieve en socialistische beweging*', dat de socialistische geschiedenis van Menen verheerlijkt.⁹⁰ Dit laatste wordt zelfs op kosten van de stad uitgebracht.⁹¹ Het boekje is ook gebruikt in deze masterproef om een beeld te krijgen van het patrimonium van Menen in de jaren twintig.

Er worden duidelijk kosten noch moeite gespaard om de nieuwe socialistische stadsbestuurders, in het bijzonder Debunne, als weldoeners af te beelden. Desalniettemin is beheer niet hun sterkste kant; de stadskas geraakt almaar leger en er worden meer en meer leningen afgesloten. Er komt kritiek vanuit katholieke en liberale kanten op de verkwestingen van het socialistisch bestuur.⁹² De socialisten proberen de

88 DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.148-149

89 DESPRIET P., PYNCKET M. e.a., op.cit., p.83; DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.148-190

90 DEBUNNE A., op.cit.

91 DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.159

92 DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.178

miserabele financiële situatie van de stad te verdoezelen en blijven 'goede daden' verrichten voor de stad, grootse feesten organiseren en propaganda uitbrengen.

De situatie gaat stilaan bergaf, niet alleen in het stadsbestuur. Rond de jaren dertig komt er een einde aan het welvaren van de grensarbeiders. De economische crisis zorgt voor allerlei stakingen in Noord-Frankrijk. Vanuit Frankrijk wordt een beperking opgelegd van het aantal grensarbeiderskaarten, wat wil zeggen dat veel arbeiders werkloos worden. Eind jaren dertig wordt voor het eerst de omrekening van het Frans naar het Belgisch loon ongunstig, waardoor de koopkracht van de grensarbeiders daalt, wat ook weer een negatief effect heeft op de toestand van de handelaars te Menen. De stad heeft echter geen geld om in te grijpen en de werkloosheid blijft stijgen. Daarbovenop krijgen de socialisten ook nog te kampen met twee grote geldschandalen, waardoor hun goede reputatie afneemt. August Debunne begint ook een dagje ouder te worden en wordt steeds minder actief in de partij. Uiteindelijk zorgt dit alles voor een totale omslag bij de gemeenteraadsverkiezingen in 1939. Alle partijen vormen samen één coalitie om de socialisten buiten te krijgen. Armand Deweerdt (liberaal) wordt de nieuwe burgemeester. Dit betekent het einde van het socialistische bolwerk Menen.⁹³

Ondertussen is S.M. De Plicht echter sterk aan het groeien. Ze bezit niet alleen lokalen in Menen, maar ook een aantal volkshuizen en winkels in de aanliggende gemeenten. Rond 1930 vinden dan ook een aantal fusies plaats, waarbij een aantal kleinere coöperaties opgeslorpt worden door S.M. De Plicht.⁹⁴

DE PARTIJ VERLIEST HAAR VOORMAN

Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog hebben de socialisten dus niets meer te zeggen in Menen. Dit is ook het moment waarop het bevolkingsaantal in de stad eindelijk stagneert. Dat is te danken aan de crisis in de Noord-Franse industrie en het verbeterde transportnetwerk, wat wonen in Menen niet meer zo interessant maakt als het voordien was voor de grensarbeiders.⁹⁵

August Debunne wordt steeds minder actief, zowel in het parlement als in Menen. Hij staat officieel nog aan het hoofd van de meeste socialistische verenigingen in de stad, maar in de praktijk worden zijn functies overgenomen door Robert Detaevernier. Debunne weigert echter af te treden, hoewel hij de vooruitgang van de partij eerder vertraagt. Na WO II worden er pogingen ondernomen om zoon Oscar Debunne als nieuwe voorman aan te stellen, maar zijn koppige vader verhindert dit. Het verlies van haar vurige leider betekent het dieptepunt van de socialistische beweging in Menen.⁹⁶

Aan het einde van de jaren veertig is de economische situatie van Menen nog niet veel veranderd. Iets meer dan de helft van de bevolking werkt buiten Menen, waarvan iets minder dan een vijfde in Frankrijk. Dit

93 DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.179-181,188-194

94 archief AR.MN266, p.6

95 VANNESTE O., op.cit., p.22

96 DEFOORT H., *Mijnheer Slunse...*, p.197-201

aantal zal tegen het einde van de jaren zestig geëvolueerd zijn naar iets minder dan een tiende. Het gros van de actieve bevolking bestaat nog steeds uit arbeiders die voornamelijk in de textielindustrie zijn tewerkgesteld. Menen begint aan het einde van de jaren veertig echter ook een groot aantal kleinhandels te ontwikkelen.⁹⁷ Het is dan ook in deze context dat de coöperatie S.M. De Plicht een aantal coop-winkels opent.

Voor zover uit het bronmateriaal blijkt, worden er in Menen zeven **coop-winkels** geopend, allemaal in de jaren veertig en vijftig. Vier van de winkels worden opgericht in de voormalige bijhuizen (Bijhuis N°1 in de Rijselstraat, Bijhuis N°2 in het Volkshuis, Bijhuis N°3 in de Ieperstraat en Bijhuis N°4 in het Volkshuis Ons Dorp). Het betreft hier dus wellicht enkel een naamswijziging. De andere drie bevinden zich in de Bruggestraat, de Kortrijkstraat en de Molenstraat. Er is uit deze drie lokalen niet meteen een tendens af te leiden wat betreft de inplanting van deze winkels in de stad. Wat wel opvalt is dat, de voormalige bijhuizen mee in beschouwing nemend, de meeste coop-winkels ofwel vlakbij de stadsrand ofwel buiten het stadscentrum gelegen zijn en vaak langs grote invalswegen. De winkel in de Kortrijkstraat bevindt zich ook niet ver van het vroegere volkshuis in de vlasfabriek, maar dit is waarschijnlijk eerder toeval aangezien het gebouw al lang niet meer bestaat en uiteindelijk ook maar één jaar in gebruik is geweest.

Naast de winkels in Menen zelf, worden ook vier coop-winkels geopend in Wervik, Moorsele, Wevelgem en Bissegem. In de jaren zestig breidt S.M. De Plicht nog uit door de fusie met S.M. Hoop en Vertrouwen uit Ieper en S.M. De Voorzorg uit Roeselare. Vanaf dat moment wordt de samenwerkende maatschappij hernoemd naar "Coöperatief Verbond Menen-Roeselare-Ieper", met maatschappelijke zetel in Menen. Net als de meeste coöperaties in die periode, gaat de financiële toestand snel achteruit, en in 1991 wordt ze uiteindelijk failliet verklaard.⁹⁸ Het Volkshuis, dat meer en meer in onbruik is geraakt, wordt rond 1990 verkocht aan de gemeente die het afbreekt voor het realiseren van een gepland project voor een Medisch Instituut.

97 DESPRIET P., PYNCKET M. e.a., op.cit., p.82; VANNESTE O., op.cit., p.37-39,88

98 archief AR.MN266, p.6-7

TUINWIJK
ONS DORP

COOP

TUINWIJK
EZELBRUG

COOP

COOP

NIEUWE TUINWIJK

COOP

COOP

COOP

DE BARAKKEN

COOP

FRANKRIJK

patrimonium Meneen, coop-winkels, jaren 40-50

DEEL II

ARCHITECTUUR, BETEKENIS EN GEBRUIK VAN DE VOLKSHUIZEN IN DE STAD.

In dit tweede luik bestudeer ik aan de hand van drie thema's hoe het concept van volkshuis in Mechelen en Menen wordt vertaald.

Een eerste focuspunt ligt op de **inplanting** van de gebouwen. Waar in de stad situeren de volkshuizen zich en waarom precies daar? Worden er bewust bepaalde locaties gekozen of hangt dit af van andere factoren? Onvermijdelijk gaat dit deel gepaard met het voorstellen van een aantal hypothesen.

Aan de hand van archiefmateriaal wordt een poging gedaan om een beeld te vormen van de **architectuur** van de volkshuizen en de manier waarop het socialistische gedachtegoed vertaald wordt in deze gebouwen. Wordt er sterk ingezet op representatie door middel van de vormgeving van het gebouw? In welke mate spelen bepaalde aspecten mee in de vorming van deze gebouwen?

Ten laatste wil ik de aandacht ook vestigen op het medium van de **optocht** om de socialistische gebouwen in te schrijven in het stadsbeeld. In hoeverre worden stoeten doorheen de stad (on)bewust geleid met het oog op de verheerlijking van deze volkshuizen?

Deze drie vragen resulteren in drie tekstdelen per stad, die in totaal een beeld vormen van hoe volkshuizen zich vertalen in en wat ze betekenen voor de stad.

MECHELEN

Mechelen heeft in principe een vrij groot aantal gebouwen die kunnen gezien worden als volkshuis. De volgende gebouwen voldoen aan de vooropgestelde omschrijving van wat een volkshuis is en bieden voldoende archiefmateriaal om relevant te zijn voor studie:

- » Vooruit N°1: Lange Ridderstraat 16
- » Volkshuis: Botermarkt 17
- » Vooruit: Muntstraat 5 / Ouden Bruul 17-19
- » Volkslusthof: Leuvensesteenweg 115

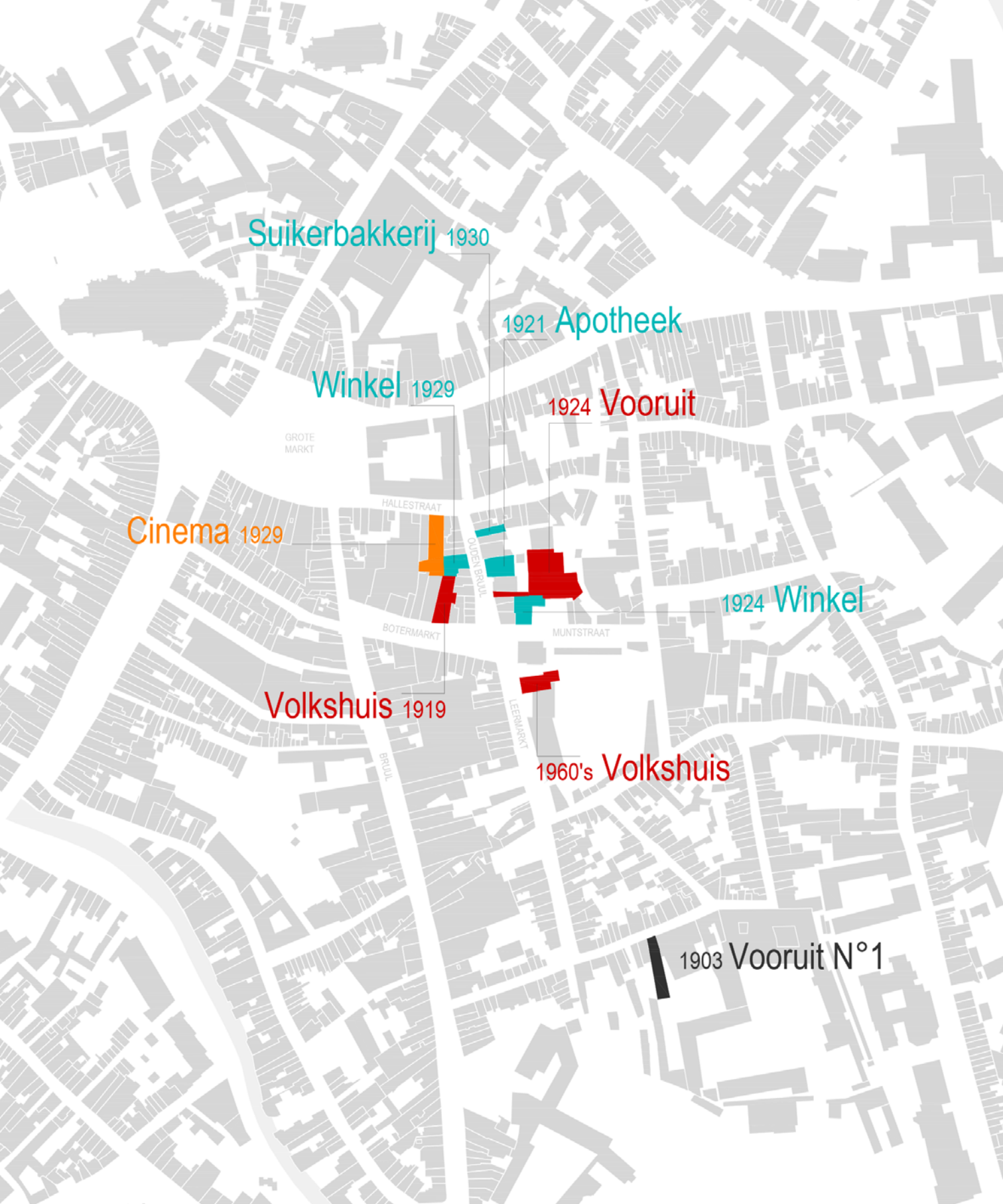
EEN UITGEBREID NETWERK

De verspreiding van de lokalen doorheen de stad Mechelen kan teruggebracht worden tot drie locaties: ten eerste in de Lange Ridderstraat (de plaats van het eerste gebouw van S.M. Vooruit Mechelen), ten tweede de site rondom de Botermarkt en Ouden Bruul en ten derde langs de Leuvensesteenweg. Deze verschillende plaatsen zal ik bespreken wat betreft de gebouwen en hun link ten opzichte van de plek in de stad.

Het volkshuis om de hoek

Vooruit N°1 wordt in 1903 in gebruik genomen als gevolg van de oprichting van de Samenwerkende Maatschappij Vooruit Mechelen met behulp vanuit Gent. Of het pand gehuurd wordt of gekocht is niet zeker te zeggen, maar aangezien de coöperatie er een aantal achtergebouwen neerplant, lijkt het niet onwaarschijnlijk dat ze het gebouw koopt. Hoe ze dit financieel voor elkaar krijgen is niet helemaal duidelijk. De nieuwe coöperatie is nog maar net opgericht dus een groot kapitaal zal er wellicht nog niet beschikbaar zijn, zeker vanwege het falen van de voorgaande S.M. De Toekomst. Krijgen ze financiële steun van Vooruit Gent? Daar heb ik in ieder geval geen bronmateriaal van teruggevonden. Organisatorisch is de samenwerking er wel al een heel stuk op vooruit gegaan dankzij de leiding van Aimé Bogaerts.

Uit een aantal krantenartikels blijkt wel hoe financiële steun wordt gevraagd van de leden. In een artikel in *De Toekomst* van 17 augustus 1902 over de recente oprichting van de S.M. Vooruit Mechelen, staat het volgende te lezen: *“De Samenwerkende Maatschappij VOORUIT MECHELEN, wil een maatschappelijk kapitaal vormen, van 25000 frank, door het uitgeven van vijf duizend aandeelen aan vijf frank elk. Iedereen kan er dus aan meehelpen, want dit aandeel van vijf frank mag zelfs in verscheidene stortingen genomen worden ... Het hangt van onze partijvrienden af om in Mechelen weldra een geschikt en werkzaam Volkshuis, met bakkerij, winkel en vergaderzalen te doen verrijzen. Elk helpe dus in de mate zijner krachten! Elk make zich tot apostel onzer inrichting!”* Of de samenwerking deze som ook effectief bij elkaar krijgt weet ik niet,

Suikerbakkerij 1930

1921 Apotheek

Winkel 1929

1924 Vooruit

Cinema 1929

1924 Winkel

Volkshuis 1919

1960's Volkshuis

1903 Vooruit N°1

maar in elk geval doet men strategisch beroep op propaganda om geld in te zamelen, door de belofte van een lokaal en een deel in de opbrengst van de coöperatie.

Hoe komen de socialisten nu op deze locatie terecht? Hierbij spelen waarschijnlijk een aantal verschillende factoren een rol. Ten eerste ligt dit gebouw letterlijk om de hoek van het vorige lokaal in de Korte Ridderstraat. Dit laatste wordt na de opening van Vooruit N°1 nog verder gebruikt voor de activiteiten van een aantal socialistische verenigingen en dus is de nabijheid van het nieuwe volkshuis zeer praktisch. Ofwel is het mooi meegenomen, ofwel heeft men om die reden bewust voor dit pand gekozen. Het kan ook dat de nabijheid van lokaal De Toekomst gewoon de reden is dat men te weten is gekomen dat er in deze buurt een gebouw vrijgekomen is.

Bovendien is het gebouw gelegen tussen het stadscentrum en de arbeiderswijk rondom het Arsenaal in. Dit kan toeval zijn, maar kan ook omwille van strategische redenen hier geplaatst zijn, namelijk om meer vat te kunnen krijgen op de arsenaalarbeiders, waarbij nog steeds niet veel socialistische aanhang te vinden is.

Ten laatste kan opgemerkt worden dat men nood had aan een voldoende groot perceel zodat er een bakkerij ingericht kon worden. In *Vooruit* van 12 september 1903 is te lezen dat het lokaal zeker ruim genoeg is, maar ook plaats biedt voor uitbreiding in de toekomst.

Verovering van de site Botermarkt - Ouden Bruul - Muntstraat

De uitbouw van het socialistisch patrimonium verloopt tot aan de jaren 1920 vrij gestaag. Vanaf dat moment echter, slaagt de beweging er op zeer korte tijd in een klein imperium uit te bouwen rondom de Botermarkt en de Ouden Bruul. Dit gaat niet enkel om gebouwen voor feest en vertier, maar ook winkels en administratieve functies worden hier ingericht, zodat deze site binnen de kortste keren het epicentrum wordt van het socialisme te Mechelen.

Een eerste verovering is Botermarkt nummer 17 op nog geen tweehonderd meter van de Grote Markt, waar het eerste grote Volkshuis van Mechelen gevestigd wordt. Van alle gebouwen die de socialisten zullen inrichten in de stad is dit is het gebouw dat qua functies, schaal en gebruik het meeste voldoet aan de definitie van een 'volwaardig' volkshuis. De bebouwing op de Botermarkt¹ bestaat in die periode voornamelijk uit herbergen en gebouwen met commerciële functies. Het is ook hier dat de grote groentehal gevestigd is, gebouwd in de jaren 1870, waar regelmatig groentemarkten worden gehouden.

Dit is de eerste keer dat de socialisten zo prominent aanwezig zijn in het stadscentrum. De vorige lokalen werden meestal aan het oog onttrokken door de ligging in kleinere straten, zoals bijvoorbeeld het lokaal in de Lange Ridderstraat. Is dit een opgestoken middelvinger naar de katholieken en liberalen? Dit is tevens het jaar dat het algemeen enkelvoudig stemrecht zal ingevoerd worden en dat acties en stakingen plaatsvinden doorheen heel het land. In die context kan dit ook gelezen worden als een extra teken van verzet. Wellicht willen de socialisten tonen dat ze hun plaats in de stad verdienen en eisen ze die ook op.

1 archief AR.ME.BM28, p.56-153

Het nieuwe volkshuis ligt ook vlakbij het oude Café des Arts of Groenendaal in de Hallestraat, een herberg met danszaal die al van in de jaren 1890 regelmatig aangedaan wordt door socialisten voor o.a. partijvergaderingen, feesten, kunstavonden en cinemavertoningen. Ook nadat de coöperatie eigen lokalen heeft geopend, blijft dit pand van vrij groot belang voor de beweging, zoals bijvoorbeeld blijkt bij eenmeivieringen.² Of de nabijheid van dit café echt meespeelt bij de inplanting van het volkshuis of louter toeval is, is natuurlijk de vraag. In ieder geval wordt dit gebouw nadien ook bezit van S.M. Vooruit Mechelen en op die manier gaat het ook deel uitmaken van de cluster die hier uitgebouwd wordt.

Voorname­lijk vanaf 1923 tot in de jaren dertig, neemt de coöperatie een groot aantal nieuwe gebouwen in gebruik. Op financieel vlak maken de socialisten op dat moment veel vooruitgang, zo blijkt uit verslagen van de Algemene Raad van de B.W.P. In deze documenten wordt per regio een overzicht gegeven van hoe het staat met de verschillende onderdelen van de arbeidersbeweging, namelijk op syndicaal, coöperatief, mutualistisch en politiek vlak. 1923 is het jaar dat de partij eindelijk grip krijgt op de financiële situatie en voor het eerst het jaar niet eindigt met een tekort in de kas. Ook de coöperatie kent een stijgende omzet, voornamelijk door de opbrengsten van de bakkerij, maar ook van het Volkshuis en de verkoop van kolen.³ Hier komt nog eens bij dat de coöperatie in 1921 geliquideerd en heropgericht wordt, wat de financiële toestand ten goede komt. De partij breidt ook de ovens van de bakkerij in de Lange Ridderstraat uit, waardoor nog meer brood kan gebakken worden en geleverd worden aan omliggende gemeenten.⁴ Bovendien gaat S.M. Vooruit in 1934 een lening⁵ aan van de Sociale Voorzorg. De uitbreidingen rond deze periode lijken dus mogelijk gemaakt door de grotere financiële draagkracht.

De eerste plek die de socialisten in de buurt van het Volkshuis aankopen, is een perceel met twee adressen: Muntstraat 5 en Ouden Bruul 17-19. Volgens het B.W.P.-verslag over het jaar 1923, stelt men dat de coöperatie al even op zoek is naar een plaats in het centrum voor een nieuwe coöperatieve winkel, aangezien die van de Lange Ridderstraat veel te klein is geworden. Op dat moment komt er blijkbaar een pand vrij in de Muntstraat, een groot herenhuis vlakbij het Volkshuis en dus een ideale locatie. Voor deze aankoop doen de socialisten beroep op een stroman omdat de liberalen ook op dit pand uit zijn.⁶

Het gebouw wordt omgedoopt tot “Vooruit” en krijgt twee gezichten: een winkel aan de kant van de Muntstraat en een achterliggend gedeelte met kleine ingang aan de Ouden Bruul. Wellicht vanwege de locatie vlakbij het Volkshuis aan de Botermarkt, beseffen de socialisten dat de twee gebouwen wel eens perfect zouden kunnen samenwerken. Het hele administratieve gedeelte, dus burelen en vergaderzalen, lijkt te worden overgebracht van de Botermarkt naar de Ouden Bruul. Vanaf nu wordt niet meer het adres op de Botermarkt, maar het adres in de Ouden Bruul vermeld als zetel van de verschillende organisaties. Het jaar erop ondergaat het Volkshuis dan ook grote verbouwingswerken; het wordt een plaats voor feest en vermaak, een gebouw met bijna alleen publieke functies.

2 Vooruit, 4 mei 1911; 1 mei 1913

3 archief AR.ME.BWP1924, p.385-389

4 archief AR.ME.BWP1923, p.360

5 archief AR.ME277.063

6 archief AR.ME.BWP1924, p.389-390

In de jaren dertig wordt de cluster rondom het Volkshuis pas echt volledig uitgebouwd. In Café des Arts in de Hallestraat wordt een cinema ingericht en in de Ouden Bruul verschijnen een suikerbakkerij en een winkel. Dit laatste gebouw wordt tevens intern verbonden met het Volkshuis in de Botermarkt. In de Ouden Bruul bevindt zich ook de apotheek en mutualiteit van De Voorzorg.⁷ Hoewel de opening van Vooruit vlakbij het Volkshuis nog kan aanzien worden als toeval, is het duidelijk dat de socialisten al snel bewust deze plaats in de stad beginnen claimen.

Rond de jaren vijftig is het adres Ouden Bruul 17-19 niet meer in gebruik door Vooruit.⁸ De winkel in de Muntstraat echter, blijft nog zeker tot in de jaren zestig geopend. Ook in de jaren zestig verschijnt er een nieuw Volkshuis in de Leermarkt, ook weer in hetzelfde gebied, terwijl het Volkshuis aan de Botermarkt omgebouwd wordt van volkshuis tot coop-winkel. Van dit nieuwe 'volkshuis' is niet veel informatie te vinden. De naam op de gevel luidt "Volkshuis", maar het wordt wel "handelshuis" genoemd in de plannen. Het gebouw is ook niet in bezit van de coöperatie of van de partij, maar is wel het eigendom van brouwerij Lamot, en wordt verbouwd op kosten van Vooruit Mechelen-De Proletaar door architect Jan Faes, de architect die in diezelfde periode ook bijna alle verbouwingen van de coop-winkels doet. De aanpak van dit gebouw lijkt zeer gelijkaardig aan dat van de nieuwe winkels: de coöperatie verbouwt de voorgevel, maar het gebouw blijft in handen van de eigenaar, die het uitbaat in naam van Vooruit. Er is wellicht geen geld of nood meer aan het openhouden van een groot volkshuis als op de Botermarkt, gezien de algemene tendens naar minder socialistische acties en het minderend belang van het volkshuis. In de jaren vijftig verplaatst de officiële zetel van Vooruit ook naar een nieuw gebouw in de Lakenmakersstraat, dat vanaf dat moment dienst doet als administratief gebouw en bakkerij.

Zomerlokaal voor de Arsenaalmannen

Hetzelfde jaar als men het complex Muntstraat - Ouden Bruul aankoopt, wordt ook een gebouw aangekocht aan de Leuvensesteenweg dat ingericht wordt als "Volksluthof", voorzien van een hof, een winkel en een café. De partij is van mening dat deze arbeiderswijk dringend nood heeft aan een coöperatieve winkel en een eigen lokaal. Tegelijk is het ook de bedoeling dat de verschillende afdelingen de hof en het terras kunnen gebruiken tijdens de zomer.⁹

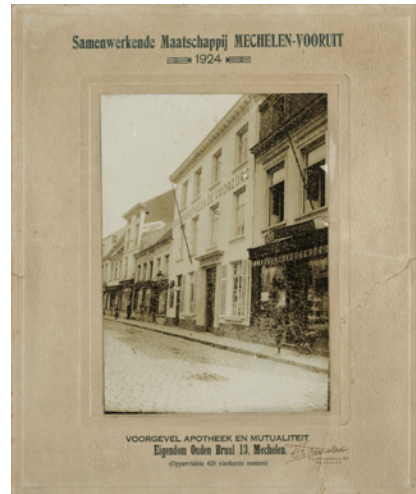
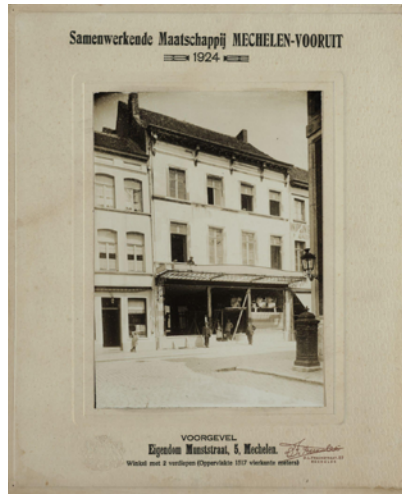
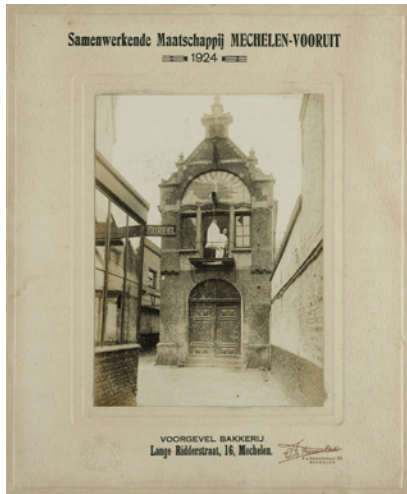
Sinds het café Rubens, is dit het eerste socialistisch gebouw dat in gebruik genomen wordt aan het Arsenaal. Dit is wellicht geen toeval: stemmen ronselen bij het liberale werkhuis kan nooit kwaad. Het is de ideale locatie om te tonen wat de coöperatie en de partij kunnen verwezenlijken en wat ze te bieden hebben aan de arbeider.

7 Mutualiteit de voorzorg is in de jaren twintig de grootste mutualiteit van Mechelen en is aangesloten bij de socialistische partij. (archieff AR.ME.BWP1923, p.360)

8 Althans het adres niet. De mogelijkheid bestaat natuurlijk dat de achterliggende gebouwen van Vooruit wel in gebruik blijven, maar dat het officiële adres van het hele complex verplaatst naar de winkel in de Muntstraat.

9 archieff AR.ME.BWP1924, p.389

Wat duidelijk is, is dat de partij duidelijk trots is op het uitgebreid patrimonium, zo is te zien in een reeks prenten die gemaakt wordt in 1924. Wat juist de context is van deze foto's, is niet helemaal duidelijk. Ze worden allemaal gemaakt door dezelfde fotograaf (Fr. Bernabé), waar verder niet veel informatie over te vinden valt.

Deze plotse uitbreidingen hebben misschien ook te maken met de gemeenteraadsverkiezingen van 1921. Eindelijk, na zo veel tijd behalen de socialisten de meerderheid in de gemeenteraad, maar ze worden meteen terug in de oppositie gedrongen door de tegenpartijen. Het lijkt een vorm van protest omdat ze weer machteloos staan. Misschien is dat de reden dat ze plots zo sterk aan patrimoniumuitbreiding doen. De opening van nieuwe lokalen en winkels heeft namelijk twee voordelen; ten eerste meer opbrengst, maar tegelijkertijd ook het aantrekken van nieuwe kiezers.

Het is opmerkelijk te zien wat de Mechelse socialisten hier bereiken zonder enige vorm van politieke macht. Het lijkt logisch dat ze op een of andere manier tegengehouden zouden worden door katholieken en/of liberalen, omdat dit uitgebreid patrimonium een bedreiging vormt. De winkel in de Ouden Brul bijvoorbeeld, wordt openbaar verkocht. Wil dat zeggen dat ze iedere keer strategisch gebruik maken van een tussenpersoon?

EEN ARCHITECTUUR VAN VERBOUWINGEN

Ontwerpmatig is er vrij veel variatie op te merken tussen de verschillende gebouwen en lijkt het de moeite deze verscheidenheid bloot te leggen door elk gebouw afzonderlijk te bekijken. Specifiek zal ik hier Vooruit N°1, het Volkshuis, Vooruit en het Volkslusthof bespreken. Het 'volkshuis' aan de Leermarkt laat ik buiten beschouwing, ten eerste omdat dit gebouw vanwege de context niet meer lijkt te kaderen in de uitbouw van het socialistisch patrimonium, als wel in de aftakeling ervan. Bovendien lijkt het gebouw ook niet in handen van de socialisten te zijn en zijn de verbouwingen aan het reeds bestaande pand zeer summier.

Een allegorische bakkerij

Het gebouw in de Lange Ridderstraat waar de socialisten hun intrek nemen is een bestaand herenhuis dat vroeger een huidevetterij was. Hieraan voegen ze een bakkerij toe, maar voor de rest lijkt het of het pand niet al te veel wordt aangepast. De straatkant van het gebouw bestaat uit een vrij klassieke gevel die niet bepaald uitspringt in het straatbeeld. Wellicht de enige wijzigingen die ze hier doen zijn het aanbrengen van de naam van de coöperatie en een vrij prominent aanwezige vlaggenstok.

Vooruit N°1, voorgevel, 1924
(FO000597)

Vooruit N°1, voorgevel bakkerij, 1924
(FO000601)

Vooruit N°1, detail voorgevel bakkerij, 1924 (deel van
FO000601)

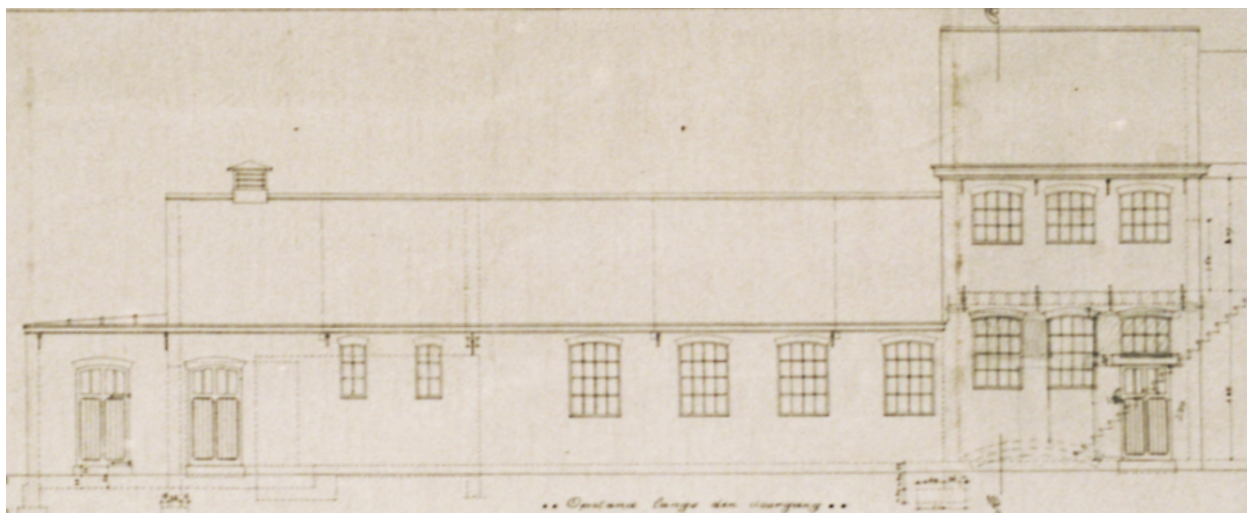
In een krantenartikel over de opening van het nieuwe lokaal, beschrijft Karel Beerblock vrij uitvoerig het uitzicht van het gebouw, niet alleen de buitenkant maar ook de verschillende functies binnenin en de achterliggende delen.¹⁰ Het gebouw omvat onder andere een grote zaal (voor 200 man), vergaderzalen, een café, een bakkerij en een kruidenierswinkel. Je kan ofwel doorheen het gebouw wandelen, met achtereenvolgens de winkel, het café met veranda en de koer, ofwel langs de doorgang rechts naast het gebouw rechtstreeks de koer met de bakkerij bereiken. Enkel van de bakkerij zijn plannen te vinden.

10 Vooruit, 12 september 1903

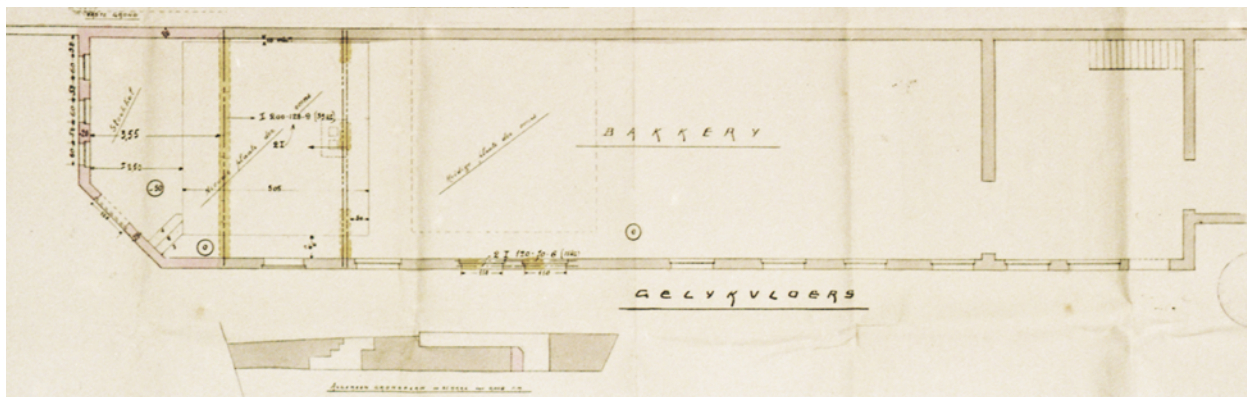
De bakkerij is het enige deel van het pand dat S.M. Vooruit dus zelf bouwt, en dit is dan ook het meest representatieve stuk, hoewel het in principe niet vanaf de straatkant gezien kan worden en dus eigenlijk ook geen representatieve functie heeft. In het voornoemde artikel staat het volgende: *“Wij mogen zeggen dat het een van de luchtigste en prachtigste gebouwen is die ergens als bakkerij ingericht zijn. Het is in rooden baksteen, met arduinen kantsteenen versierd. Alhoewel het den vlaamschen stijl behoudt, heeft het geheel een modern karakter.”*

Er wordt ook zeer lovend gesproken over de symbolische afbeelding die bovenaan de gevel prijkt. Deze toont een vrouw en twee arbeiders die elkaar een de hand toereiken en zou symbool staan voor *“de welvaart bekomen door arbeid en eendracht”*. Volgens het artikel zouden er ook een aantal spreuken aangebracht zijn op de zijgevel van het gebouw, maar daar is jammer genoeg geen fotomateriaal van.

Achter de bakkerij ligt volgens Beerblock nog een groot stuk grond, waar nu een tijdelijke ‘kiosk’ op staat en wat turntoestellen, maar dat later zal gebruikt worden voor de bouw van een feestzaal. Van die feestzaal lijkt niets van in huis te komen, ze duikt althans nergens op in bronnen of literatuur. De bakkerij wordt in de

Vooruit N°1, gevel bakkerij na verbouwing, 1921 (PL1035)

Vooruit N°1, plan bakkerij na verbouwing, 1924 (PL989)

jaren twintig wel een aantal keer verbouwd en vergroot en er wordt een bergplaats toegevoegd, wat ervoor zorgt dat het perceel toch sowieso al vol komt te staan.

Op de verbouwingsplannen van de bakkerij is te zien hoe iedere keer op functionele manier een stukje wordt bijgevoegd achteraan het gebouw. Het bakkerijgebouw bestaat uit een langwerpige gebouw dat een toegang doorlaat naar de tuin/koer achteraan het perceel.

Hoewel het gebouw dus voornamelijk behouden wordt zoals ze het verkregen is, wordt het stuk dat effectief gebouwd wordt, al is het niet groot of opvallend en zeer klassiek, toch een vertaling van het gedachtengoed door de symboliek en opschriften op de gevels. Dit is een efficiënte manier om zonder al te veel moeite of financiële middelen aan te tonen dat het gebouw aan de socialisten toebehoort.

Stapsgewijs ontwerp van het Volkshuis

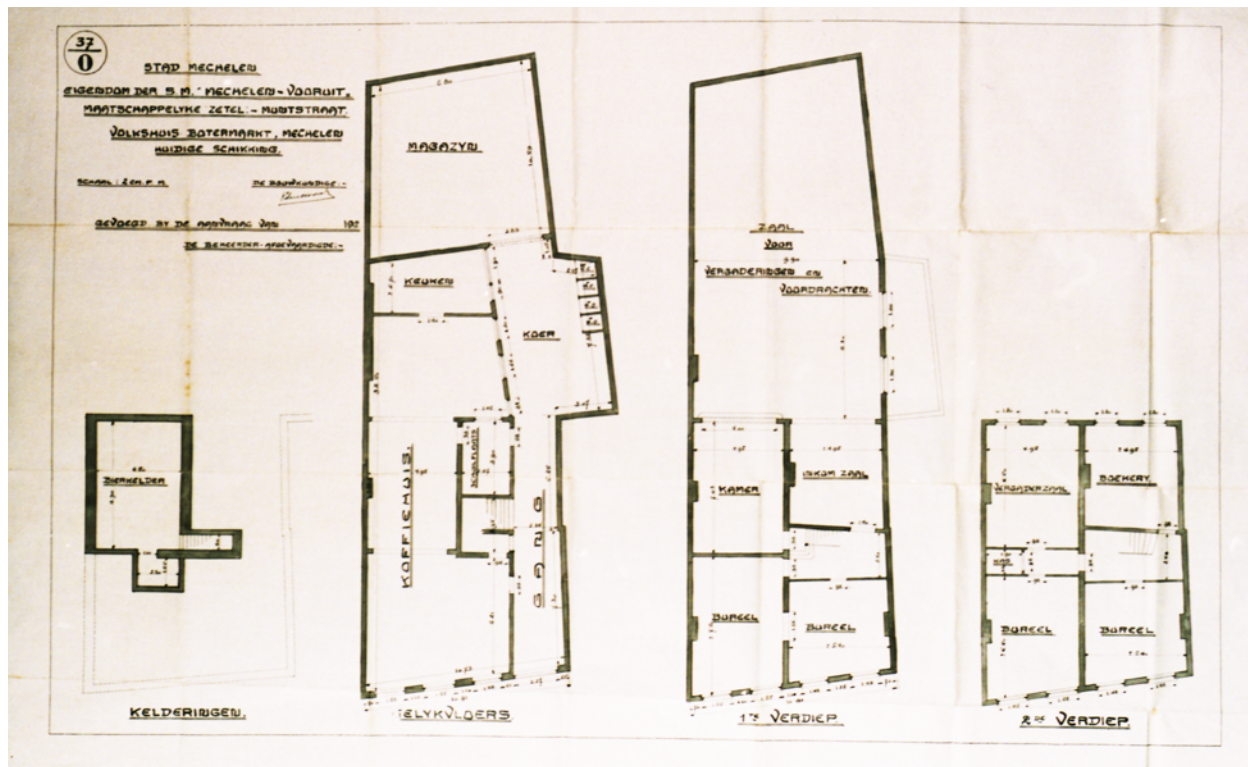
Een eerste belangrijke opmerking is dat de bouwgeschiedenis van dit gebouw niet geheel duidelijk is. Er is vrij veel planmateriaal te vinden van het gebouw, maar er zitten in deze plannen soms tegenstrijdigheden die het niet eenvoudig maken om alle gegevens correct te interpreteren. Het feit dat er amper foto's te vinden zijn van het gebouw als volkshuis en dat het ook niet meer bestaat, maakt het er ook niet eenvoudiger op.

Uit een aantal verslagen kan afgeleid worden dat het gebouw in 1919 als volkshuis in gebruik wordt genomen door Vooruit.¹¹ Op dit moment worden er nog niet al te veel aanpassingen gemaakt, het gebouw wordt overgenomen zoals het is: een zeer ruim, verbouwd herenhuis. Volgende plannen maken deel uit van een verbouwingsdossier van 1925 en tonen de schikking van het gebouw op dat moment, wat wellicht hetzelfde of tenminste gelijkaardig is als de toestand in 1919. Wat voordien waarschijnlijk het salon was, wordt nu gebruikt als koffiehuis. Hiernaast loopt een gang die achteraan toegang geeft tot het magazijn.¹² Op de eerste verdieping is een grote zaal geplaatst die toegankelijk is doorheen waarschijnlijk voormalige slaapkamers. De rest van de kamers wordt ingericht als burelen, vergaderzalen en een bibliotheek. Het gebouw heeft een vrij gesloten karakter aangezien de gevel die van een gewone woning lijkt te blijven.

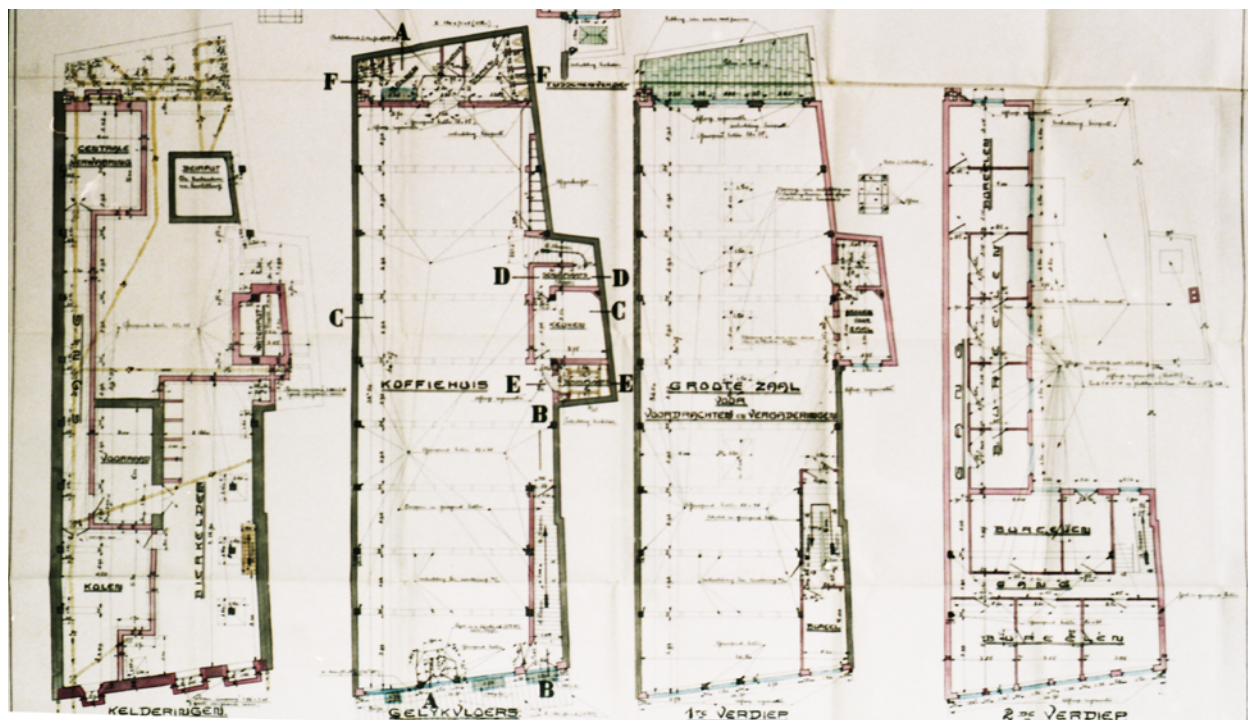
In de jaren twintig, wanneer de coöperatie een enorme patrimoniumuitbreiding kent, wordt ook het volkshuis verbouwd. Architect Van Hooveld maakt hiervoor een dossier op in 1925, maar het lijkt alsof deze plannen afwijken van wat er effectief gebouwd wordt. Dit is ten eerste te merken aan de geveltekeningen van het volkshuis. In de Verzameling Berlemont is een geveltekening te vinden van het huis in 1880, waarbij een deur wordt omgebouwd tot raam. Van Hooveld stelt een drastische aanpassing voor, waarbij de gehele gevel aangepast lijkt te worden. Uit de opschriften op de plannen blijkt dat buiten het plaatsen van balkon (zoals op de tekening wordt voorgesteld) voordien ook al een alternatief met glazen afdak was besproken. Geen van beiden worden uiteindelijk verwezenlijkt, zo blijkt uit een plan van de latere verbouwing tot coop-winkel. Deze tekeningen zijn niet zeer scherp, maar wat zeker is, is dat de voorgestelde gevel van Van Hooveld dus nooit

11 archief AR.ME277.007

12 Of hiermee een winkel of opslagplaats bedoeld wordt is niet geheel duidelijk, maar gezien de ligging achteraan en zonder ramen, is dit waarschijnlijk het tweede.

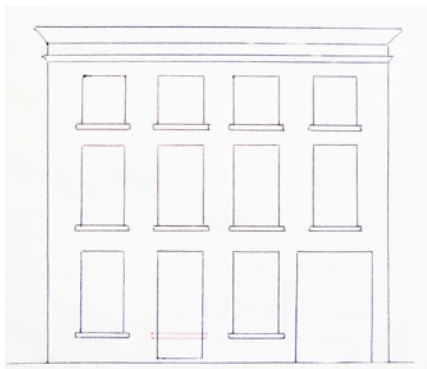

Volkshuis Botermarkt, situatie vóór verbouwing, 1925 (PL1148)

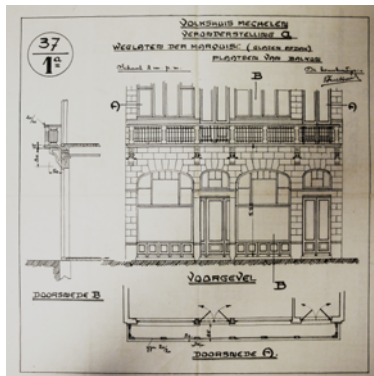

Volkshuis Botermarkt, ontwerp tot verbouwing, 1925 (PL1152)

uitgevoerd wordt. Dan is de vraag natuurlijk: hoeveel wordt er nog gewijzigd aan deze ontwerpplannen? Dat er verbouwingen gebeuren is zeker, zo blijkt in ieder geval uit notities van de vergaderingen en bouwaanvragen.¹³ Er wordt een aantal keer gesproken over aanpassingen van de plannen omdat er niet genoeg geld is voor het vooropgestelde ontwerp, maar andere plannen heb ik niet gevonden.

Volkshuis Botermarkt, gevel in 1880
(AR.ME.BM28, p.94)

Volkshuis Botermarkt, gevelontwerp,
voorstel a, 1925, (PL1150)

Volkshuis Botermarkt, gevel vóór verbouwing
tot coop-winkel, 1964 (PL1053)

Als we ervan uitgaan dat het ontwerp vrij gelijkaardig blijft aan het eerste, kunnen we echter stellen dat de verbouwing zeer ingrijpend is. Op de structuur na wordt het volledige interieur eruit gegooid. Het koffiehuis, dat voordien vrij klein was, beslaat nu heel de benedenverdieping en heeft vanaf nu een rechtstreekse ingang vanaf de straat in plaats van via de gang aan de rechterkant. Op de eerste verdieping verdwijnen alle kamers en wordt er plaats gemaakt voor een grote zaal voor voordrachten en vergaderingen. De enige resterende burelen bevinden zich op het kleine tweede verdiep, dat ook een stuk wordt uitgebreid naar achter toe. De intentie is duidelijk: het hele gebouw moet meer instaan voor feest en samenkomst. Dit heeft ongetwijfeld te maken met de oprichting van het nieuwe gebouw in de Ouden Bruul, dat bijna volledig bestaat uit administratieve ruimtes. Ook het ontwerp van de gevel toont deze intentie om een gebouw te creëren met meer een meer representatief karakter. Het vergroten van ramen en deuren en visueel openen van de gevel op het gelijkvloers, past volledig bij deze publieke functie.

Rond 1930 verschijnen er nieuwe grondplannen (zie PL1033 in fiche achteraan) van het volkshuis die ook van Van Hooveld lijken te zijn. Of dit een alternatief is op het vorige ontwerp of een nieuwe verbouwing, is niet helemaal duidelijk. In ieder geval wordt het waarschijnlijk nooit of niet volledig uitgevoerd, want de plannen tonen de toevoeging van een verdieping die niet aanwezig is wanneer het volkshuis omgebouwd wordt tot coop-winkel.

De intenties in vergelijking met het plan van in 1925 zijn gelijkaardig: het koffiehuis is groter en wordt op een meer publieke manier aangesloten op de straatkant, op de eerste verdieping bevindt zich de grote zaal en helemaal bovenaan worden een reeks burelen geïnstalleerd. Het grote verschil met het vorige plan is

13 archief AR.ME277.003; AR.ME277.008; AR.ME.BA1926/0320

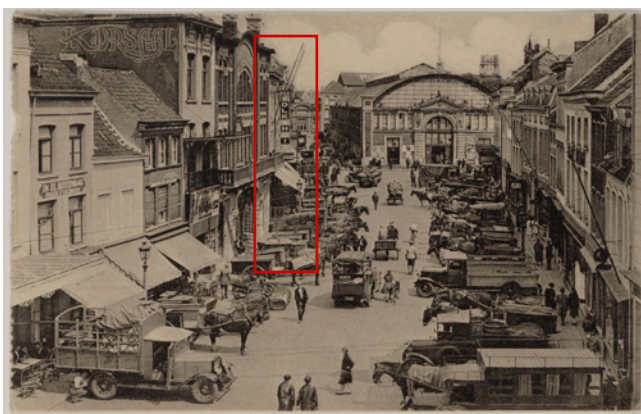
dat de ambities hier nog groter lijken. Het gaat niet meer om een “grote zaal”, maar wel om een “feest- en cinemazaal”, die zelfs dubbelhoog zou zijn en dus ook veel meer volk zou kunnen ontvangen.

Hoewel dus niet met zekerheid kan gezegd worden welke ingrepen nu precies gebeuren aan het interieur van het Volkshuis, zijn er wel een aantal foto's (zie ook FO000587 en FO000586 in fiche achteraan) die een aantal extra aanwijzingen geven. Ze tonen duidelijk een zeer grondige verbouwing. De datering van deze foto's is echter van 1913, wat wellicht niet correct is gezien de informatie die in andere bronnen is gevonden en aangezien er in de periode nog nergens echt gesproken wordt van dit gebouw.

De enige foto die gevonden is van de buitenkant van het volkshuis, is deze van de Botermarkt die geen datering heeft. Hoewel het gebouw op zich amper zichtbaar is, is wel duidelijk een uithangbord met “Volkshuis” zichtbaar, wat duidt op weer een vrij pragmatische (en goedkope) oplossing om het gebouw leesbaarheid te geven.

Volkshuis Botermarkt, verbouwingen, 1913 (?) (FO000588)

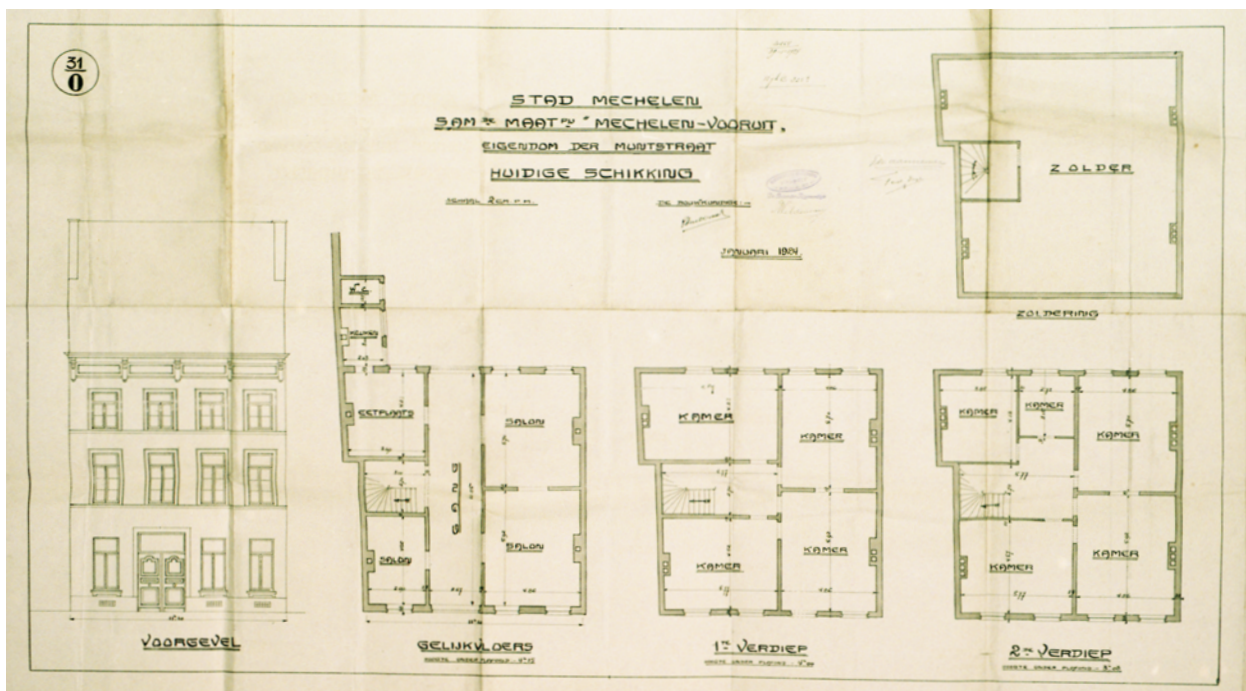
Botermarkt, s.d. (SME001000639)

In 1964 wordt het volkshuis nog verbouwd tot grote coop-winkel. De grondplannen van deze verbouwing zijn niet goed leesbaar, maar de gevel wordt in ieder geval ingrijpend veranderd. De eerste wijziging is vrij sober; enkel het inkomgedeelte wordt veranderd, naar een veel strakker en moderner ontwerp. Eén jaar later worden echter reclame en neonverlichting aangebracht, die de gehele vorige gevel eigenlijk wegstoppen. (zie plannen en foto's in fiche achteraan)

In de jaren zeventig worden het perceel van het voormalige volkshuis, dat van de winkel in de Oude Bruul en dat van de cinema in de Hallestraat zelfs samengevoegd tot één groot coop-koopwarenhuis.

Een moderne winkel & functionele burelen

Vier jaar na de opening van het volkshuis aan de Botermarkt, wordt ook het perceel van het toekomstige “Vooruit” aangekocht en gedurende het jaar erop verbouwd. De enige echt representatieve kant van het complex is de gevel aan de Muntstraat. Net zoals het volkshuis is dit bij aankoop een gewoon burgerhuis (dat toevallig verdacht veel lijkt op het volkshuis), met op het gelijkvloers salons en achteraan een keuken en een eetplaats. De bovenste verdiepingen bevatten een groot aantal (slaap)kamers.

Muntstraat 5, vóór de verbouwing, 1924 (PL982)

Muntstraat 5, tijdens verbouwing, 1924 (SME001002915)

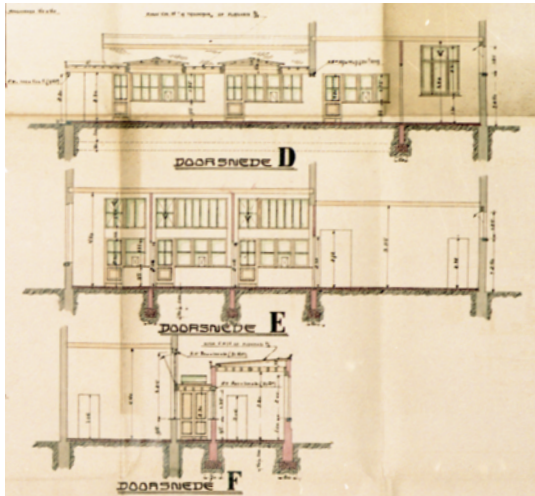
Ook hier is de verbouwingsarchitect Louis Van Hooveld. Aan de gevel doet hij een gelijkaardige ingreep als bij het volkshuis: enkel de benedenverdieping wordt volledig opengemaakt en gemoderniseerd door het plaatsen van een ruime inkomdeur en grote vitrineramen. Er wordt echter ook een glazen afdak gebouwd die het gebouw, in tegenstelling tot het volkshuis, een uitnodigender karakter geeft.¹⁴ Het afdak heeft gedetailleerde decoratieve elementen, zoals het krullige ijzerwerk langs de zijkanten. Verder komt hier ook de naam van de coöperatie op de gevel te staan, iets dat bij het volkshuis ook niet aanwezig lijkt te zijn. Het ontwerp lijkt een stuk verzorgder afgewerkt dan de uiteindelijke ingrepen aan het volkshuis.

De afgewerkte winkel is zeer ruim en beslaat de eerste twee verdiepingen. Binnenin de winkel is er een rechtstreekse verbinding naar het achterliggend deel, dat vanaf de straatzijde aan de Muntstraat niet zichtbaar is. Dit gebouw wordt volledig nieuw gebouwd, althans zo lijkt het toch op de foto's.

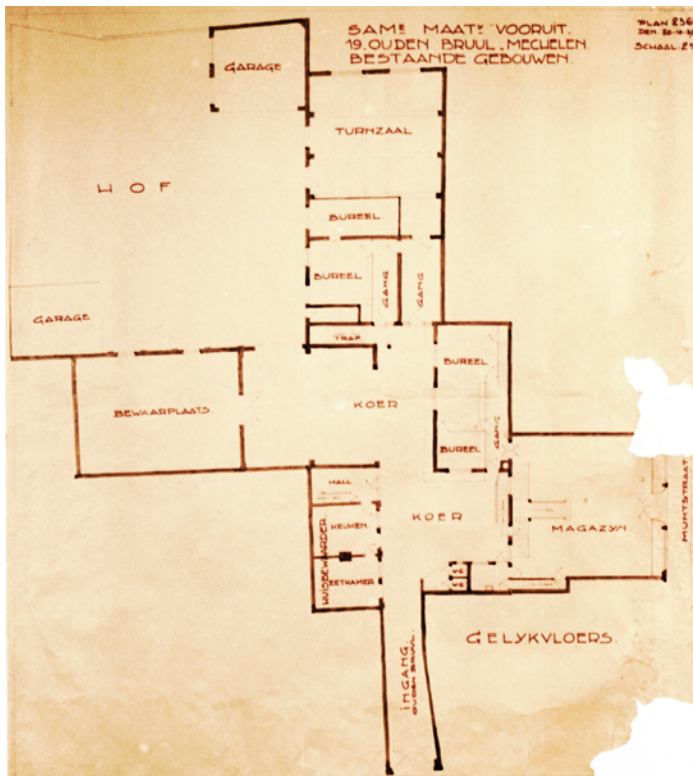
14 Zoals in de vorige paragraaf vermeld, is er een moment geweest waarbij Van Hooveld ook een glazen afdak voorzien had voor het volkshuis. Misschien had hij dus meer eenheid gepland tussen de verschillende gebouwen, maar was het financieel niet haalbaar om alles op die manier uit te voeren?

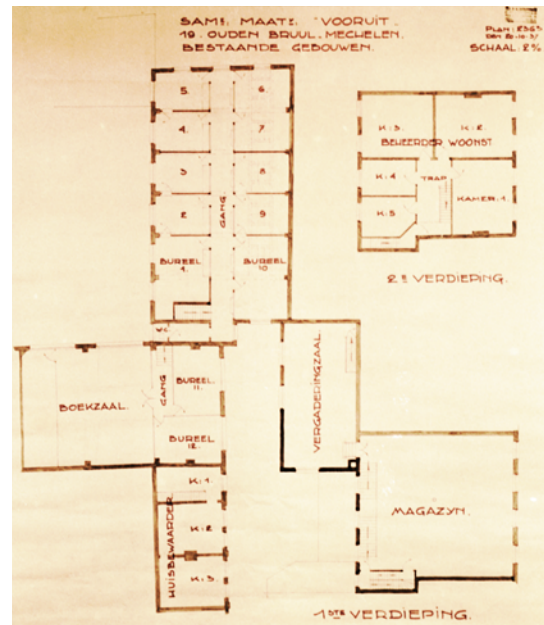
Vooruit, bouw, 1924 (FO000596)

Vooruit, ontwerp tot verbouwing, 1924 (PL984)

Vooruit, gelijkvloers, 1937 (PL289)

Vooruit, eerste verdieping, 1937 (PL28)

Van dit gebouw zijn geen bouwplannen te vinden, maar op basis van tekeningen van het gebouw uit 1937 kunnen we ons wel een beeld vormen van hoe het gebouw ongeveer in elkaar zat. De nieuwbouw lijkt een vrij eenvoudig bakstenen gebouw. Naast dit gebouw bevindt zich een koer waarop ook de ingang langs de Ouden Bruul, de achterzijde van de winkel in de Muntstraat en de woning van de huisbewaarder uitgeven. Het kantoorgebouw lijkt planmatig zeer functioneel ontworpen. Toch is er in de doorsneden zichtbaar dat er

ook aandacht besteed wordt aan het spelen met (interne) glaspartijen en decoratieve elementen, die sterke gelijkenissen vertonen met de ontwerpstyl van de voorgevel in de Muntstraat. Het is een zeer open gebouw met grote hof achteraan. De garage en bergplaats worden pas toegevoegd in de jaren dertig.

In tegenstelling tot de ingang van de Muntstraat, bestaat die langs de Ouden Bruul uit een smalle lange gang, waardoor het complex waarschijnlijk moeilijk zichtbaar is van op straat. Niet echt uitnodigend dus; het lijkt alsof de winkel voor iedereen ter beschikking staat en het achtergedeelte enkel voor zij die weten waar ze moeten zijn. Dit is voor een stuk ook logisch vanwege de functie van 'Vooruit' als nieuwe administratieve gebouw voor de verschillende socialistische verenigingen. Tegelijkertijd is het dan ook opmerkelijk dat er ook een turnzaal, een boekerij en een grote hof aanwezig zijn. Zijn dit dan publieke functies of is dit eerder een privéprogramma voor de partijleden zelf? Het gebouw lijkt in ieder geval bij evenementen niet vernoemd te worden als plaats die ingezet wordt voor feest of activiteiten.

Aan het einde van de jaren dertig vinden nog een aantal verbouwingen plaats, voornamelijk reorganisaties van de kantoorruimtes. Hier zijn een aantal plannen van te vinden, maar wat hier juist wel en niet van gebouwd wordt is niet zeker. Op deze aanpassingen ga ik dan ook niet verder ingaan.

Een zomerparadijs

Terzelfdertijd koopt Vooruit een gebouw aan langs de Leuvensesteenweg. Intern wordt het gebouw niet al te veel verbouwd, de voornaamste wijziging is de gevel. Van Hooveld doet hier een gelijkaardige ingreep als de vorige twee gebouwen: door een gedecoreerde beglaasde façade op het gelijkvloers wordt getracht het lokaal een publieker karakter te geven. De naam van het lokaal en van de coöperatie worden ook zeer opvallend op de gevel aangebracht. We zien ook vlaggenstokken met (wellicht rode) vaandels terugkeren net als in de gevels van het Volkshuis en Vooruit N°1.

Volkslusthof, voorgevel, 1924 (SME001002917)

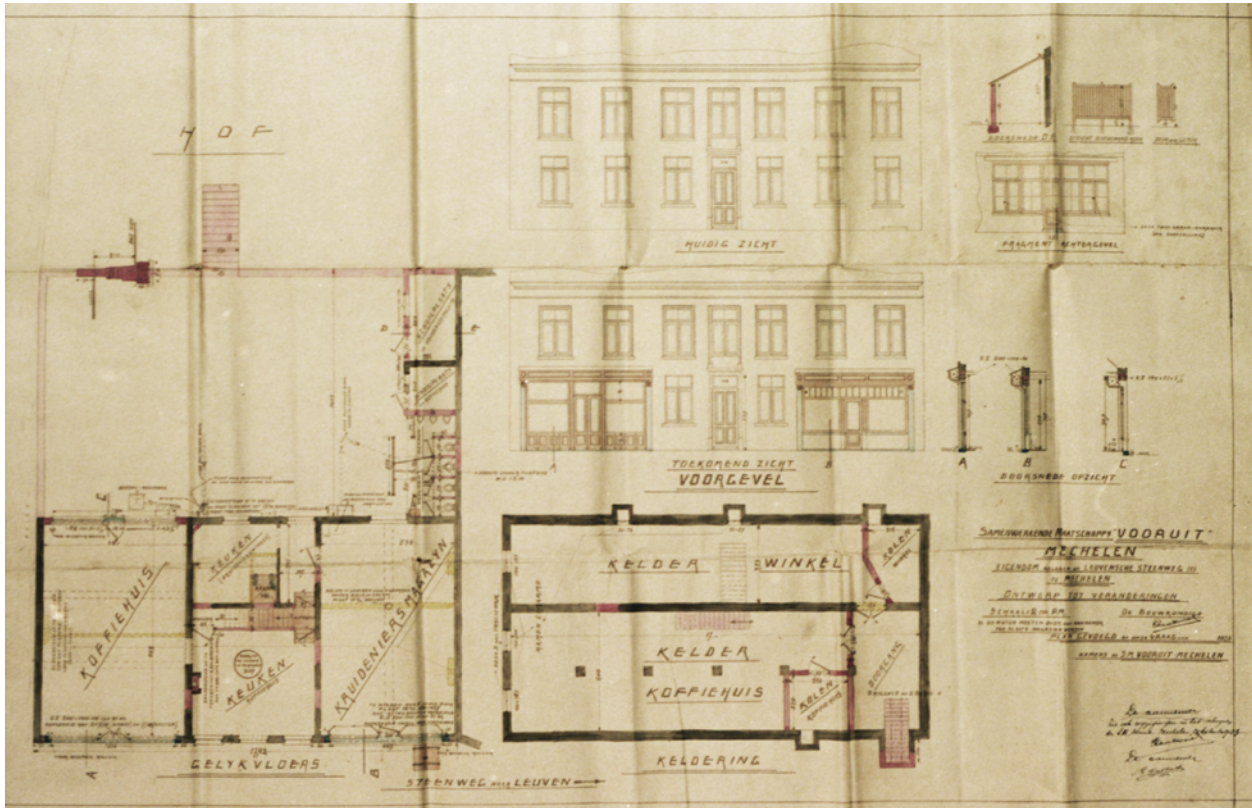

Volkslusthof, café, 1924 (SME001002919)

Volkslusthof, terras, 1924 (FO000589)

Het gebouw wordt omgedoopt tot “Volkslusthof” en drukt perfect uit wat het zo aantrekkelijk maakt, namelijk de grote hof met terras, samen met het gebouw zelf zo’n 4325m² groot. Dit biedt veel mogelijkheden voor feesten en activiteiten. In een bestuursvergadering in 1927 wordt aangehaald hoeveel belang er aan deze functie gehecht wordt: er wordt een oproep gedaan naar alle socialistische groepen om zoveel mogelijk feesten te organiseren in de hof van het Volkslusthof.¹⁵

Volkslusthof, verbouwingen, 1923 (PL998)

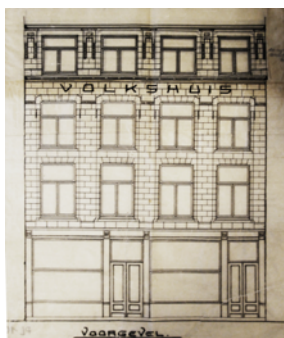
In vergelijking met wat de tuin te bieden heeft, is het gebouw zelf binnenin vrij sober. Een winkel en een café zijn ingericht op het gelijkvloers, maar geen van beiden is echt groot. Er lijken ook niet echt administratieve functies ingepland. Er zijn geen plannen van het bovenste verdiep, maar hoogstwaarschijnlijk is dat voorbehouden als woning van de huisbewaarder zoals in de Muntstraat. Alle administratieve functies lijken dus echt in Vooruit aan de Ouden Bruul gevestigd te zijn.

15 archief AR.ME277.008

Hoewel het socialistisch patrimonium in Mechelen uit een verzameling bestaat van vrij verscheiden gebouwen, is in de gebouwen die tijdens het interbellum zijn opgericht toch een zeker poging tot uniformiteit op te merken. Architect Van Hooveld, die zowel het Volkshuis als Vooruit en het Volkslusthof verbouwt, grijpt in zijn verbouwingen niet enkel terug naar eenzelfde algemene aanpak, maar ook een gelijkaardige vormgeving.

De algemene tendens is wellicht pragmatisch. De aangekochte gebouwen bestaan uit een grote woning, waaraan binnenin een aantal aanpassingen worden gedaan, variërend van grote ingrepen zoals bij het Volkshuis als heel summiere wijzigingen zoals te zien in het Volkslusthof. De gevel van de gebouwen wordt op het gelijkvloers na ongeschonden gehouden. Door het openmaken op het straatniveau krijgen de woningen een publieker karakter.

Qua stijl zijn deze nieuwe façades zeer gelijkaardig. Het betreft vaak een symmetrische opbouw met grote raamopeningen en fijn gedecoreerd houtwerk. De gevels worden gemoderniseerd; ze krijgen een strakkere vormgeving en in de Muntstraat worden moderne technieken gebruikt voor het afdak. Een vrij zware horizontale afwerking wordt voorzien bovenaan deze ingreep, waardoor de nadruk van de gevel sterk op de inkom komt te liggen. Dit wordt al dan niet nog geaccentueerd met behulp van tekst. Op die manier eigenen de socialisten zich de veroverde gebouwen in Mechelen toe.

Volkshuis, s.d. (PL1015)

Muntstraat 5, 1924 (PL984)

Volkslusthof, 1923 (PL998)

Socialistische optochten doorheen de stad, zoals bijvoorbeeld de viering van het feest van de arbeid op 1 mei, kunnen inzicht verschaffen in hoe het socialistisch patrimonium gelinkt wordt aan het stadsbeeld en welke betekenis het volkshuis krijgt in de stad. Over de traditie van optochten en stoeten werden al een aantal interessante werken geschreven. Er zijn twee publicaties die ik zou willen aanhalen vanwege hun relevantie voor deze masterproef.

Nancy Stieber schreef in 2004 een hoofdstuk genaamd *Paths of empowerment. Ritual reinscription of meaning on the plan of Amsterdam, 1886-1914*, waarin ze spreekt over de routes van verschillende ideologische groepen doorheen de stad.¹⁶ Ze bestudeert daarin drie nieuwe jaarlijkse rituelen die aan het einde van de negentiende eeuw ontstaan in Amsterdam: de koninklijke bezoeken, de katholieke processie en de socialistische eenmeiviering. Stieber bestudeert de routes in detail en hoe bepaalde plaatsen in de stad een verschillende betekenis krijgen voor verschillende ideologische groepen en hoe ze inspelen op veranderingen in de stad. Specifiek over de socialistische optochten schrijft ze:

“The Social Democrats made the May Day parade a reflection of their growing political power and linked the new neighbourhoods of industrial workers to the central location of economic and political power. (...) In each case, a heightened experience of the city was used to promote these political aims and paths through the city were shaped as means of empowerment.”

De socialisten gebruikten de eerste meistoeten volgens Stieber dus niet enkel om zichzelf hoorbaar te maken, maar ook om bepaalde plaatsen in de stad symbolisch met elkaar te linken om hun groeiende macht te verheerlijken. Ze haalt ook het belang aan van het begin- en eindpunt van de route, omdat dit plaatsen zijn die door de jaarlijkse traditie van de stoet ingeschreven geraken in het collectief geheugen van de deelnemers. Veel van de locaties die door de socialisten werden aangedaan in Amsterdam hadden ook al lang de functie verloren waar ze hun betekenis aan te danken hadden, maar bleven toch steeds mee opgenomen in de route vanwege hun historisch belang.

Een tweede interessant artikel over het thema optochten is *Feesten van nostalgie en vooruitgang. De representatie van het stedelijke landschap in Vlaamse provinciesteden 1837-1958*, geschreven door Evert Vandeweghe. Hij schrijft specifiek over optochten in Vlaanderen en de rijke traditie die België daarin heeft. De stoet wordt vaak als middel gebruikt voor de integratie van het nieuwe in het oude. Een mooi voorbeeld dat hij aanhaalt is de inhuldigungsstoet van nieuwe ingrepen in de stad zoals grote infrastructuurwerken, die een bedreiging vormen voor het historische beeld van de stad. Hierbij begint de route vaak bij de oudste delen van de stad en wordt de nadruk gelegd op de historische hoogtepunten, om pas op het einde de nieuwe ingrepen aan te doen. Op deze manier wordt de link gelegd tussen de twee en worden de veranderingen door middel van de stoet gelegitimeerd.

16 STIEBER N. (2004) “Paths of empowerment. Ritual reinscription of meaning on the plan of Amsterdam, 1886-1914” in: Arnold D., Ballantyne A. (red.), *Architecture as experience. Radical changes in spatial practice*, p.109-133, Londen; New York by Routledge, Taylor & Francis Group

De routes van deze optochten zijn volgens Vandeweghe steeds bewust gekozen. Door strategisch in te spelen op bijvoorbeeld bepaalde wijken kan dit ook politieke invloed hebben, bijvoorbeeld het behalen van stemmen. Hij haalt ook het belang van het participatiegevoel aan. De inwoner van de stad is bij zo'n optocht niet enkel het publiek, zijn deelname aan de stoet zorgt ook effectief voor een verrijking van de optocht. Bijgevolg hebben stedelijke stoeten niet enkel een toeristische en/of economische functie, vaak is er ook een ideologische connotatie aan verbonden die bijdraagt aan het versterken van een politieke, nationale of religieuze identiteit.¹⁷

In Mechelen verbiedt de burgemeester in 1887 het voeren van “wetteloze en revolutionaire manifestaties”. Hierdoor zijn de eerste jaren de eenmeivieringen, die van start gaan in 1890, stille processies doorheen de stad, zonder vaandels of muziek, en volgens een route voorgeschreven door de politie.¹⁸ In 1896 maken de socialisten gebruik van een machtswissel om voor de eerste keer de stad door te trekken voorafgegaan door een trompettersclub en mét vlaggen.¹⁹

De enige periode waarvoor informatie over de route van de stoet is gevonden, zijn de jaren 1909 tot en met 1913. Jammer genoeg is het volkshuis aan de Botermarkt op dat moment nog onbestaande, alsook de hele cluster in het centrum. De gegevens kunnen echter wel inzicht verschaffen over hoe men op dat moment het patrimonium inschrijft in de stad.

De omschrijving van de routes en de activiteiten werd gevonden in een aantal krantenartikels die bericht geven over de geplande optocht en festiviteiten.²⁰ Op basis van deze gegevens heb ik een aantal kaarten gemaakt die tonen waarlangs de socialisten wandelen tijdens de optocht. De lokalen vermeld op de kaart, zijn de plaatsen waar activiteiten worden gehouden ter ere van het 1 meifeest.

We zien meteen een aantal tendenzen terugkomen. De feestelijkheden vinden bijna altijd plaats in het hoofdlokaal van de coöperatie op dat moment, in dit geval Vooruit N°1 in de Lange Ridderstraat. Deze plaats is dan ook het begin- én eindpunt van de stoet want met de stoet nog vers in het geheugen worden meestal aansluitend allerlei activiteiten georganiseerd als feestmeetings, toespraken van gasten over het socialisme,... De focus op het volkshuis is op zich vrij logisch, maar bevestigt nog maar eens hoe het volkshuis the place to be is in de stad voor de socialistische arbeider.

Wat we ook zien terugkomen, is het passeren van plaatsen die van historisch of representatief belang zijn voor de stad. Zo wordt op praktisch elke route de Grote Markt aangedaan, waar zich niet alleen het historische stadhuis, maar ook de Sint-Romboutstoren vlakbij bevindt. Ook de IJzerenleen, de Veemarkt, de Korenmarkt en de Bruul, stuk voor stuk belangrijke plaatsen in de stad, komen zeer vaak terug op de route.

17 VANDEWEGHE E. (2012) “Feesten van nostalgie en vooruitgang. De representatie van het stedelijke landschap in Vlaamse provinciesteden 1837-1958” in *Volkskunde*, 113(1), p.20-43

18 *Vooruit*, 3 mei 1890; 4 mei 1891

19 *Vooruit* 04/05/1896

20 *Ons Blad*, 1 mei 1909; *Vooruit*, 1 mei 1910; *Ons Blad*, 1 mei 1911; *De Zaaier*, 28 april 1912

1 Mei 1909

1 Mei 1910

1 Mei 1911

1 Mei 1912

Een derde element in de eenmeistoet is het doorlopen van burgerijstraten. De Augustijnenstraat, de Bruul en de Sint-Jansstraat zijn straten die in die periode voornamelijk bewoond worden door gegoede burgers.²¹

Ook arbeidersbuurten in de stad krijgen aandacht tijdens de optocht. De Onze-Lieve-Vrouwstraat, Heembeemd (het armste en meest dichtbevolkte deel van de stad) en de Adegemstraat bijvoorbeeld, zijn straten die voornamelijk bewoond worden door arbeiders.²²

Er zijn ook nog een aantal elementen op de optochten die zich slechts een aantal keer voordoen. In de besproken periode worden maar één keer nieuwe lokalen ingehuldigd, maar er wordt het jaar erop afgeweken van de route om het nieuwe bijhuis in de Adegemstraat te passeren. Ook wordt een aantal jaren de buurt van het oude lokaal Casino gepasseerd, dat op dat moment weliswaar niet meer bestaat. Of dit toevallig is of niet is maar de vraag, maar dit is uiteindelijk wel het café waar de socialistische beweging eigenlijk begonnen is in Mechelen, met de oprichting van de Internationale en de V.S.A.P. Bovendien ligt op dezelfde vergrote route, die aangedaan wordt in 1910 en 1912, ook het textielbedrijf Braquenié.²³

We zien dus hoe, met het volkshuis als hoofdlocatie van de feesten, alles wat op de tocht wordt aangedaan in principe bewust of onbewust wordt gelinkt met dit gebouw. Het in relatie brengen van het volkshuis met de historische context van de stad, laat toe om het volkshuis een referentiekader te geven in de geschiedenis van Mechelen en te legitimeren als deel van de ontwikkeling van de stad. Tegelijkertijd, door het passeren van het beginlokaal van het Mechelse socialisme, wordt het volkshuis ook gelinkt aan de geschiedenis van de Mechelse arbeidersbeweging en afgetekend als resultaat van de jarenlange strijd. Dit werkt als bevestiging van de socialistische ideologie: Mechelen is ook van de arbeider. Het beeld van de stad en haar monumenten wordt gelinkt aan hun eigen arbeiderstempel en de geschiedenis die ze daarmee zelf schrijven.

De passage doorheen wijken van verschillende sociale standen heeft twee kanten. Enerzijds hangt met de werkerswijken de verheerlijking van de arbeiders samen, anderzijds vormen de groep passerende arbeiders doorheen de burgerijwijken een aanval op de tegenpartij. Het machtsvertoon dat de stoet met zich meebrengt, wordt gebruikt om de tegenpartij uit te dagen. In de optocht van 1911 maakt met zelfs een omweg van de gewoonlijke route om tweemaal langs de Bruul passeren, niet alleen een straat met een representatieve functie, maar ook waar voornamelijk rijkelui wonen. Daar komt nog eens bij dat de meeste belangrijke plaatsen in de stad op dat moment een katholieke connotatie hebben: de Sint-Romboutskathedraal, het stadhuis en de Grote Markt, hét centrum van de economische en politieke macht in de stad, die in deze jaren nog overwegend katholiek is. In 1893 al vragen de socialisten toestemming aan het gemeentebestuur om activiteiten te organiseren op de Grote Markt tijdens de viering, maar dat wordt hun uiteraard radicaal geweigerd.²⁴ Het feit dat ze in de jaren 1909 tot en met 1913 de Grote Markt nog steeds niet gebruiken, wijst op het feit dat ze dat waarschijnlijk nog steeds niet mogen.

21 VAN UYTVEN R. (red.), *De geschiedenis van Mechelen: van heerlijkheid tot stadsgewest*, Tielt, Lannoo, 1991, p.188

22 AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, *Mechelen binnenstad* in Inventaris Onroerend Erfgoed, 15 november 2015

23 KOCKEN M., *Gids voor oud Mechelen*, Antwerpen, Standaard, 1981, p.191-192

24 HOUTHUYS K., *Een bijdrage tot de vroegste geschiedenis van de socialistische arbeidersbeweging te Mechelen (1871-1896)*, Brussel, VUB, 1978, p.191

Wat opmerkelijk is, is dat de 1 meistoet niet in de buurt komt van het Arsenaal, want dat is toch net de plaats waar men stemmen moet gaan ronselen? De optochten lijken dus niet zozeer gefocust op het voeren van propaganda, maar eerder op het vieren van de verwezenlijkingen die reeds behaald zijn en dat plaatsen in de stedelijke context. Het volkshuis vormt hier steeds een belangrijke plaats van samenkomst en activiteiten, wellicht ook omdat dit ede nige plaats is waar ze effectief toestemming hebben om te doen wat ze willen. Het is de enige plaats die werkelijk van de socialisten is.

Nog een opmerking betreft het lokaal Scala, een gebouw dat nergens anders in de geschiedenis van de socialisten lijkt op te duiken. Het lijkt geen socialistisch lokaal te zijn en de reden dat er daar gefeest wordt is niet helemaal duidelijk.

MENEN

Ook in Menen verwezenlijkt de socialistische beweging een aantal gebouwen die functioneren als volkshuis. In principe zouden we kunnen beginnen met het beschouwen van het eerste eigen lokaal dat de coöperatie en de partij in gebruik nemen, namelijk dat in de Statiesstraat. Gezien het ontbreken van archiefmateriaal en de korte periode dat deze locaties gebruikt worden, zijn deze echter niet zo relevant om te bespreken. Ik zal daarom aanvangen bij het volkshuis in de Koningstraat, het eerste gebouw in het bezit van de socialisten en een belangrijk gebouw voor de beweging van Menen omdat het bijna twintig jaar dienst doet als hoofdlokaal. Jammer genoeg zijn hier geen beelden of plannen van beschikbaar, maar qua inplanting kan het gebouw dus wel besproken worden. Deze keuze beperkt de lijst van te bestuderen gebouwen tot de volgende:

- » Volkshuis: Koningstraat 24
- » Volkshuis: Koningstraat 28-30
- » Volkshuis Ons Dorp: Volkslaan 2-4

DE KONINGSTRAAT EN DE REST

Wat opvalt in het geval van Menen is dat in plaats van het opbouwen en uitbreiden van een netwerk, de socialisten meestal geconcentreerd zitten op één plaats. Wanneer deze niet meer voldoet aan de noden, verhuizen ze met zijn allen naar een nieuw huis.

Socialistisch epicentrum in de Koningstraat

Een tendens die lijkt terug te komen in het uitbouwen van het Menens socialistisch patrimonium, is het gebruik van lokalen in de Koningstraat. Net als een aantal van de eerste cafés waar men samenkomt, vinden zowel het eerste als het tweede grote volkshuis van Menen hun plaats in deze straat.

Het eerste volkshuis, in de Koningstraat nummer 24, is het eerste eigen gebouw dat wordt ingericht als volkshuis sinds dat de coöperatie tien jaar heeft stil gelegen. Ongetwijfeld heeft dus ook de organisatorische hulp van Gent bij het opstarten van de samenwerking een invloed op de opening van het nieuwe lokaal.

De Koningstraat lijkt een weloverwogen plek voor de socialisten om hun hoofdkwartier te plaatsen. De centrale ligging maakt het gebouw niet alleen zeer bereikbaar, het maakt het ook zeer aanwezig in de stad zeker gezien de nabijheid van de Grote Markt. De socialistische partij is op dat moment, met dank aan August Debunne, net verkozen tot sterke derde partij in de gemeenteraad. Toch moet ze nog beroep doen op een stroman en op financiële hulp van Vooruit Gent om dit gebouw in de stad te kunnen veroveren. Dit duidt op hoe begeerd de locatie in de Koningstraat wellicht was. Bovendien kunnen de socialisten een contract afsluiten met de eigenares met de belofte dat het gebouw binnen enkele jaren verkocht zal worden. Dit biedt

een vorm van zekerheid die strategisch is om hun nieuw veroverde plek in de stad te kunnen behouden. Ten laatste is deze plaats welgekend bij de socialisten, zeker degenen die het prille begin van de beweging hebben meegemaakt, omdat het in deze straat allemaal begonnen is.

Wanneer het volkshuis tijdens de Eerste Wereldoorlog bijna volledig verwoest wordt, blijven de socialisten niet bij de pakken zitten. Het stukje bakkerij dat nog over is van het volkshuis wordt meteen terug in gebruik genomen. Een tijdelijk volkshuis in de Rijselstraat wordt in gebruik genomen, terwijl al grootse plannen gesmeed worden voor het oprichten van een nieuw volkshuis. Zelfs dit tijdelijke gebouw ligt in principe op een vrij strategische plaats. De Rijselstraat vormt niet alleen de verbindingsstraat tussen het centrum en de Barakken, maar is tevens de hoofdweg richting Noord-Frankrijk waar de meeste arbeiders tewerkgesteld zijn.

Het nieuwe volkshuis dat gepland wordt, zal uiteindelijk hét volkshuis van Menen worden zoals het later in en buiten Menen herinnerd zal worden. Rond deze periode wordt August Debunne benoemd tot burgemeester en slagen de socialisten er eindelijk in om het gemeentebestuur te veroveren. Bovendien maakt de beweging al snel terug veel vooruitgang. De omstandigheden zijn dus enorm gunstig voor het neerplanten van een nieuw gebouw, en de mogelijkheden qua locatie wellicht oneindig. Toch besluiten de socialisten op dezelfde locatie te blijven. Rondom het oude volkshuis worden een vijftal percelen opgekocht waarop een mastodont van een gebouw kan neergezet worden. Wellicht speelt hier de naoorlogse context van wederopbouw een belangrijke rol. Doorheen heel de stad (en heel het land), zijn gebouwen verwoest en moet men beginnen heropbouwen. In Menen is de wederopbouwproblematiek zeer groot; de stad ligt in puin en er heerst een gigantisch huisvestingsprobleem. Het heropbouwen van het volkshuis past niet alleen in de heropbouw van de stad, het is tevens de zoveelste keer dat het socialisme een moeilijke periode heeft doorgemaakt en dat men zich moet herpakken. Het volkshuis komt terug, maar is tegelijk ook veel groter, beter en mooier. Het lijkt bijna een symbool van de standvastigheid van de Menenaar, de arbeider, de socialist. Ze overleven de oorlog, en komen er even sterk of zelfs sterker uit dan tevoren.

Stemmen ronselen in Ons Dorp

Naast het hoofdgebouw in het centrum heeft ook de tuinwijk Ons Dorp zijn eigen, weliswaar kleinere, volkshuis. Op hetzelfde moment als de bouw van de twee volkshuizen worden ook een aantal winkels opgericht, waaruit blijkt dat bewust wordt ingezet op het bereiken van alle arbeiderswijken: het centrum krijgt een volkshuis en winkel, de arbeiders op De Barakken en in de noodwoningen op de Roo-Campagne krijgen een eigen winkel en de nieuwe wijk Ons Dorp krijgt een eigen volkshuis en een winkel. Deze uitbreiding heeft ongetwijfeld te maken met de verkiezing van Debunne als burgemeester. Dit kan op twee manieren bekeken worden; ten eerste hebben de partij en de coöperatie uiteraard meer geld ter beschikking, maar tegelijkertijd moet ook propaganda gevoerd worden om Debunne verkozen te houden. Gezien zijn inzicht in het belang van de coöperatie en haar werking voor het welvaren van de partij, is dit waarschijnlijk niet toevallig. Dit blijkt ook uit het (verkwistende) socialistische stadsbestuur, dat na de overwinning kost wat kost alle beloftes wil waarmaken en wil tonen wat de socialisten doen voor de bevolking. Bovendien is het ook maar logisch om je daar te vestigen waar je klanten zitten.

Een vraag die nog gesteld kan worden is: waarom wél een volkshuis in Ons Dorp, maar niet in De Barakken of aan de Roo-Campagne? Want zijn De Barakken niet al veel langer dé plaats waar de socialisten hun aanhangers vinden? Er valt een logica te vinden als we enkel het propaganda-idee beschouwen. Deze twee wijken zijn inderdaad belangrijke rode arbeiderswijken, maar daar kunnen de socialisten al rekenen op de meerderheid van de stemmen. Ons Dorp wordt gebouwd na de politieke overwinning van de socialisten in 1921 en is dus zeer nieuw en moet nog overhaald worden naar de linkse kant.

Op enkele coop-winkels en een samenwerkende apotheek na, stopt de verdere uitbreiding van het socialistische patrimonium in Menen. Voor een stuk is dit logisch: de socialisten hebben alles dat ze willen, waarom zouden ze nog meer nodig hebben? De stad wordt beheerd door socialisten, August Debunne is burgemeester en de socialisten hebben hun plek veroverd midden in de stad, in een gebouw dat groot genoeg is om alles te bieden wat nodig is en meer. Wat ook een factor kan zijn die hier in meespeelt, is dat de socialisten aan het einde van de jaren dertig uit het stadhuis worden gesmeten omdat ze de stad onbekwaam en ongeorganiseerd beheerd hebben. Vanaf dat moment zijn de mogelijkheden qua locatie en financiën uiteraard beperkt. Bovendien gaat het, zeker na de Tweede Wereldoorlog, stilaan bergaf met de socialistische beweging in Menen.

SAMENHANGENDE ARCHITECTUUR

Van het eerste volkshuis in de Koningstraat 24, dat dienst doet tot aan de Eerste Wereldoorlog, is jammer genoeg geen archiefmateriaal te vinden. Qua architectuur laat ik dit gebouw dan ook buiten beschouwing.

“De Olifant”, tempel voor de arbeiders

Volkshuis, exterieur, s.d. (FO002533)

Dit is het grootste en belangrijkste volkshuis van Menen, het paradepaardje van de socialistische beweging in de stad. Dankzij de koop van een aantal percelen is het resultaat een gebouw van zeer grote omvang. Architecten Gaston Boghemans en Victor Provost vormen het ontwerpteam van dit volkshuis, dat over het algemeen een zeer monumentale uitstraling heeft. Het gebouw met art-deco- en eclectische elementen onderscheidt zich van de rest van de bebouwing in de straat, alleen al door haar omvang. De gevel is hoofdzakelijk vervaardigd uit baksteen, met natuurstenen decoratieve elementen. De bakstenen pilasters en natuursteen brengen diepte en ritmiek in de gevel en geven hem een klassieke en massieve uitstraling. Tegelijkertijd voelt het gebouw ook modern aan door de leesbaarheid van de structuur en de grootte van de raamopeningen. Het gebruik van verschillende materialen en kleuren in combinatie met de decoratie, geven het gebouw een rijkelijk karakter. Bovendien worden zowel verticale als horizontale elementen benadrukt in de

gevel, wat resulteert in een massief ogend gebouw. Het volkshuis krijgt dan ook niet voor niets van in het begin de bijnaam 'de Olifant'. Deze naam wordt trouwens eerst spottend gebruikt door de tegenpartij, maar de socialisten nemen hem maar al te graag over.²⁵ De ingang is uitnodigend pal op de hoek van het gebouw geplaatst. Op de eerste verdieping is een balkon voorzien voor toespraken en een vlaggenstok voor vaandels. Het geheel is duidelijk ontworpen om macht uit te stralen.

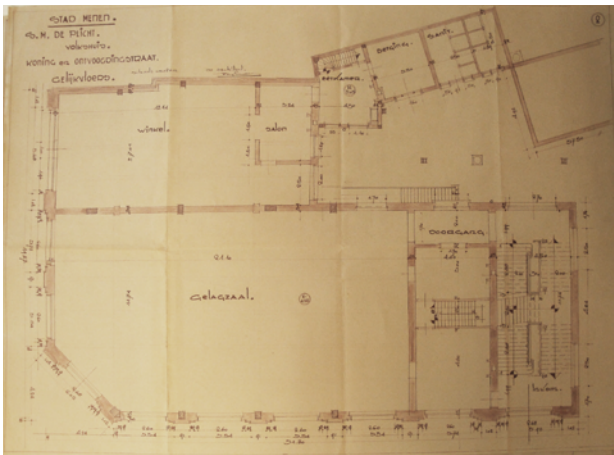

Volkshuis, feestzaal, 1935 (FO003106)

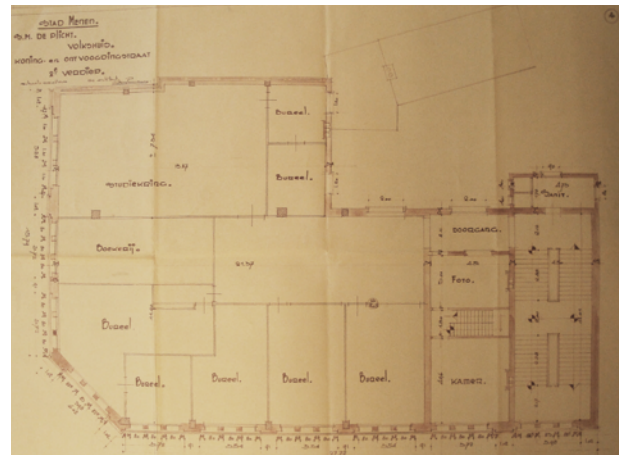

Volkshuis, studiekring, 1934 (FO003060)

Het interieur wordt zeer modern vormgegeven. Op het gelijkvloers en de eerste verdieping bevinden zich de grote publieke functies: de gelagzaal en de feestzaal. De betonnen draagstructuur van het gebouw is zeer aanwezig in het interieur en laat het creëren van grote open ruimtes voor feesten en samenkomsten toe. Licht en ruimte zijn rijkelijk aanwezig in deze publieke ruimtes door de hoge plafonds en grote ramen. Ook aan de afwerking wordt veel aandacht besteed; de winkel en de feestzaal worden voorzien van eiken parket en de interieurinrichting wordt voorzien door een productiecoöperatie van Menense stoelmakers. De bovenste twee verdiepingen zijn wat soberder. De verdiepingshoogtes zijn lager en voorzien van kleinere ramen dan op het gelijkvloers. Hier worden dan ook meer administratieve functies als burelen en vergaderzalen georganiseerd, wat zich uit in een functioneel ingedeeld plan. In het gebouw, maar als apart deel bruikbaar, bevindt zich ook een winkel, "Bijhuis N°2".

Volkshuis, gelijkvloers, s.d. (PL136)

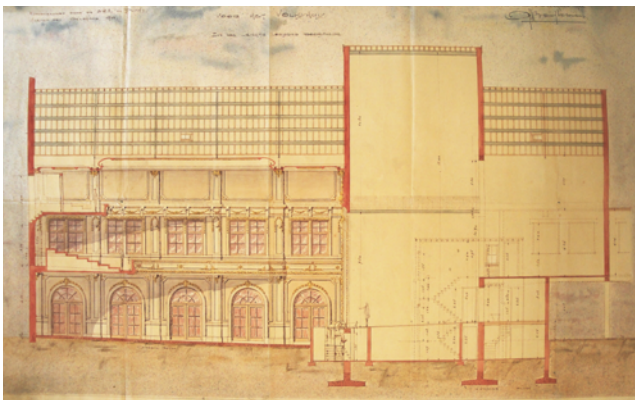
Volkshuis, tweede verdieping (PL134)

25 *Volksrecht*, 2 juni 1924

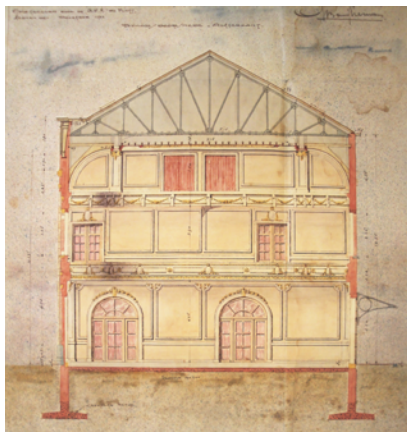
Los van de feestzaal van het volkshuis wordt aansluitend aan het gebouw ook een gigantische feest- en cinemazaal gebouwd, ontworpen door Boghemans. Deze heeft een eigen ingang (met balkon) en kan dus apart functioneren, maar is ook op een paar plaatsen intern verbonden met het volkshuis. Wanneer ze dienst doet als bioscoop, krijgt de zaal de naam “Cinema Feestpaleis Vooruit” mee.

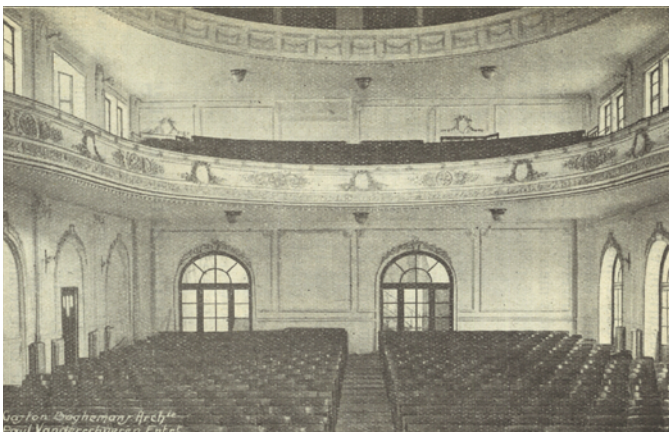
Volkshuis, voorgevel feest- en cinemazaal, 1922 (PL156)

Volkshuis, langse doorsnede feest- en cinemazaal, 1922 (PL154)

Volkshuis, dwarse doorsnede feest- en cinemazaal, 1922 (PL153)

Volkshuis, interieur feest- en cinemazaal (LIT.MN03, p.12)

Langs de buitenkant volgt de feestzaal grotendeels het patroon van het volkshuis: de materialen, traveeafstanden, pilasters en dakvorm- en ramen, kortom heel de vormgeving is gelijkaardig aan die van het volkshuis. Het voornaamste verschil is dat de feestzaal meer decoratieve elementen heeft zoals gravures in de pilasters en uitstekende erkertjes op de eerste verdieping. Het onderste gedeelte van de gevel is dicht langs de straatkant en open aan de kant van de koer en de achterliggende bakkerij. De feestzaal telt één verdieping minder dan het volkshuis, maar heeft aan de rechterzijde een hoger uitstekend middenstuk op de plaats waar het toneel zich bevindt. Dit doet het gehele complex met het volkshuis er nog meer uitzien als een mastodont.

Binnenin zijn de verschillen met het ontwerp van het volkshuis een pak groter. De feestzaal wordt rijkelijk gedecoreerd met (als we de tekeningen moeten geloven) zelfs goudkleurige versieringen, verfijnde pilasters

en sierlijken aan de muren. De zaal voelt aan als een barok-geïnspireerd theater, met de golvende vormen van de balkons en de kleurrijke klassieke decoratie. Waar bij het volkshuis de structuur zeer zichtbaar is, lijken alle structurele elementen hier weggestopt te worden. Vrij impressionant is wel de grote staalstructuur zoals te zien op de dwarsdoorsnede, maar die is in het gebouw zelf niet zichtbaar.

Een laatste onderdeel van het nieuwe volkshuis is de bakkerij. Er is van in het begin een (kleine) bakkerij aanwezig aan de achterzijde van het gebouw, maar hier is geen beeldmateriaal van te vinden. In 1928 wordt een grotere bakkerij gebouwd, inclusief bloemzolder, naar het ontwerp van Victor Provost. In principe is dit gebouw slechts zichtbaar van op de koer achter het volkshuis of van in de feestzaal, maar toch wordt het bijpassend bij het volkshuis ontworpen. Hoewel het gebouw een veel soberder ontwerp heeft, komen de ritmiek en verhoudingen van het volkshuis terug in de gevel van de bakkerij. Er wordt ook een rechtstreekse externe trapverbinding gemaakt van de bloemzolder naar de feestzaal.

Volkshuis, gevel van de bakkerij en bloemzolder, 1928 (PL145)

Dit gehele complex is duidelijk het hoogtepunt van het patrimonium dat de socialisten opbouwen in Menen. Het is een gigantisch gebouw en omvat werkelijk alle functies die een perfect volkshuis hoort te bezitten: een café, feestzaal, cinemazaal, winkel, bakkerij, vergaderzalen en burelen. Daarmee wordt dit gebouw dus ook het epicentrum van het socialisme en de coöperatie in de stad.

De kleine olifant

Volkshuis Ons Dorp (LIT.MN03 p.14)

Behalve dit eerste gebouw, wordt ook aan de nieuwe arbeiderswijk Ons Dorp een volkshuis geschonken. Dit is in vergelijking met het Volkshuis in het centrum een zeer sober uitziend gebouw. Toch doet het qua vormtaal eigenlijk denken aan het hoofdlokaal. Ten eerste heeft dit volkshuis, net als zijn grote broer, eenzelfde configuratie; het is een vrij massief uitziend gebouw, georiënteerd op de hoek waar ook de ingang zich bevindt. Ook hier is ritmiek een belangrijk element in de gevel. Voornamelijk het verticale wordt geaccentueerd door middel van pilasters, maar er zijn ook secundaire horizontale elementen die benadrukt worden zoals de lateien, vensterbanken en versieringen rondom de raamopeningen. De verhouding van de traveeën, en zelfs de vorm en verdeling van de ramen en dakramen, doen denken aan het grote volkshuis. Ook hier is een winkel geïntegreerd: "Bijhuis N°4". Het lijkt een soort vereenvoudigde en verkleinde versie van de Olifant. De architect, Victor Provost, was dan ook één van de ontwerpers van het andere pand, alsook van de achterliggende bakkerij.

Hetzelfde jaar als de toevoeging van de bakkerij aan het volkshuis in de Koningstraat, wordt ook aan dit volkshuis een gebouw toegevoegd, dat een turnzaal en magazijn omvat, ontworpen door architect Boghemans. Zoals ook de bakkerij dat was voor het volkshuis, is dit nieuwe gebouw een voortzetting van het gebouw, zowel fysiek als visueel. Dezelfde ritmiek wordt voortgezet, gelijkaardige pilasters worden gebruikt en ook het materiaalgebruik is gelijkaardig. Het geheel blijft dus bij een eerder sober gebouw, in grote tegenstelling tot het volkshuis in het centrum. Dat is de locatie waar ze willen pronken met hun patrimonium en hun macht.

Volkshuis Ons Dorp, aanbouw van de turnzaal, 1928 (PL141)

Propagandatocht verkiezingen, 19 mei 1902

Inhuldiging volkshuis, 26 april 1903

Inhuldiging burgemeester Debunne, 18 september 1921

1 mei 1923

SOCIALISTISCHE OPTOCHTEN EN DE ROL VAN HET VOLKSHUIS

Van de routes afgelegd tijdens de eenmeivieringen in Menen, is niet zoveel gedocumenteerd. Er zijn echter wel een aantal krantenartikels die andere feestelijke optochten in detail omschrijven, zoals de inhuldiging van de volkshuizen of de vieringen ter ere van August Debunne.²⁶

Ten eerste vormt uiteraard het volkshuis hét centrum van alle activiteiten, ook bij de inhuldiging van burgemeester Debunne. Ook De Barakken vormen een constante: men gaat de arbeiders daar vaak ophalen en leidt ze dan in stoetvorm naar het volkshuis. Dit ophalen van arbeiders is iets dat wel vaker terugkomt, bijvoorbeeld het ophalen van bezoekers uit andere steden of dorpen aan het station of aan de rand van de stad, of het ophalen van de blekers aan de Ieperpoort, die voordien bijna allemaal katholiek waren en in 1911 voor de eerste maal meedoen aan de 1 meiviering.²⁷

Naar het vroegere patrimonium wordt niet echt meer omgekeken tijdens de optochten, wellicht omdat er niets meer van overblijft. De Koningstraat wordt uiteraard wel bezocht, maar aangezien het volkshuis zich daar bevindt is dat onvermijdelijk. Enkel tijdens de propagandatocht van 1902 bezoekt men ook het oude volkshuis in de Rijselstraat nog, maar dat is op het moment dat het nieuwe volkshuis in de Koningstraat nog maar net in gebruik is en het oude dus ook nog een aantal functies vervult.

De Grote Markt is een plaats die steeds veel aandacht krijgt. In de beginjaren worden pogingen ondernomen om hier feestelijke activiteiten te organiseren, maar die worden steeds afgeblokt door de gemeenteraad. Vanaf dat de socialisten aan de macht komen echter, wordt er steeds uitvoerig feestgevierd op de markt, met voordrachten, concerten, turnvoorstellingen en soms zelfs activiteiten in het stadhuis. 1922 is het eerste jaar dat de mei-cantate op de Grote Markt wordt gehouden.²⁸

Vanaf dat moment volgen de eenmeivieringen trouwens praktisch altijd dezelfde organisatie: een partijfeest met rede van Debunne in het volkshuis, de klokken van het belfort van het stadhuis die luiden op de ochtend van 1 mei, biljart- en/of duivenwedstrijden, kunstconcerten en openluchtcinema op de Grote Markt en verschillende activiteiten zowel in het volkshuis in het centrum als dat van Ons Dorp. Eén van de activiteiten is ook meestal het bezoek aan het rusthuis dat Debunne na de oorlog heeft opgericht, om geschenken te geven aan de ouderen.²⁹

Integratie van nieuwe elementen in de stad is ook een aspect dat een grotere rol begint te spelen vanaf het interbellum, zoals dus het voornoemde rusthuis, de nieuwe brug aan de Rijselstraat en de middelbare school in het centrum.

26 *Volksrecht* 25 mei 1902; 25 april 1903; 25 september 1921; 29 april 1923; 15 juni 1924; 31 mei 1931

27 *Volksrecht*, 7 mei 1911

28 *Volksrecht*, 2 april 1922

29 *Volksrecht*, 29 april 1923; 24 april 1924; 29 april 1928; 28 april 1929; 27 april 1930; 1 mei 1932; 30 april 1933; 29 april 1934

Inhuuldiging volkshuis, 7-9 juni 1924

Debunne 10 jaar burgemeester, 23 mei 1931

1 mei, 1935 (FO003111)

1 mei, 1935 (FO003105)

Huldebetoging August Debunne, 1931 (FO009075)

Staking, 1936 (FO003166)

In tegenstelling tot Mechelen, lijkt het propaganda-element hier belangrijker dan het uitdagen van de tegenpartij. Er wordt weliswaar doorheen een aantal burgerijstraten gemarcheerd, zoals bijvoorbeeld de leperstraat, maar dat heeft wellicht meer te maken met het feit dat dit een belangrijke verbindingstraat is. Plaatsen van historisch en politiek belang voor de stad worden wel aangedaan, maar in het begin mogen hier geen activiteiten plaatsvinden. Vanaf het moment dat Debunne aan de macht komt en de socialisten het stadsbestuur in handen krijgen, zijn ze daar niet meer weg te kloppen. De Grote Markt bijvoorbeeld, is de plaats waar vanaf de jaren twintig op elk feest de grootste activiteiten plaatsvinden. Eindelijk mogen de socialisten zich elke plaats in de stad toe-eigenen en dat uit zich in een vorm van machtsvertoon.

Nieuwe ontwikkelingen in de stad worden gekoppeld aan de Grote Markt, waar de socialisten aan de macht zijn, en het Volkshuis in de Koningstraat. Ook het bezoeken van het rusthuis dat Debunne heeft gerealiseerd wordt gecombineerd in een reeks activiteiten in het Volkshuis. Hierdoor worden weeral de verwezenlijkingen van Debunne geprezen, niet alleen voor de socialisten maar voor de stad. Het wederopbouwverhaal speelt hier ook een rol in.

De optochten verbinden ook steeds het volkshuis met één of meerdere arbeiderswijken, meestal De Barakken. Dit lijkt uit twee overwegingen; ten eerste wordt dit in het begin wellicht gedaan uit het idee van het aantrekken van arbeiders en het betrekken van de grensarbeiders in Menen zelf. Maar we zien ook dat dit gebruikt wordt als verheerlijking van de arbeider. Bijvoorbeeld op de inhuldigingsfeesten van Debunne als burgemeester in 1921. Daar passeert de stoet eerst langs De Barakken, om vervolgens ook een hele tocht langs het volkshuis en nadien langs de ring te ondernemen, een regio die ook grotendeels bewoond wordt door arbeiders. Het lijkt een soort 'bedank'-toer; hij gaat daar langs waar de mensen wonen aan wie hij zijn overwinning te danken heeft. Dit wordt dan nog eens gecombineerd met een bezoek aan de Grote Markt en het stadhuis, waardoor de arbeiders getoond wordt wat ze veroverd hebben en dit kunnen linken aan de ontwikkeling van het Volkshuis.

Meer als in Mechelen, leent het laatste volkshuis zich enorm goed voor dit soort evenementen. Het gebouw is hiervoor ontworpen; het straalt macht uit en is herkenbaar, een toonbeeld van de verwezenlijkingen van de arbeiders. Dit laat toe het volkshuis te gebruiken als een soort referentiekader bij feesten, optochten en manifestaties. Dit wordt bevestigd door het groot aantal foto's dat hiervan terug te vinden is.

DEEL III

MECHELEN & MENEN: EEN VERGELIJKING.

Welke verschillen en gelijkenissen zien we terugkomen in Menen en Mechelen? In hoeverre wordt het ontwerp en het gebruik van volkshuizen gestuurd door de specifieke context? Hoe belangrijk is de rol van Gent hierin?

Gentse creaties

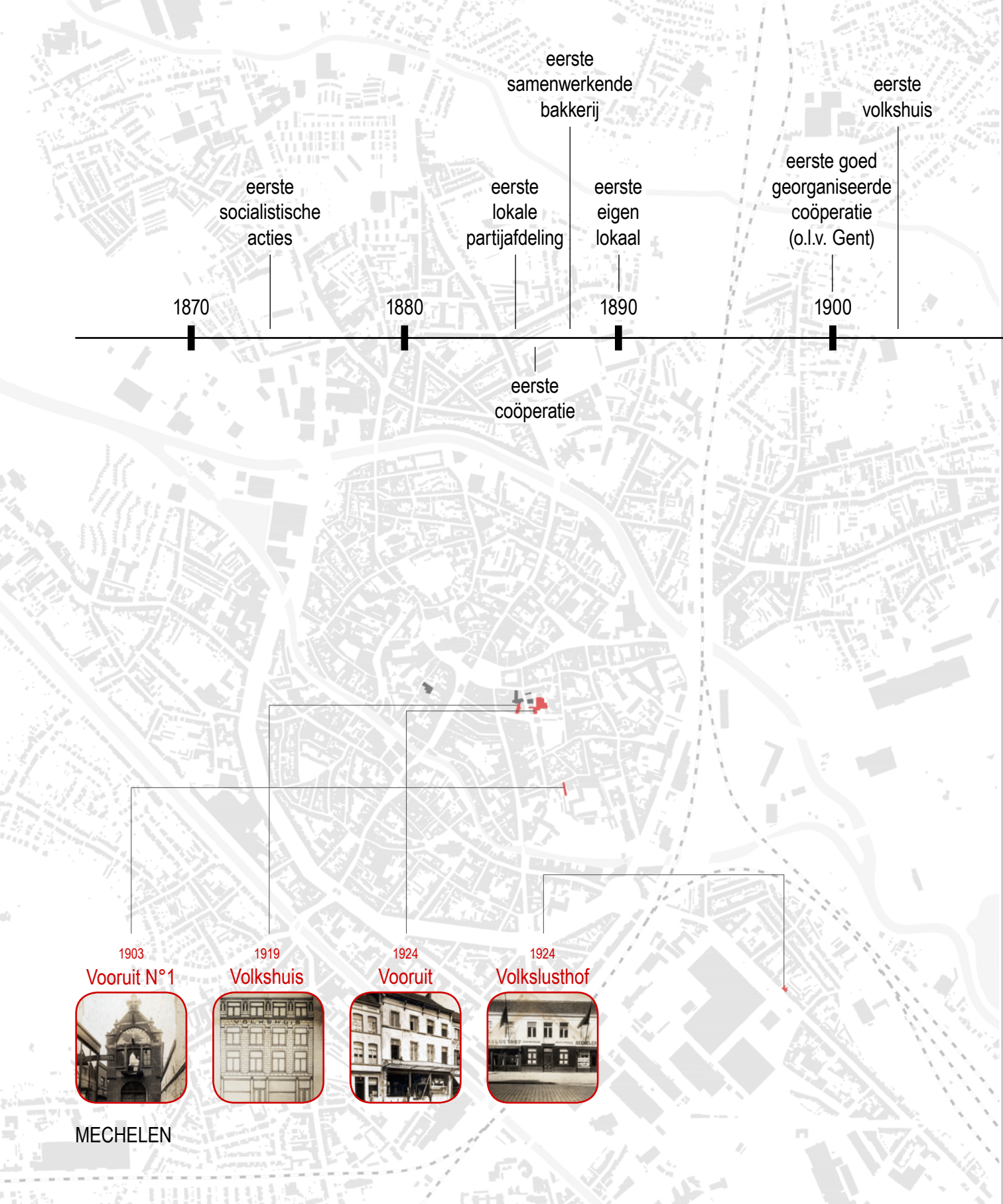
Het socialistisch patrimonium is in de twee steden zeer verschillend, zowel qua architectuur als locatie en gebruik. Het is daarom opmerkelijk om te zien hoezeer de geschiedenis die aan dit patrimonium voorafgaat eigenlijk voor een groot stuk hetzelfde parcours volgt. Zoals op de tijdlijn op volgende bladzijde te zien is, start de beweging in beide steden op hetzelfde moment, beiden onder invloed van de Gentse pioniers die het socialistisch woord gaan verkondigen in heel het land. Hoewel in Mechelen op eigen houtje een eerste coöperatie wordt opgestart (althans zo lijkt het toch) en dit in Menen met hulp van Gentenaars gebeurt, worden de arbeiders in beide gevallen overgelaten aan hun eigen organisatorische talent, dat hun meestal ontbreekt, zo blijkt later. Dit experiment duurt in Mechelen al wat langer dan in Menen, waardoor Menen het gedurende lange periode zonder coöperatie moet stellen, maar dit uit zich in een zelfde soort patrimonium rond de eeuwwisseling. De beweging heeft één lokaal in gebruik, dat niet al te veel voorstelt, maar dat de socialist wel een eigen plaats biedt in de stad voor georganiseerde samenkomst en ontspanning.

Gent moet uiteindelijk ingrijpen en onder leiding van Aimé Bogaerts in Mechelen en Edward Anseele in Menen worden twee coöperaties opgericht die dankzij het organisatorisch inzicht van de Gentenaars snel uitbreiding en vooruitgang boeken en daardoor ook de mogelijkheid bieden voor het openen van een eigen volkshuis. Dit uit zich niet alleen in een doordachter beleid qua administratieve organisatie van de samenwerking, maar ook in een meer strategische aanpak van patrimoniumuitbreiding.

Vanaf het moment dat Gent te hulp schiet, lijkt in beide steden het belang van het socialistisch patrimonium voor de arbeiders toe te nemen. Het gebouw van de socialist krijgt een nieuwe betekenis en we zien een verandering van louter een eigen 'lokaal', naar een gebouw dat werkelijk fungeert als volkshuis. Deze verandering zien we ten eerste op architecturaal vlak gebeuren. Het betreft geen anonieme gebouwen meer, maar gebouwen met de handtekening van de coöperatie, voorzien van vlaggenstokken en vaak ook een eigen naam. Kunstwerken worden gebruikt om de arbeider te vereren, zoals we zagen op het bakkerijgebouw bij Vooruit N°1 in Mechelen. Hoewel ik niet over beeldmateriaal beschik van het eerste volkshuis te Menen, wordt in een krantenartikel over de inhuldiging van het gebouw te Koningstraat 24 ook een tableau op de voorgevel vermeld met een schilderij gemaakt door een Gentenaar. Hierop is een vrouw afgebeeld die "*al de deugden tot zich trekt om welvaart en recht aan den arbeid te schenken*".¹ Representatie en vormgeving worden dus belangrijker. Maar de eerste volkshuizen worden ook gekenmerkt door een aantal terugkerende apart gedefinieerde functies: een café, een feestzaal, vergaderzalen, een koer en een bakkerij. Bovendien beginnen de gebouwen meer en meer te fungeren als plaatsen voor de culturele en intellectuele ontplooiing van de arbeider.

Naast dit architecturale aspect, zien we in beide steden deze betekenisverschuiving ook gecreëerd worden door middel van propaganda. In de krantenartikels die berichten over de opening van de nieuwe gebouwen, wordt gehamerd op hoe deze volkshuizen een thuis en een toevluchtsoord zijn voor de arbeider, een plek waar samen gestreden en bijgeleerd wordt. Maar bovenal wordt benadrukt hoe het de arbeider zelf is die dit mogelijk heeft gemaakt. Zo is in het *Volksrecht* te lezen:

1 *Volksrecht*, 3 mei 1903

1870

eerste
socialistische
acties

1880

eerste
lokale
partijafdeling

eerste
samenwerkende
bakkerij

eerste
eigen
lokaal

1890

eerste
coöperatie

1900

eerste goed
georganiseerde
coöperatie
(o.l.v. Gent)

eerste
volkshuis

1903

Vooruit N°1

MECHELEN

1919

Volkshuis

1924

Vooruit

1924

Volkslusthof

eerste grote
volkshuis
+
uitbreiding
patrimonium

1910

1920

1930

1940

1902

Volkshuis 1

1924

Volkshuis 2

1924

Volkshuis
Ons Dorp

FRANKRIJK

MENEN

“Verleden zondag is onzen nieuwen tempel geopend geworden (...) de tevreden- en fierheid was op elk aangezicht te lezen. Elke gevoelde zich oprecht thuis. De harten klopten van voldoening en alle partijgenoten waren opgetogen van trots. En terecht, bij de gedachte aan de groote inrichting die gij, arme wevers en stoelmakers, komen tot stand te brengen.”²

Dit is dan ook de manier waarop beide eerste volkshuizen voor een stuk mogelijk worden gemaakt. Een groot aantal krantenartikels wordt gewijd aan de oproep tot (financiële) steun voor de nieuwe samenwerkende maatschappij, in Mechelen zelfs met de belofte van een eigen volkshuis. De eenvoudige plicht van de arbeider bestaat erin de coöperatie te steunen door het lokaal te bezoeken, brood te kopen, het Gents blad *Vooruit* te lezen en lidgeld te betalen. Als elke arbeider dat zou doen, zouden de socialisten binnen de kortste keren onoverwinnelijk zijn. Ook de vele voordelen van de coöperatie voor de arbeider worden uiteraard benadrukt: een deel krijgen in de winst, goedkoop brood, bijstand bij ziekte en pensioen, deelname aan partijfeesten en -vergaderingen, toegang tot de boekerij,...³ Het volkshuis wordt kortom voorgesteld als een verwezenlijking van en voor de arbeider. Het volkshuis wordt georganiseerd, afgespiegeld en beleefd als het resultaat dat bereikt wordt door de reeds gevoerde strijd, in plaats van louter een plaats die een georganiseerd samenkomen toelaat en een middel vormt voor het bekomen van politieke macht. Het resultaat is een eigen huis, een volkshuis, tempel voor en door de arbeider.

Arbeiderstempel versus socialistische microstad

Wanneer we echter kijken naar het verdere verloop van de uitbouw van het socialistisch patrimonium, zien we in beide steden een compleet andere manier van patrimoniumbeleid, dat elk op hun eigen manier het socialisme verheerlijkt en de idealen van de partij uitdrukt. Beide steden ontwikkelen voornamelijk in de jaren twintig de volkshuizen en andere gebouwen die van groot belang zijn geweest voor de stad.

De betekenis van het volkshuis in Menen kan vergeleken worden met bekende volkshuizen als we ze zien terugkomen in Gent en Brussel. Het is een ware arbeiderstempel, een mastodont van een gebouw dat buiten een groot aantal functies ook gekenmerkt wordt door een architectuur die focust op het uitstralen van macht en vernieuwing. Er wordt wel een tweede volkshuis geopend in Ons Dorp, maar deze is eerder een zwak afgietsel van het ‘echte’ volkshuis en verdwijnt zowat in de schaduw van zijn grote broer. Het volkshuis is de Menense trots en wordt dan ook bij elke gelegenheid in de bloemen gezet en gebruikt als pronkstuk bij feesten en bezoeken van mensen van buitenaf. *“De socialistische werkerstempel van Meenen is na Gent de mooiste der Vlaanderen”*, schrijft het *Volksrecht* in 1924 over de inhuldiging van het volkshuis, *“Meenen is door de vrienden van Gent, als Van Beveren, Anseele, Hardyns, Foucaert en anderen bewerkt geworden, vanaf de eerste jaren van onzen socialistischen proletarischen organisatiekamp. Meenen is voor Vlaanderen als een tweede Gent, bezield en doordrongen van dezelfde strijdmethodes.”*⁴ Hieruit blijkt hoe ze zichzelf ook zien als een maaksel van Gent, een visie die gedeeld wordt door de Gentse socialisten. Wellicht halen

2 *Volksrecht*, 6 juli 1902

3 *Volksrecht*, 6 juli 1902; *De Toekomst*, 17 augustus 1902; 20 september 1903

4 *Volksrecht*, 15 juni 1924

ze daar hun inspiratie vandaan en bouwen ze daarom ook een groot representatief volkshuis. Of wordt hier misschien rechtstreeks op aangestuurd door Anseele? Hoeveel inspraak hij heeft in de bouw en het ontwerp van het volkshuis is niet veel informatie over te vinden. In ieder geval wordt een gebouw gecreëerd dat door zijn verschijning en gestalte een grote rol speelt in de versterking van de identiteit van de werkman.

In Mechelen zien we een compleet ander verhaal. Het eerste volkshuis, Vooruit N°1, is nog maar het begin. Stapsgewijs verovert men een groot aantal gebouwen in de stad, waarbij het opzet veeleer het uitbouwen van een utilitair netwerk lijkt te zijn. Dit resulteert dan ook in een eerder sobere architectuur gekenmerkt door kleine ingrepen die zich soms beperken tot enkel de wijziging van de gevel. De cluster aan de Botermarkt biedt in principe alles wat de arbeider nodig heeft: het Volkshuis voor vertier, Vooruit voor samenkomst en vergadering, een aantal coöperatieve winkels voor de aankoop van levensmiddelen, een mutualiteit en apotheek voor in geval van ziekte en een cinema voor ontspanning. En dat alles is dan nog eens gesitueerd in het centrum van de stad, ook al hebben de socialisten helemaal geen politieke macht op dat moment. Het pand in de Lange Ridderstraat is de machine die het hele systeem draaiende houdt. Deze verzorgt de grootste inkomsten van de beweging door de productie van brood dat verkocht wordt in Mechelen en omliggende gemeenten. Naast dit alles beschikken de socialisten ook over een idyllisch Volkslusthof net buiten de stad, dat dienst doet als lokaal van de arbeiderswijk aan de Leuvensesteenweg, maar voornamelijk als een soort vakantieoord voor de leden van de beweging. Op die manier wordt de werkman alles aangeboden wat hij zich zou kunnen wensen.

Dit verschil in aanpak zien we ook terugkomen in de verbouwingen. In Menen wordt een volkshuis neergezet en afgewerkt, punt. Het gebouw is voltooid en doet wat het moet doen. Latere werken bestaan er louter in om aan te bouwen aan het volkshuis toe te voegen die een architecturale vormgeving krijgen die accordeert met het volkshuis en extra functies bieden die het volkshuis nog niet (uitgebreid genoeg) had. Wat we in Mechelen zien gebeuren, is een compleet ander verhaal. Men doet wat er (financieel) binnen de mogelijkheden ligt om de gebouwen bruikbaar te maken. Het hele patrimonium wordt dan ook vormgegeven door een constante reeks verbouwingen, ingrepen die gedaan worden om de gebouwen zo goed mogelijk aan de noden te laten voldoen.

En zelfs aan het einde van de socialistische beweging zien we deze twee tegenstellingen terugkomen. In Mechelen gebeurt vanaf de jaren vijftig een stapsgewijze afbouw van het patrimonium, de enorme uitbouw van een netwerk aan coop-winkels buiten beschouwing gelaten. Het volkshuis wordt omgebouwd tot winkel, waar later ook de cinema deel van zal uitmaken, een kleiner en bescheidener volkshuis in de Leermarkt wordt in gebruik genomen en de bakkerij verplaatst zich naar buiten de stad. We zien de coöperatie ook evolueren naar een samenwerking die op termijn praktisch alleen inzet op productie en verkoop, niet zozeer meer op vertier. Het patrimonium past zich aan om te beantwoorden aan de nieuwe noden. Menen gebruikt daarentegen hun pronkstuk van een volkshuis tot op het bittere eind, waarbij het gebouw op den duur praktisch leegstaat en enkel nog een stukje van de feestzaal wordt gebruikt voor de repetities van de harmonie. Marcel Detaevernier (zoon van Robert), schrijft hierover in 1987: *“Waar vroeger redevoeringen galmden, waar zo vaak daverend applaus en gezang weerklonk, waar toneel- en operettegezelschappen hun opvoering gaven, waar men de overgang meemaakte van de stomme naar de sprekende film, is alles stil*

geworden. Maar wekelijks klinkt toch weer muziek vanuit een klein warm afgeschermd hoekje van de doodse kille ruimte, als een vale echo van wat ooit was.”⁵ Uiteindelijk koopt de gemeente het gebouw dan ook op om er een nieuwbouwproject te realiseren.

Hoe verschillend de visie in Mechelen en Menen ook is, in beide steden zijn de socialisten zich maar al te goed bewust van het belang en de waarde van hun patrimonium. In Mechelen wordt zoals eerder al vermeld in 1924 een aantal prentkaarten gemaakt van de gebouwen die reeds in gebruik zijn, inclusief de bakkerij in de Lange Ridderstraat, wat laat blijken hoe elk gebouw in het netwerk van belang is. Of dit effectief gebruikt wordt in een publicatie of op de een of de andere manier verdeeld wordt onder de Mechelse socialisten, is jammer genoeg niet duidelijk. Hetzelfde jaar onderneemt men in Menen iets gelijkaardig, met het uitbrengen van het boekje *Beknopte samenvatting der geschiedenis van de cooperatieve en socialistische beweging* als propagandamiddel om te tonen wat ze allemaal bereikt hebben.⁶ Hierin wordt voornamelijk de aandacht gevestigd op de geschiedenis van de beweging en de moeilijke opstart die het socialisme te Menen gekend heeft. Het toont hoe, ondanks alle strubbelingen, hun held August Debunne een hele hoop verwezenlijkt heeft. Dit gaat gepaard met een reeks afbeeldingen van de gebouwen die in het bezit zijn van de socialisten op dat moment, waarvan het merendeel foto's zijn van het grote volkshuis.

Invloedsfactoren

De grote verschillen tussen Menen en Mechelen lijken onder meer het resultaat te zijn van een aantal verschillen veroorzaakt door de specifieke context van de stad. Politiek gezien hebben de gemeenteraadsverkiezingen van 1921 een grote rol gespeeld in de vorming het politiek kader tijdens het interbellum. Dankzij de invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht slagen de socialisten er in beide steden in om een meerderheid te behalen in de gemeenteraad. In Menen slaan socialisten en liberalen op dat moment de handen ineen en duwen de katholieken in de oppositie. Bovendien wordt Debunne de eerste socialistische burgemeester. Als resultaat zien we vlak hierna het volkshuis oprijzen, een fysieke vertaling van de net overwonnen macht van de socialisten. Deze betekenis zien we ook terugkeren tijdens de optochten, waarbij het volkshuis steeds in verband wordt gebracht met De Grote Markt, een plek van macht, en de verwezenlijkingen van Debunne en zijn socialistische gemeenteraad. Maar ook al vormt dit gebouw door zijn omvang en verschijning praktisch een reclamebord op zich, Debunne en zijn aanhangers zijn ook bezig met het intensief voeren van propaganda op allerlei andere vlakken. Zoals gewoonlijk houdt hij zich bezig met toespraken over het hele arrondissement, publiciteit omtrent zijn persoon en dergelijke meer, om zijn herverkiezing te verzekeren. Wellicht hierdoor, en door het feit dat de socialisten de handen al vol hebben met het besturen van de stad en alle wederopbouwwerken na de oorlog en de financiële problemen die daaraan te pas komen, gaat de focus naar patrimoniumuitbreiding niet verder dan de indrukwekkende verwezenlijkingen van 1924. Dit is dan ook, op een aantal coop-winkels in de jaren veertig en vijftig na, het laatste van gebouwd eigendom dat de Menense socialisten zullen verwezenlijken. Er komt dan ook snel een

5 DETAEVERNIER M. (1987) “De geschiedenis van het volkshuis van Menen” in: *t' Wingheroen*, 11(2), p.1-17, p.13

6 DEBUNNE A., *Beknopte samenvatting der geschiedenis van de cooperatieve en socialistische beweging*, Menen, Bosteels, 1924

einde aan het mooie verhaal, wanneer de socialisten hun politieke macht kwijtraken en voorman Debunne zijn energie verliest.

In Mechelen daarentegen, heeft die overwinning van de socialisten weinig impact, omdat het hier de liberalen en katholieken zijn die een coalitie vormen, ondanks de vele (pogingen tot) rood-blauwe samenwerkingen die hieraan reeds zijn voorafgegaan. Vanaf dit punt wordt in Mechelen massaal ingezet op uitbreiding van het patrimonium. In tegenstelling tot in Menen, hebben de socialisten hier geen politieke kopzorgen en op vlak van propaganda wordt er langs andere wegen niet veel ondernomen. Mechelen beschikt dan ook niet over zo'n spilfiguur als August Debunne, die erg bezig is met propaganda en representatie van de partij. En hoewel ze dus niet op (financiële) steun van de gemeenteraad kunnen rekenen zoals in Menen wel het geval is, laat de groeiende coöperatie een stapsgewijze patrimoniumuitbreiding toe die resulteert in een sterk netwerk van gebouwen. Ook evolueert de coöperatie naar een sterk uitgebouwde organisatie die uiteindelijk zelfs twee arrondissementen (Mechelen en Leuven) beslaat en wordt na de Tweede Wereldoorlog een, in tegenstelling tot Menen, stabiele socialistische gemeenteraad gevormd met een socialistische burgemeester. De twee volgende decennia bouwt men dan ook aanhoudend verder aan een uitgebreid netwerk coop-winkels.

Voor Menen gelden twee specifieke factoren die wellicht een belangrijke rol hebben gespeeld. Ten eerste is er het wederopbouwverhaal. De stad ligt na de Eerste Wereldoorlog volledig in puin, en het heropbouwen van het volkshuis is dan ook de enige optie aangezien het vorige niet meer bruikbaar is. Had men het misschien anders aangepakt als het eerste volkshuis niet verwoest was geweest? Was dit volkshuis dan dienst blijven doen en zouden er meer bijlokalen geopend zijn? Of zou dit volkshuis dan vergroot geweest zijn? Dat is natuurlijk onmogelijk met zekerheid te zeggen. Het lijkt in Menen alleszins steeds een verhaal van opnieuw beginnen omdat de coöperatie een aantal keer stilvalt. De eerste lokalen tonen telkens een verhuis van het ene naar het andere lokaal, ofwel omdat het te klein wordt, of omdat de coöperatie ten onder gaat, of omdat het gebouw vernield is door de oorlog. De jaren twintig lijken voor de Menense socialisten hét moment om zich te herpakken en te tonen dat ze niet opgeven. Het is letterlijk het heropbouwen van het socialisme dat tijdens de oorlog is stilgevallen. Menen kent een verhaal van vallen en opstaan, terwijl in Mechelen de tendens meer een van continue opbouw en uitbreiding is.

Bovendien wordt Menen gekenmerkt door de specifieke context gecreëerd door de ligging aan de Belgisch-Franse grens. Hoewel een groot aandeel van de bevolking bestaat uit arbeiders, zijn ze grotendeels tewerkgesteld in Frankrijk. Voor hen heeft de stad dus enkel een woonfunctie en bijgevolg zijn ze minder betrokken bij de socialistische situatie in België. Tegelijkertijd worden de Menenaars echter langs twee kanten geconfronteerd met socialisten. Langs de ene kant is het hele arrondissement Kortrijk een voorkeurslocatie van Gent, die hier reeds vroeg aanstuurt op de opbouw van een socialistische beweging. Anderzijds is de Nord, met zijn dichtbevolkt en geïndustrialiseerd gebied, een plaats waar arbeiders ook al snel in actie komen en zich verenigen, ook weer onder invloed van Gent. De impact van het Noorderdepartement is alleen al te zien in de benaming van een aantal socialistische cafés in het begin van de beweging zoals "Café du Nord", "Au faubourg de Lille" en "Aux armes de Tourcoing". In deze Franse regio worden rond de eeuwwisseling al een aantal volkshuizen opgebouwd, die qua architectuur sterk van elkaar verschillen. Het volkshuis van Lille bijvoorbeeld, wordt bewust gebouwd naar het voorbeeld van het Gentse Vooruit, terwijl dat van Roubaix qua

vormtotaal eigenlijk vrij gelijkaardig is aan het volkshuis van Menen. Dit laatste vertoont eenzelfde mengvorm tussen modern en klassiek. De gevel bestaat voornamelijk uit baksteen met natuurstenen decoratieve elementen, klassieke versieringen, bakstenen pilasters die de ritmiek en de moderne interne structuur vertalen. Binnenin is het gebouw grotendeels modern en functioneel ingericht. Weliswaar vertoont de gevel van het volkshuis van Menen minder klassieke elementen, er zijn toch heel wat raakpunten.⁷ Of Boghemans en Provost hier hun inspiratie gehaald hebben is niet gekend, maar bekend is wel dat bij inhuldigingen en feesten in naburige gemeenten, Belgisch of Frans, de Meense socialisten meestal van de partij waren, zoals ook omgekeerd vaak het geval was. Het lijkt dus niet onwaarschijnlijk dat de volkshuizen in de Noord ook een indruk hebben nagelaten op de Menenaars.

Een verschil tussen de twee steden dat in principe vrij evident is, maar wel de moeite is om te vermelden, is het verschil in schaal. In 1920 telt Mechelen een goeie 58000 inwoners, terwijl het inwonersaantal in Menen hier ongeveer een derde van is.⁸ Dit zou ook een reden kunnen zijn voor de uitbouw van het uitgebreid socialistisch netwerk in Mechelen, tegenover slechts twee volkshuizen in Menen. Het groter aantal arbeiders vraagt om een aanzienlijk gebouwenpatrimonium om alles te kunnen bieden wat de arbeider nodig heeft. Misschien daarom dat het Mechels netwerk bestaat uit een uitgespreid netwerk van functies, waarbij het volkshuis evolueert naar een plaats voor louter vertier en de andere functies een eigen gebouw toegewezen krijgen.

Een vraag die zich ook opdringt, is in hoeverre de vertaling van de volkshuizen in de twee steden te maken heeft met de invloed van specifieke spilfiguren. In beide gevallen is te zien hoe de belangrijkste ontwikkelingen in het gebouwd eigendom van de socialisten, die zich voornamelijk voordoen tijdens het interbellum, vormgegeven worden door één of twee architecten. In Mechelen is dit Louis Van Hooveld, die rond 1924 alle verbouwingen doet, d.w.z. het Volkshuis, Vooruit, het Volkslusthof en de verbouwingen aan de bakkerij in de Lange Ridderstraat. Hij heeft dus in belangrijke mate een invloed op het ontwerp van deze gebouwen. We zien trouwens hoe hij voor het volkshuis veel grootsere plannen heeft, maar zijn ambities worden afgeblokt omwille van financiële redenen. Hoe Van Hooveld trouwens als architect voor deze gebouwen aangesteld geraakt, is uit het gebruikte bronmateriaal niet af te leiden. De architect is afkomstig uit Brussel en is voordat hij deze projecten in Mechelen onderneemt, al zeer actief geweest in de B.W.P. in Brussel en Antwerpen, alsook in de Brusselse coöperatie "La Maison du Peuple". Hij is dus in ieder geval vertrouwd met de beweging en de notie van het volkshuis en wat het betekent voor de socialistische beweging.⁹ Maar buiten deze gebouwen lijkt hij in Mechelen niets anders gebouwd te hebben. We zien wel duidelijk zijn hand terugkomen in de verschillende ontwerpen, die ondanks de verscheidenheid van de gebouwen wel een vorm van eenheid tracht te scheppen in het uitbreidende patrimonium.

7 LUSSIEU-MAISONNEUVE M.J., "Variations sur un theme populaire du Nord", in: BRAUMAN A., DEMANET M., op.cit., p.141-157

8 VAN UYTVEN R. (red.), *De geschiedenis van Mechelen: van heerlijkheid tot stadsgewest*, Tielt, Lannoo, 1991, p.255; KOCKEN M. (1978) "Een overzicht van 100 jaar socialistische beweging te Mechelen" in: Tentoonstelling 'Historische, sociale en culturele evokatie van 100 jaar Vlaamse socialistische beweging'. Catalogus, Mechelen, CSC Vormingswerk, p.225

9 PEIREN L., *Louis Van Hooveld* in ODIS, 26 oktober 2012

In Mene zijn het de architecten Gaston Boghemans en Victor Provost die de touwtjes in handen hebben. Over Provost is zeer weinig informatie te vinden, maar Boghemans, ook afkomstig uit Brussel, wordt in de jaren twintig stadsarchitect van Mene en is lid van de lokale socialistische partij. Hij speelt dus een grote rol in de vernieuwings- en wederopbouwprojecten die het socialistisch stadsbestuur die periode op touw zet. Zo ontwerpt hij onder andere de nieuwe tuinwijk Ons Dorp, waar ook het tweede volkshuis terechtkomt.¹⁰ Hij is dus niet alleen mee met de politieke context en toestand van Mene op dat moment, maar is eigenlijk actief heel de stad aan het vormgeven.¹¹

De mogelijkheid op de impact van een persoonlijke visie op de manier van ontwikkeling van het patrimonium, kan ook van hogerop bepaald zijn geweest. Het is niet onbelangrijk om te onthouden dat bijna alle verwezenlijkingen van de socialisten, zowel in Mene als in Mechelen, te danken zijn aan de organisatorische en financiële hulp van Gent. Ongetwijfeld hebben deze buitenstaanders dan ook een impact in de manier waarop het volkshuis zich manifesteert in de stad. Zijn deze verschillende ontwikkelingen ook te koppelen aan de verschillende Gentse pioniers die de steden aandoen? Misschien kunnen we in Mechelen en Mene voor een stuk de gebouwde vertaling van de aanpak van Aimé Bogaerts en Edward Anseele lezen? Want sowieso heeft de visie van de pionier in kwestie toch (bewust of onbewust) een invloed op deze ontwikkelingen? Dit is uiteraard slechts een suggestie. Meer onderzoek zou nodig zijn om deze vragen te kunnen beantwoorden, maar het is iets dat in het achterhoofd kan gehouden worden bij het bestuderen van volkshuizen in verschillende Vlaamse steden.

10 AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, *Tuinwijk Ezelbrug en arbeiderswijk Ons Dorp* in Inventaris Onroerend Erfgoed, 14 maart 2016

11 NEVEJANS A., *Gaston Boghemans* in ODIS, 22 augustus 2011

CONCLUSIE: VOLKSHUIZEN IN VLAAMSE
STEDEN.

Op basis van de casestudy's Mechelen en Menen, kunnen we een aantal conclusies trekken die wellicht niet enkel gelden voor de besproken volkshuizen, maar ook een tendens aantonen wat betreft het volkshuis in de gemiddelde Vlaamse stad.

De architecturale vertaling en betekenis van een volkshuis kon enorm variëren, gaande van een arbeiderstempel met uitstraling, tot een omgebouwd huis met een aantal toegevoegde functies en de titel "Volkshuis" op de gevel, van een gebouw als epicentrum van de socialistische beweging, tot een plaats van vertier in een groter alomvattend netwerk. Aan de grond van deze verschillende 'soorten' gebouwen, lagen een groot aantal belangrijke factoren: de economische achtergrond van de stad, de politieke ontwikkeling van het socialisme, de al dan niet aanwezigheid van spilfiguren en voortrekkers al August Debunne, de ligging en invloed van andere steden en gemeenten,... Dit zijn stuk voor stuk factoren die een grote rol speelden in de algemene ontwikkeling van het socialistisch patrimonium in de stad. Hoewel de beginperiode van Mechelen en Menen op een zeer gelijkaardige manier verliep, zien we de twee steden nadien een volledig andere koers nemen en ontstaat er een heel verschillende notie van het volkshuis. Om die reden is het, zeker in kleinere steden of steden waar het socialisme moeite heeft om van de grond te komen, relevant om deze achterliggende context ook mee te nemen in het verhaal van het volkshuis.

In dezelfde lijn is niet alleen het volkshuis zelf (als dat al eenvoudig te definiëren is), maar het gehele socialistische patrimonium in de stad relevant om te bestuderen. Zowel grote als kleine lokalen speelden een cruciale rol in de emancipatie van de arbeider. Het is vaak omwille van financiële moeilijkheden waar de opkomende arbeidersklasse mee te kampen heeft, dat bepaalde keuzes moeten gemaakt worden wat betreft de uitbouw van het patrimonium. Het zijn net die keuzes die inzicht geven in de (pogingen tot) ontwikkeling van een volkshuis en in hoe dit type zich kan vertalen in de specifieke context van de stad. Kleinere lokalen kunnen bepaalde tendenzen duidelijk maken, maar zijn soms ook net de aanleiding van die tendenzen. Zoals we bijvoorbeeld in Menen zien, hebben de gefaalde eerste pogingen tot de opening van een volkshuis impact op de specifieke inplanting, architectuur en betekenis in de stad. Moesten we in de case Mechelen enkel het volkshuis aan de Botermarkt bestuderen, dan zou dit weinig zeggen over de betekenis van dit volkshuis in het groter geheel en de waardevolle cluster van gebouwen die de socialisten verwezenlijkt hebben in de stad. De voorgaande ontwikkeling van socialistische lokalen is essentieel als kader om de vormgeving, het gebruik en de betekenis van het volkshuis te begrijpen.

Een laatste belangrijk punt is de invloed van Vooruit Gent in dit alles. Als één van de grote voorbeelden van het volkshuis, de coöperatieve beweging en het socialisme in het algemeen, is Gent essentieel geweest in de ontwikkeling van vele volkshuizen in Vlaanderen, waarvan Mechelen en Menen slechts twee voorbeelden zijn. De ervaring van de Gentse pioniers en hun organisatorische en financiële hulp is een niet te onderschatten duw in de rug geweest, wat onder andere blijkt uit het contrast van de volkshuizen gecreëerd na hun komst tegenover de socialistische lokalen die voordien in gebruik waren.

Hoewel dit uiteraard maar twee casestudy's zijn, ontstaat de vraag naar meer vergelijkingsmogelijkheden met andere Vlaamse steden om meer inzicht te krijgen in algemene tendenzen in het ontwerp van een volkshuis en de ontwikkeling van een socialistisch patrimonium.

BIBLIOGRAFIE

ALGEMEEN

LIT.OD

- STALLAERTS R., SCHOKKAERT L., Onder dak. Een eeuw volks- en gildehuizen, Gent, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, 1987
- MEULEMAN M., Volkshuizen..., niet-gepubliceerde scriptie, Gent, Hoger Architectuur Instituut Sint-Lucas, 1983
- BUYSENS B., Inventaire visuel des maisons du peuple de Bruxelles et de Wallonie, Brussel, Archives d'Architecture Moderne, 1983
- BRAUMAN A., DEMANET M., Maisons du peuple. Architecture pour le peuple. Belgique, Allemagne, Autriche, France, Grand-Bretagne, Italie, Pays-Bas, Suisse, Brussel, Archives d'Architecture Moderne, 1984
- FONCK F., Les maisons du peuple en Wallonie, Namen, Institut de Patrimoine Wallon, 2010
- DEFOORT H., Werklieden bemint uw profijt! De Belgische sociaaldemocratie in Europa, LannooCampus, Tielt, 2006
- KOHN M. (2001) "The power of place. The house of the people as counterpublic." in: Polity, 33(4), p.503-526
- STIEBER N. (2004) "Paths of empowerment. Ritual reinscription of meaning on the plan of Amsterdam, 1886-1914" in: Arnold D., Ballantyne A. (red.), Architecture as experience. Radical changes in spatial practice, p.109-133, Londen; New York by Routledge, Taylor & Francis Group
- VANDEWEGHE E. (2012) "Feesten van nostalgie en vooruitgang. De representatie van het stedelijke landschap in Vlaamse provinciesteden 1837-1958" in Volkskunde, 113(1), p.20-43
- NYS L., Vooruit Gent (1913-2013). Feestlokaal - cultuurcentrum, Lichtervelde, Hannibal, 2013
- Beeldbank Mechelen, <http://www.beeldbankmechelen.be/>
- Beeldbank West-Vlaanderen, <http://www.beeldbankwest-vlaanderen.be/>
- Catalogus Amsab-ISG, <http://opac.amsab.be/>
- Inventaris Onroerend Erfgoed, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/>
- ODIS-databank, http://www.odis.be/hercules/_nl_home.php

MECHELEN

LITERATUUR

- LIT.ME01 HOUTHUYS K., Een bijdrage tot de vroegste geschiedenis van de socialistische arbeidersbeweging te Mechelen (1871-1896), Brussel, VUB, 1978
- LIT.ME02 KOCKEN M. (1978) "Een overzicht van 100 jaar socialistische beweging te Mechelen" in: Tentoonstelling 'Historische, sociale en culturele evokatie van 100 jaar Vlaamse socialistische beweging'. Catalogus, Mechelen, CSC Vormingswerk
- LIT.ME03 WOUTERS D., De Mechelse anarchisten (1893-1914). In het kader van de opkomst van het socialisme, Brussel, Wouters, 1981
- LIT.ME04 VAN UYTVEN R. (red.), De geschiedenis van Mechelen: van heerlijkheid tot stadsgewest, Tielt, Lannoo, 1991
- LIT.ME05 KOCKEN M., Gids voor oud Mechelen, Antwerpen, Standaard, 1981
- LIT.ME06 REYDAMS A., Mechelen. De namen en de korte geschiedenis der huizen, Mechelen, Stevens, 1980
- LIT.ME07 INSTALLÉ H., Mechelen, Historische stedenatlas van België, Mechelen, Koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst van Mechelen, 1997
- LIT.ME08 MINISTERIE VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP, AFDELING MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN, Provincie Antwerpen, arrondissement Mechelen, kanton Mechelen, Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur, 13n2, Turnhout, Brepols, 1995

ARCHIEFMATERIAAL

- AR.ME277 Amsab-ISG, Laplasse J., 277 Inventaris van het archief van de sm Vooruit Mechelen-De Proletaar, Plaatsingslijst, 2001
- AR.ME277.121 Amsab-ISG, 277.00121, Bestek van architect Louis Van Hooveld voor de afbraak van het volkshuis op de Botermarkt en de opbouw van een nieuw volkshuis, 1925.
- AR.ME277.236 Amsab-ISG, 277.00236, Foto's van de bakkerij, de kruidenierswinkel en het bureel in de Lange Ridderstraat 16, 1924
- AR.ME277.062 Amsab-ISG, 277.00062, Akte betreffende een hypothecaire lening van 25.000 fr. door de SM Vooruit nr. 1 Gent, verleden voor notaris Victor Van de Walle te Mechelen, 1907
- AR.ME277.063 Amsab-ISG, 277.00063, Akte betreffende een hypothecaire lening van 200.000 fr. door de Sociale Voorzorg, verleden voor notaris Walter Van de Walle te Mechelen, 1934

- AR.ME8408 Stadsarchief Mechelen, M 8408, Kocken, In 1877 werd te Mechelen de "Vlaamse socialistische Partij opgericht, 1976
- AR.ME65.33 Stadsarchief Mechelen, 65 Wegen, 33, Vraag van SM Vooruit, tot het mogen plaatsen van een terras voor het volkshuis, Botermarkt, 1937
- AR.ME277.002 Amsab-ISG, 277.00001, Notulen van de algemene vergaderingen, 1925-1938, 1945-1974
- AR.ME277.003 Amsab-ISG, 277.00003, Notulen van de beheerraad, 1925-1930
- AR.ME277.007 Amsab-ISG, 277.00007, Notulen van de bestuursvergaderingen, 1916-1922
- AR.ME277.008 Amsab-ISG, 277.00007, Notulen van de bestuursvergaderingen, 1922-1931
- AR.ME277.009 Amsab-ISG, 277.00007, Notulen van de bestuursvergaderingen, 1931, 1937, 1940-1945
- AR.ME.BWP1923 Amsab-ISG, Algemene Raad der B.W.P., Verslagen voorgelegd aan het XXXIVe jaarlijks congres gehouden op 31 maart, 1 en 2 april 1923 in het Volkshuis te Brussel., 1923
- AR.ME.BWP1924 Amsab-ISG, Algemene Raad der B.W.P., Verslagen voorgelegd aan het XXXVste jaarlijks congres. Gehouden op 19, 20 en 21 april 1924 in het Volkshuis te Brussel., 1924
- AR.ME.BWP1926 Amsab-ISG, Algemene Raad der B.W.P., Verslagen voorgelegd aan het XXXVIIe jaarlijks congres der 5, 6 en 7 juni 1926., 1926
- AR.ME.BWP1927 Amsab-ISG, Algemene Raad der B.W.P., Verslagen voorgelegd aan het XXXVIIIe jaarlijks congres der 4, 5 en 6 juni 1927., 1927
- AR.ME.BWP1928 Amsab-ISG, Algemene Raad der B.W.P., Verslagen voorgelegd aan het XXXIXe jaarlijks congres der 9, 10 en juni 1928., 1928
- AR.ME.BWP1929 Amsab-ISG, Algemene Raad der B.W.P., Rapports présentés au XXXX congrès annuel des 6, 7 et 8 juillet 1929., 1929
- AR.ME.BWP1931 Amsab-ISG, Algemene Raad der B.W.P., Verslagen voorgelegd aan het XXXXIIIe congres van 4, 5, 6 en 7 april 1931 in het Volkshuis van Brussel., 1931
- AR.ME.BWP1933 Amsab-ISG, Algemene Raad der B.W.P., Verslagen voorgelegd aan het XXXXVIIe congres op 27 en 28 mei 1933 in het Volkshuis van Brussel., 1933
- AR.ME.BM Verzameling Berlemont, Map 17, p.111; Map 24, p.51; Map 25, p.123-124; Map 28, p.4;93-95;152; Map 33, p.64;83;99; Map 50, p.140-141;150-151; Map 55, p.15;29-30; Map 58, p.106; Map 76, p.77; Map 78, p.54; Map 82, p.110; Map 133, p.76; Map 135, p.76; Map 140, p.38;40;212; Map 153, p.85;89
- AR.ME.BA Stadsarchief Mechelen, Bouwaanvragen en Bouwdossiers, 1903/0011; 1910/0016; 1910/3125; 1913/0034; 1918/0091; 1923/0596; 1924/0214; 1924/0466; 1929/0058; 1930/0436; 1931/0131; 1931/0298; 1934/0038; 1943/0052; 1943/0080; 1951/0638; 1951/0883; 1953/0824; 1954/0209; 1954/0348; 1954/0496; 1954/0578; 1954/0650; 1955/0309; 1956/0491; 1956/0535; 1957/0316; 1957/0389; 1957/0711; 1958/0015;

1958/0048; 1958/0088; 1958/0139; 1958/0311; 1958/0400; 1958/0651; 1958/0805;
1958/0832; 1961/1026; 1961/1077

(De nodige informatie zoals bouwdata en dergelijke is achterhaald aan de hand van de titelomschrijving, niet alle dossiers zijn ingekeken geweest.)

plannen

- PL131 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL984, S.M. Vooruit eigendom der Muntstraat, ontwerp tot veranderingen en vergrooting, 1924
- PL288 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL288, Mouton, S.M. Vooruit Ouden Bruul 19, bestaande gebouwen, 1ste en 2de verdieping, 1937
- PL289 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL289, Mouton, S.M. Vooruit Ouden Bruul 19, bestaande gebouwen, gelijkvloers, 1937
- PL976 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL976, S.M. Vooruit eigendom Leuvensesteenweg 115, s.d.
- PL982 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL982, S.M. Vooruit eigendom der Muntstraat, huidige schikking, 1924
- PL983 (dit is hetzelfde plan als PL982)
- PL984 (dit is hetzelfde plan als PL131)
- PL985 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1147, Volkshuis Botermarkt, Mechelen. Huidige schikking, 1925
- PL986 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL986, S.M. Vooruit eigendom der Muntstraat, 1925
- PL988 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL988, S.M. Vooruit, Lange Ridderstraat 16, Bergplaats, 1920
- PL989 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL989, S.M. Vooruit, Lange Ridderstraat 16, Vergroting bakkerij, verplaatsing ovens, 1924
- PL996 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL996, Degens F., S.M Vooruit Ontwerp voor vergrooting van het Café 'Lusthof', s.d.
- PL997 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL997, S.M. Vooruit, Eigendom Leuvensesteenweg 115, ontwerp tot veranderingen, 1923
- PL998 (dit is hetzelfde plan als PL997)
- PL995 (dit is hetzelfde plan als PL976 en PL1026)
- PL1015 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1015, Volkshuis voorgevel, s.d.
- PL1017 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1151, Volkshuis Mechelen, Veronderstelling b: weglaten der marquise, plaatsen van balkon, 1925

- PL1019 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1019, Mouton, Vooruit Mechelen, s.d.
- PL1020 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1020, Verkoopaffiche Stad Mechelen, Leuvensesteenweg, s.d.
- PL1021 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1021, Schema van electriciteit der S.M. Vooruit, s.d.
- PL1022 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1022, S.M. Mechelen-Vooruit, 3de verdiep, s.d.
- PL1023 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1023, Brunfaut F., Malines Volkshuis, Décoration salle des fêtes du 1er étage, 1927
- PL1024 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1024, Goossens, Verluchting cinema Luxor te Mechelen, 1938
- PL1026 (dit is hetzelfde plan als PL976 en PL995)
- PL1029 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1029, Ontwerp tot het bouwen van een bergplaats S.M. Vooruit, Ouden Bruul 19, 1939
- PL1030 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1030, Ontwerp tot verandering volkshuis, 1930
- PL1031 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1031, Brunfaut F., Confiserie à Malines, s.d.
- PL1032 (dit is hetzelfde plan als PL1023 en PL1037)
- PL1033 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1033, Grondvesten, gelijkvloers 1 en 2, 1ste, 2de, 3de verdiep, 1929
- PL1034 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1034, Ontwerp voor het bouwen van een garage Ouden Bruul 17, 1931
- PL1035 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1035, S.M. Vooruit, Lange Ridderstraat 16, plan voor de vergroting der bakkerij, 1921
- PL1037 (dit is hetzelfde plan als PL1023 en PL1032)
- PL1042 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1042, Brunfaut F., Aménagement d'une confiserie Vieux Bruel, s.d.
- PL1043 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1043, Brunfaut, Construction d'une salle de réunion et de bureaux, 1931
- PL1047 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1047, Faes J., Verbouwing van winkel Schonenberg 35, s.d.
- PL1048 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1048, Faes J., Indicateurplan van winkelpui Schonenberg 35, s.d.
- PL1051 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1051, Faes J., Ontwerp tot verbouwen van handelscomplex Botermarkt 15, Blad 1, 1964

- PL1052 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1052, Faes J., Ontwerp tot verbouwen van handelscomplex Botermarkt 15, Blad 2, 1964
- PL1053 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1053, Faes J., Ontwerp tot verbouwen van handelscomplex Botermarkt 15, Blad 3, 1964
- PL1054 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1054, Faes J., Ontwerp tot verbouwen van handelscomplex Botermarkt 15, Blad 4, 1964
- PL1055 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1055, Plaatsen lichtreklame Botermarkt 17, 1965
- PL1056 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1056, Faes J., Plaatsen van zonnetent aan het handelscomplex Botermarkt 17, 1964
- PL1057 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1057, Faes J., Ontwerp tot verbouwen van winkelmagazijn Botermarkt, 1973
- PL1058 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1058, Faes J., Winkelmagazijn S.M. Vooruit Boucherystraat, 1973
- PL1059 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1059, Faes J., Verbouwen winkelmagazijn Boucherystraat, 1973
- PL1061 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1061, Faes J., Ontwerp tot wegbreken van muur en schouw Holmlei 84, 1953
- PL1062 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1062, Faes J., Ontwerp tot verbouwen van achterbouw Holmlei 62, 1966
- PL1063 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1063, Faes J., Oprichten van een voorlopige bergplaats Holmlei, 1954
- PL1064 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1064, Faes J., Opmeting handelshuis IJzerleen 43-45, 1964
- PL1065 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1065, Faes J., Opmeting winkelpui IJzerleen 43, 1965
- PL1072 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1072, Faes J., Ontwerp tot verbouwen van winkelpui Battelsteenweg 201, 1957
- PL1073 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1073, Ontwerp tot verbouwen van winkelpui Hoge Weg 2, 1958
- PL1077 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1077, Coopwinkel Katelijnestraat 73, s.d.
- PL1078 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1078, Ontwerp tot verbouwen van winkelpui Katelijnestraat 73, 1958
- PL1079 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1079, Faes J., Coopwinkel, Katelijnestraat 73, 1958
- PL1085 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1085, Faes J., Ontwerp tot bouwen van handelshuis

Tivolilaan en Mezenstraat, Blad 1, 1963

- PL1086 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1086, Faes J., Ontwerp tot bouwen van handelshuis Tivolilaan en Mezenstraat, Blad 2, 1963
- PL1098 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1098, Faes J., Ontwerp tot verbouwen van handelshuis Oude Antwerpsebaan 95, Blad 1, 1966
- PL1099 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1099, Faes J., Ontwerp tot verbouwen van handelshuis Oude Antwerpsebaan 95, Blad 2, 1966
- PL1100 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1100, Faes J., Opmeting handelshuis Oude Antwerpsebaan 95, 1966
- PL1101 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1101, Handelshuis Oude Antwerpsebaan 95, s.d.
- PL1102 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1102, Project d'implantation Oude Antwerpsebaan 95, s.d.
- PL1103 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1103, Handelshuis Oude Antwerpsebaan 95, s.d.
- PL1104 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1104, Handelshuis Oude Antwerpsebaan 95, s.d.
- PL1105 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1105, Faes J., Commodo en incommodo handelscomplex Oude Antwerpsebaan 95, 1966
- PL1106 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1106, Faes J., Plan tot veranderingswerken Tervurensteenweg 118, 1957
- PL1107 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1107, Faes J., Ontwerp tot aanbouwen van bergplaats Tervurensteenweg 118, 1958
- PL1108 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1108, Faes J., Ontwerp tot verbouwen van winkelpui Tervurensteenweg 117-119, 1961
- PL1109 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1109, Faes J., Ontwerp tot verbouwen van winkelpui Tervurensteenweg 117-119, 1961
- PL1110 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1110, Faes J., Verbouwing cinema Forum Hallestraat, Blad 1, 1955
- PL1111 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1111, Faes J., Verbouwing cinema Forum Hallestraat, Blad 2, 1955
- PL1112 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1112, Verbouwing cinema Forum Hallestraat, 1958
- PL1113 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1113, Verbouwing cinema Forum Hallestraat, s.d.
- PL1114 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1114, Verbouwing cinema Forum Hallestraat, 1955
- PL1115 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1115, COOP-winkel Plein der Verenigde Natiën, s.d.

- PL1116 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1116, Faes J., Ontwerp tot het bouwen van twee bouwcomplexen Oud Oefenplein, s.d.
- PL1117 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1117, Faes J., Ontwerp tot verbouwen van winkelpui Hoogstraat 60, 1961
- PL1118 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1118, Inrichting bakkerij hoek Lakenmakerstraat en Mechelbroeckstraat, 1951
- PL1123 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1123, Faes J., Ontwerp verbouwen van burelen Lakenmakersstraat 68, 1971
- PL1125 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1125, Faes J., Ontwerp tot het bouwen van burelen en magazijnen hoek Lakenmakersstraat en Mechelsbroekstraat, 1956
- PL1126 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1126, Faes J., Ontwerp tot het bouwen van burelen en magazijnen hoek Lakenmakersstraat en Mechelsbroekstraat, 1956
- PL1127 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1127, Faes J., Bouwen van magazijnen en burelen, indeling burelen, s.d.
- PL1138 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1138, Faes J., Verbouwingwerken Leermarkt 3, 1969
- PL1139 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1139, Faes J., Opmetingsplan handelshuis Leermarkt 3, s.d.
- PL1140 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1140, Faes J., Bakkerij Lakenmakersstraat, detail afsluitingsmuur tussen broodmagazijn en laadplaats, s.d.
- PL1141 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1141, Faes J., Bakkerij Lakenmakersstraat, detail afsluitingsmuur tussen machienzaal en broodmagazijn, s.d.
- PL1142 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1142, Faes J., Bakkerij Lakenmakersstraat, detail afsluitingsgrillie aan de voorgevel, s.d.
- PL1143 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1143, Faes J., Bouwen van een bakkerij met bureel en woongelegenheid hoek Lakenmakers- en Mechelbroeckstraat, s.d.
- PL1144 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1144, Faes J., Bouwen van een bakkerij met bureel en woongelegenheid hoek Lakenmakers- en Mechelbroeckstraat, 1951-52
- PL1145 (dit is hetzelfde plan als PL1144)
- PL1146 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1146, Faes J., Grondplan koer Lakenmakersstraat, 1951-52
- PL1147 (dit is hetzelfde plan als PL985 en PL1148)
- PL1148 (dit is hetzelfde plan als PL985 en PL1147)
- PL1149 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1149, Volkshuis Mechelen, Veronderstelling a: weglaten der marquise, plaatsen van balkon, 1925

- PL1150 (dit is hetzelfde plan als PL1149)
- PL1151 (dit is hetzelfde plan als PL1017)
- PL1152 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1152, Ontwerp tot oprichting van het volkshuis te Mechelen Botermarkt, 1925
- PL1153 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1153, Ontwerp tot oprichting van een volkshuis Botermarkt, Mechelen: plafonds, 1925
- PL1154 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1154, Ontwerp tot oprichting van een volkshuis Botermarkt, Mechelen: mouluren, 1925
- PL1155 (dit is hetzelfde plan als PL986)
- PL1156 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1156, Ontwerp tot oprichting van het volkshuis Botermarkt, 1925
- PL1157 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, Mouton, Vooruit Ouden Bruul Mechelen, s.d.
- PL1158 (dit is hetzelfde plan als PL1042)
- PL1159 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1159, Van Hooveld L., S.M. Vooruit Mechelen Ouden Bruul, s.d.
- PL1160 (dit is hetzelfde plan als PL1043 en PL1164)
- PL1161 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1161, Openbare verkoop handelshuis Ouden Bruul 10, 1929
- PL1162 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1162, Goossens, Bergplaats te bouwen voor S.M. Vooruit Ouden Bruul 19, 1938
- PL1163 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL1163, Mouton, Vooruit Mechelen Ouden Bruul, s.d.
- PL1164 (dit is hetzelfde plan als PL1043 en PL1160)
- PL403 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, 403, 1ste verdieping, s.d.
- PL404 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, 404, verdieping 2 en 3, s.d.
- SME001006197 (dit is hetzelfde plan als PL1110)
- SME001006198 (dit is hetzelfde plan als PL1111)

foto's

- FO 000585 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, FO000585, Bernabé F., Volkshuis, 1924
- FO000586 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, FO000586, Volkshuis, 1913
- FO000587 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, FO000586, Volkshuis, 1913
- FO000588 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, FO000586, Volkshuis, 1913
- FO000589 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, FO000589, Bernabé F., Volkshuis, s.d.
- FO000593 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, FO000593, Bernabé F., Volkshuis, 1924
- FO000594 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, FO000594, Bernabé F., Coöperatieve Samenwerkende Maatschappij Mechelen-Vooruit, 1924
- FO000595 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, FO000595, Bernabé F., Coöperatieve Samenwerkende Maatschappij Mechelen-Vooruit, 1924
- FO000596 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, FO000596, Bernabé F., Coöperatieve Samenwerkende Maatschappij Mechelen-Vooruit, 1924
- FO000597 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, FO000597, Bernabé F., Coöperatieve Samenwerkende Maatschappij Mechelen-Vooruit, 1924
- FO000599 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, FO000599, Bernabé F., Coöperatieve Samenwerkende Maatschappij Mechelen-Vooruit, 1924
- FO000600 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, FO000600, Bernabé F., Coöperatieve Samenwerkende Maatschappij Mechelen-Vooruit, 1924
- FO000601 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, FO000601, Bernabé F., Coöperatieve Samenwerkende Maatschappij Mechelen-Vooruit, 1924
- FO000602 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, FO000600, Bernabé F., Coöperatieve Samenwerkende Maatschappij Mechelen-Vooruit, 1924
- SME001000034 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001000034, Voormalige herberg z.g. 'Belgrado' of Belgrade, Brusselsesteenweg 177-181, s.d.
- SME001000286 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001000286, 'Rooden Schild', Sint-Katelijnestraat 73, 1968
- SME001000364 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001000364, Houten gevels 'De Zalm', 'De Waag' en de 'Steur', Zoutwerf 5-7-8, s.d.
- SME001000639 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001000639, Botermarkt, s.d. (na 1918)

- SME001000640 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001000640, Botermarkt, verkoop van groenten, 1933
- SME001002235 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001002235, Huis aan de IJzerenleen 43, 1969
- SME001002915 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001002919, Voorgevel, eigendom Muntstraat 5, 1924
- SME001002916 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001002916, Voorgevel apotheek en mutualiteit, eigendom Ouden Bruul 13, 1924
- SME001002917 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001002917, Voorgevel kruidenierswinkel, lusthof, drinkzaal, eigendom Leuvensesteenweg 115, 1924
- SME001002919 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001002917, Binnenzicht drinkzaal, Leuvensesteenweg 115, 1924
- SME001002920 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001002920, Binnenzicht winkel, Lange Ridderstraat 16, 1924
- SME001002921 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001002921, Voorgevel bakkerij, Lange Ridderstraat 16, 1924
- SME001003869 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001003869, De voormalige herberg "Belgrado", of Belgrade, Brusselsesteenweg nrs. 177-185, 1825
- SME001004253 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001004253, Huis Sint-Katelijnestraat nr. 75, 2004
- SME001004514 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001004514, Breedhuis, Begijnenstraat 19, 2005
- SME001006219 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001006219, Uithangbord Sint-Katelijnestraat nr. 75, 1958
- SME001006261 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001006261, Bouwaanvraag voor 104 woningen voor de "Mechelse Goedkope Woning", gelegen aan het Oud Oefenplein, 1950
- SME001006340 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001006340, Nieuwe woningen op de "Galgenberg", 1950-1958
- SME001006867 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001006867, Spelende kinderen voor winkelraam, Plein der Verenigde Natiën, s.d.
- SME001006868 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001006868, Spelende kinderen voor winkelraam, Plein der Verenigde Natiën, 1950
- SME001007006 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001007006, Winkelpui op de

Korenmarkt, 1954

- SME001007007 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001007007, Home Coop, gevestigd aan de Korenmarkt, 1954
- SME001007129 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001007129, Hallestraat 14, gewezen cinema Forum, 2007
- SME001007751 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001007751, Hallestraat 14, gewezen cinema Forum, 2007
- SME001007752 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001007752, Hallestraat 14, gewezen cinema Forum, 2007
- SME001008464 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001008464, Inhuldiging van een nieuwe wijk op Geerdegem-Schonenberg, 1955
- SME001011870 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001011870, Zicht vooraan in de Adegemstraat vanaf de Korenmarkt, 1971
- SME001011877 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001011877, Adegemstraat (krantenwinkel), 1971
- SME001013028 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001013028, Botermarkt, zicht vanaf de Leermarkt, 1972
- SME001013038 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001013038, Botermarkt, zicht in de straat naar de Bruul toe, 1972
- SME001013821 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001013821, Oproep aan de werklieden van Ragheno door de Landelijke Centrale der Metaalbewerkers - Plaatselijke Afdeling Mechelen (Met zetel in het Volkshuis op de Botermarkt 17), 1920
- SME001013798 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001013798, Aankondiging door de Federatieve Mutualiteiten (De Voorzorg Volkshuis, Botermarkt 17 te Mechelen) aan de Mechelse bevolking van het verzet tegen het militaire verbond tussen Frankrijk en België, 1920
- SME001013809 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001013809, Oproep door de Belgische Werkliedenpartij - afdeling Mechelen aan mannen en vrouwen om hun aanwezigheid op de kiezerslijsten te controleren in het Volkshuis op de Botermarkt 17, 1920
- SME001015067 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001015067, IJzerenleen, huizen gelegen tussen de Schaalstraat en de Lange Schipstraat 72, 1972
- SME001015071 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001015071, IJzerenleen, huis nr. 45, 1969

- SME002000176 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME002000176, Herstellingen aan dehuizen 'De Waag' en 'De Steur' op de Zoutwerf 7-8, s.d.
- SME002000248 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME002000248, Huizen 'De Waag' en 'De Steur', Zoutwerf 5-6 en Huis 'De Zalm', s.d.
- SME002001295 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME002001295, De buurteenheid Otterbeek met sociale woningen, jaren 50
- SME002001396 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME002001396, Stadhuis voor de verbouwingen van de jaren 1970, 1968
- SME004000519 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME004000519, Woonwijk Tivoli, 2007
- SME004000671 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME004000671, Hallestraat 14, gewezen cinema Forum, 2007
- SME004000672 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME004000672, Hallestraat 14, gewezen cinema Forum detail gevel, 2007
- SME004000673 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME004000673, Hallestraat 14, gewezen cinema Forum detail gevel, 2007

affiches

- AF000761 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, AF000761, Verjaringsfeesten socialistische organisaties Mechelen, 1958
- AF002082 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, AF002082, De merkwaardige Mr Pennypacker, 1960
- AF002084 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, AF002084, Jaak De Voght, 1953
- AF003349 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, AF003349, SKVV 50, 1974
- AF004333 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, AF004333, Denk na, denk nu, 1975
- SME001006588 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001006588, Affiche voor de film "Verkrachting op zee" of "Le bateau à soupe", 1953
- SME001013738 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001013738, Mededeling van de stad Mechelen: aankondiging van de jubelfeesten voor Jef Denijn, 1905
- SME001013744 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001013744, Aankondiging van Cinema Modern Palace van de opvoering van 'De Loteling', 1919
- SME001013766 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001013766, Aankondiging door de Algemene Houtbewerkerbond van Mechelen en Omstreken, 1920

- SME001013783 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001013783, Oproep aan de bureel- en winkelbedienden van Mechelen tot het bijwonen van een syndicale vergadering, 1920
- SME001015145 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001015145, Oproep door het bestuur van voetbalploeg Racing Mechelen, 1921
- SME001015146 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001015146, Aankondiging door Cinema Modern Palace (Hallestraat, Mechelen) van de filmvoorstelling 'Het Heilig stilzwijgen', 1922
- SME001015151 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001015151, Oproep van de Belgische werkliedenpartij, aan de vrouwen, naar aanleiding van de gemeenteraadsverkiezingen van 24 april 1921 te Mechelen, 1921
- SME001015152 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001015152, Bericht van het Danspaleis om het Mechels publiek te bedanken voor zijn talrijke opkomst gedurende de Vastenavonden, 1921
- SME001015156 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001015156, Aankondiging van het optreden van De Meester der Kracht, 1921
- SME001015165 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001015165, Aankondiging door de Centrale Vereniging van de Metaalbewerkers van België - afdeling Mechelen aan de koperbewerkers, 1921
- SME001015170 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001015170, Plakbrieven Eerste Wereldoorlog: aankondiging door oudstrijdersvereniging V.O.S. Mechelen, 1921
- SME001015177 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001015177, Aankondiging door Modern palace van de voorstelling 'Le voyage de Maciste', 1921
- SME001015186 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001015186, Aankondiging door het Vlaams Toneel van de opvoering van 'De stomme van Portici' in de nationale schouwburg (Salle de Paris), 1921
- SME001015190 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001015190, Aankondiging door de Belgische Werkliedenpartij - Afdeling Mechelen van een grote openbare meeting, 1921
- SME001015192 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001015192, Aankondiging door de stad Mechelen van een eerste concert onder leiding van meester August De Boeck, s.d.
- SME001015194 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001015194, Aankondiging door Modern Palace van 'De wonderman', 1921
- SME001015197 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001015197, Oproep door de Vlechtsters Vereniging en Algemene Centrale van Hout-, Bouw- en Gemengde Vakken, 1922

SME001015198 Stadsarchief Mechelen - www.beeldbankmechelen.be, SME001015198, Aankondiging door de Algemene Centrale van Bouw-, Hout- en Gemengde vakken - afdeling Mechelen (Met zetel in het Syndikaal huis op de Zoutwerf 13), s.d.

kranten

- KR.ME01 De Toekomst: orgaan van de Mechelse federatie der B.W.P., jaargangen 1 (1901) t/m 3 (1903), in het bijzonder volgende edities: 15/09/1901; 27/10/1901; 19/01/1902; 09/02/1902; 23/11/1902; 21/12/1902; 12/04/1903; 03/05/1903; 23/08/1903; 13/09/1903; 27/09/1903; 11/10/1903; 25/10/1903
- KR.ME02 Ons Blad: Socialistisch orgaan voor het arrondissement Mechelen, jaargangen 1 (1908-09) t/m 4 (1911-12), in het bijzonder volgende edities: 01/05/1909; 13/06/1909; 27/06/1929; 08/08/1909; 26/12/1909; 23/01/1910; 03/04/1910; 01/05/1911; 06/08/1911; 24/09/1911
- KR.ME03 De Zaaier: Socialistisch orgaan voor het arrondissement Mechelen, jaargangen 1 (1911-12) t/m 2 (1913-14), in het bijzonder volgende edities: 28/04/1912; 26/05/1912; 18/08/1912; 02/02/1913; 13/02/1913; 02/03/1913; 07/09/1913
- KR.ME04 De Arbeider: orgaan der vakbonden en der werkliedenpartij van het arrondissement Mechelen, jaargang 1 (1920): editie 01/05/1920
- KR.ME05 De Volksgazet: Propagandabladd van de arrondissementsfederatie Mechelen der B.W.P., jaargang 1 (1929), in het bijzonder volgende edities: 15/03/1929; 22/03/1929; 30/03/1929
- KR.ALG01 Vooruit: Socialistisch dagblad, jaargangen 7 (1890) t/m 30 (1913), in het bijzonder volgende edities: 03/05/1890; 01/05/1891; 04/05/1891; 02/05/1892; 03/05/1892; 03/05/1894; 02/05/1895; 04/05/1895; 04/05/1896; 01/05/1903; 12/09/1903; 22/09/1903; 23/09/1903; 04/05/1905; 03/05/1906; 04/05/1907; 01/05/1910; 04/05/1911; 01/05/1913
- KR.MN01 Volksrecht: Socialistisch weekblad voor de Arrondissementen Kortrijk en Ieperen, jaargang 16 (1901): editie 16/03/1919

WEBSITES

- IOE126655 AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, Mechelen binnenstad
in Inventaris Onroerend Erfgoed. geraadpleegd op 4 september 2015
(<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/126655>)
- IOE100309 AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, Tuinwijk Papenhof
in Inventaris Onroerend Erfgoed. geraadpleegd op 15 november 2015
(<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/100309>)
- IOE100247 AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, Tuinwijk Doornenstraat
in Inventaris Onroerend Erfgoed. geraadpleegd op 15 november 2015

(<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/100247>)

- IOE100344 AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, Tuinwijk De Vrije Woonst
in Inventaris Onroerend Erfgoed. geraadpleegd op 15 november 2015
(<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/100344>)
- IOE100313 AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, Sociale woonwijk Oud Oefenplein
in Inventaris Onroerend Erfgoed. geraadpleegd op 15 november 2015
(<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/100313>)
- IOE100337 AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, Tolhuisstraat
in Inventaris Onroerend Erfgoed. geraadpleegd op 15 november 2015
(<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/100337>)
- IOE1509 AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, Café De Lusthof
in Inventaris Onroerend Erfgoed. geraadpleegd op 26 november 2015
(<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/1509>)
- IOE3797 AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, Stadswoningen
in Inventaris Onroerend Erfgoed. geraadpleegd op 26 november 2015
(<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/3797>)
- IOE3396 AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, Art Nouveau winkelhuis
in Inventaris Onroerend Erfgoed. geraadpleegd op 26 november 2015
(<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/3396>)
- IOE74543 AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, Burgerhuis ontworpen door A. Roose
in Inventaris Onroerend Erfgoed. geraadpleegd op 26 november 2015
(<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/74543>)
- PPA2 1921-2006 e.a., Antoon Spinoy
in ODIS, laatst aangepast op 6 juni 2006
(http://www.odis.be/lnk/PS_36115)
- PEIREN L., MOORKENS P., Désiré Bouchery
in ODIS, laatst aangepast op 3 juli 2012
(http://www.odis.be/lnk/PS_1833)
- PEIREN L., Louis Van Hooveld
in ODIS, laatst aangepast op 26 oktober 2012
(http://www.odis.be/lnk/PS_94808)

MENEN

LITERATUUR

- LIT.MN01 DESPRIET P., PYNCKET M., e.a., 900 Jaar Menen, Kortrijk, Archeologische Stichting voor Zuid-West-Vlaanderen, 1987
- LIT.MN02 VANNESTE O., Menen. Een economische studie van een grensstad, Brugge, Westvlaams economisch studie bureau, 1962
- LIT.MN03 DEBUNNE A., Beknopte samenvatting der geschiedenis van de cooperatieve en socialistische beweging, Menen, Bosteels, 1924
- LIT.MN04 DEFOORT H., Mijnheer Slunse. Het socialisme van August Debunne (1872-1963), Antwerpen, Houtekiet, 1998
- LIT.MN05 DETAEVERNIER M. (1987) "De geschiedenis van het volkshuis van Menen" in: t' Wingheroen, 11(2), p.1-17

ARCHIEFMATERIAAL

- AR.MN266 Amsab-ISG, Laplasse J. en Vandenbroucke M., 266 Inventaris van het archief van het Coöperatief Verbond Menen-Roeselare-leper, voorheen SM De Plicht Menen, Plaatsingslijst, 2003
- AR.MN266.001 Amsab-ISG, 266.00001, Jaarverslag en bilan van het eerste boekjaar, 1903
- AR.MN266.003 Amsab-ISG, 266.00003, Verslag over de periode juni 1908-4 juli 1909, 1909.
- AR.MN266.052 Amsab-ISG, 266.00052, Stukken betreffende de werking van het volkshuis tijdens de tweede wereldoorlog, 1942 en s.d.
- AR.MN266.155 Amsab-ISG, 266.00155, Stukken betreffende een lening van 25000 BEF aan de SM Vooruit Gent op 22 augustus 1907, 1907
- AR.MN266.195 Amsab-ISG, 266.00195, Huurcontracten, 1944, 1950, 1951 en s.d.
- AR.MN266.201 Amsab-ISG, 266.00201, Contract met Anne-Marie Madeleine Rohmer, weduwe van Felix De la Royère, waarbij haar minderjarige dochter Madeleine Félicie Joséphine De la Royère, op de dag dat ze meerderjarig wordt, een woning in de Koningstraat zal verkopen voor de som van 18000 BEF, 1902
- AR.MN266.202 Amsab-ISG, 266.00202, Bestek van architect Victor Provost te Menen voor de bouw van een zaal achter het woonhuis in de Koningstraat, 1902
- AR.MN266.204 Amsab-ISG, 266.00204, Begroting en bestek voor de bouw van een bakkerij, bloemzolder en zaal achter het woonhuis in de Koningstraat, 1904

- AR.MN266.226 Amsab-ISG, 266.00226, Bestek en begrotingen van architect Victor Provost voor de bouw van het bijhuis Ons Dorp, 1923
- AR.MN266.260 Amsab-ISG, 266.00260, Dossier betreffende een brand in de bakkerij, 1943
- AR.MN266.262 Amsab-ISG, 266.00262, Brieven en nota's aan de geranten, 1942-1950, 1953, 1955, 1958, 1959, 1969, 1977
- AR.MN266.276 Amsab-ISG, 266.00276, Circulaires betreffende de opening van nieuwe coop-winkels, 1950-53 en s.d.
- AR.MN266.327 Amsab-ISG, 266.00327, Publiciteitsadvertenties en circulaires aan de cliënten, 1919-20, 1938 en s.d.
- AR.MN266.432 Amsab-ISG, 266.00432, Plattegronden met indeling van de zitplaatsen, s.d.
- AR.MN266.450 Amsab-ISG, 266.00450, Circulaire van voorzitter August Debonne betreffende de plechtige inhuldiging van het volkshuis te Menen op 8 en 9 juni 1924, 1924
- AR.MN266.453 Amsab-ISG, 266.00453, Gelegenheidstoespraak en programma van het drievoudig jubileum "80 jaar August Debonne, 50 jaar Coop en 25 jaar rode apotheek" op 4 oktober 1952, 1952
- AR.MN266.519 Amsab-ISG, 266.00519, Briefwisseling betreffende de eventuele verkoop van het Volkshuis Centrum met het oog op de inplanting van het Medisch Instituut Menen, 1987, 1989, 1991

plannen

- PL126 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL126, Boghemans, Bouwen van een feest- en cinemazaal voor het volkshuis, gelijkvloers, s.d.
- PL126a Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL126a, Boghemans, Bouwen van een feest- en cinemazaal voor het volkshuis, gelijkvloers, s.d.
- PL128 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL128, Boghemans, Bouwen van een feest- en cinemazaal voor het volkshuis, tweede verdiep, s.d.
- PL129 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL129, Boghemans, Bouwen van een feest- en cinemazaal voor het volkshuis, doorsnede in de lengte, s.d.
- PL130 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL130, Boghemans, Bouwen van een feest- en cinemazaal voor het volkshuis, eerste verdiep, s.d.
- PL131 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL131, Volkshuis Menen, s.d.
- PL132 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL132, Boghemans, S.M. De Plicht Volkshuis, doorsneden, s.d.
- PL133 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL133, Boghemans, S.M. De Plicht Volkshuis, zoldering, s.d.

- PL134 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL134, Boghemans, S.M. De Plicht Volkshuis, tweede verdiep, s.d.
- PL135 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL135, Boghemans, S.M. De Plicht Volkshuis, eerste verdiep, s.d.
- PL136 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL136, Boghemans, S.M. De Plicht Volkshuis, gelijkvloers, s.d.
- PL137 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL137, Boghemans, S.M. De Plicht Volkshuis, kelderplan, s.d.
- PL138 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL138, Boghemans, S.M. De Plicht Volkshuis, doorsneden, s.d.
- PL139 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL139, Feestzaal volkshuis, s.d.
- PL140 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL140, Boghemans, S.W.M. De Plicht lokaal "Ons Dorp", veranderingen, s.d.
- PL141 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL141=PL142=PL143, Boghemans, S.W.M. De Plicht lokaal "Ons Dorp", plan voor het bouwen van een gymastiekzaal, boltraag en bijgebouwen, 1928
- PL142 (dit is hetzelfde plan als PL141 en PL143)
- PL143 (dit is hetzelfde plan als PL141 en PL142)
- PL145 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL145, Provost, Plans voor het bouwen van een bakkerij, bloemzolder enz. voor rekening der S.M. De Plicht, 1928
- PL146 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL146, Boghemans, Provost, Plans voor het bouwen van een "Volkshuis" te Menen, gelijkvloers, 1921
- PL147 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL147, Boghemans, Provost, Plans voor het bouwen van een "Volkshuis" te Menen, doorsnede van de toren, 1921
- PL148 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL148, Boghemans, Provost, Plans voor het bouwen van een "Volkshuis" te Menen, doorsnede C-D, 1921
- PL149 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL149, Boghemans, Provost, Plans voor het bouwen van een "Volkshuis" te Menen, kerltering, 1921
- PL150 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL150, Boghemans, Provost, Plans voor het bouwen van een "Volkshuis" te Menen, zoldering, 1921
- PL151 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL151, Boghemans, Provost, Plans voor het bouwen van een "Volkshuis" te Menen, doorsnede A-B, 1921
- PL152 (dit is hetzelfde plan als PL148)
- PL153 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL153, Boghemans, Bouwen van een feestzaal voor het volkshuis, dwarsdoorsnede achterkant, 1922
- PL154 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL154, Boghemans, Bouwen van een feestzaal voor het

volkshuis, doorsnede in de lengte, 1922

PL155 (dit is hetzelfde plan als PL131)

PL156 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, PL156, Boghemans, Bouwen van een feestzaal voor het volkshuis, voorgevel, 1922

foto's

FO002533 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, Couvreur J, Volkshuis Menen, s.d.

FO003059 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, Arrondissementscongres Menen, 1937

FO003060 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, Detaevernier R., 1 mei Menen, 1934

FO003100 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, Blicck C., Werklozen, 1935

FO003105 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, Gepensioneerden Menen, 1935

FO003106 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, 1 mei Menen, 1935

FO003111 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, 1 mei Menen, 1935

FO003114 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, Blicck C., Gepensioneerden Bouw Menen, 1936

FO003115 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, Gepensioneerden Bouw en Textiel Menen, 1936

FO003121 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, Blicck C., 1 mei Menen, 1937

FO003123 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, 1 mei Menen, 1937

FO003151 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, Studiedag gemeentepolitiek Menen, 1937

FO003165 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, Staking 1936, 1936

FO003166 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, Staking 1936, 1936

FO003223 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, Het volkshuis van Menen, s.d.

FO008955 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, Toneelkring Menen, 1928

FO009075 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, Huldebetoging aan Auguste Debunne, 1931

FO009100 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, Socialistische feestelijkheden in Menen, 1952

FO010149 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, Feestzaal in Menen, 1926

FO012506 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, Bouw van het volkshuis in Menen, 1922

FO012507 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, Afbraak van het volkshuis in Menen, 1995

- FO012508 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, Afbraak van het oude volkshuis in Menen, s.d.
- FO012654 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, Arrondissementssecretarissen in Menen, 1929
- FO012655 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, Samenkomst van de groep stakers in Volkshuis Menen, 1928
- FO013279 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, Bijhuis n°4 S.M. De Plicht in Menen, s.d.

affiches

- AF001358 Amsab-ISG, Beeld & Geluid, 50 jaar Cooperatieve, 1952

kranten

- KR.MN01 Volksrecht: Socialistisch weekblad voor de Arrondissementen Kortrijk en Leperen, jaargangen 1 (1901) t/m 29 (1932), in het bijzonder volgende edities: 06/10/1901; 20/10/1901; 27/04/1902; 04/05/1902; 11/05/1902; 06/07/1902; 03/08/1902; 26/10/1902; 03/04/1903; 03/05/1903; 10/05/1903; 31/05/1903; 21/06/1903; 01/05/1904; 08/05/1904; 06/05/1906; 02/05/1909; 09/05/1909; 08/05/1910; 07/05/1911; 05/05/1912; 27/04/1913; 04/05/1913; 26/04/1914; 10/05/1914; 04/05/1919; 02/05/1920; 01/05/1921; 08/05/1921; 09/10/1921; 02/04/1922; 07/05/1922; 29/04/1923; 27/04/1924; 19/04/1925; 25/05/1924; 08/06/1924; 15/06/1924; 08/05/1927; 29/04/1928; 06/05/1928; 28/04/1929; 16/02/1930; 30/03/1930; 27/04/1930; 26/04/1931; 01/05/1932; 08/05/1932; 30/04/1933; 29/04/1934
- KR.ALG01 Vooruit: Socialistisch dagblad, jaargangen 4 (1887) t/m 28 (1911), in het bijzonder volgende edities: 19/05/1887; 30/12/1887; 31/12/1887; 03/05/1890; 01/05/1891; 01/05/1891; 04/05/1891; 03/05/1900; 04/05/1901; 03/05/1906; 04/05/1907; 03/05/1911; 04/05/1911

WEBSITES

- IOE121793 AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, De Barakken
in Inventaris Onroerend Erfgoed. geraadpleegd op 14 maart 2016
(<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121793>)
- IOE121794 AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, Tuinwijk Ezelbrug en arbeiderswijk Ons Dorp
in Inventaris Onroerend Erfgoed. geraadpleegd op 14 maart 2016
(<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121794>)
- IOE55865 AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, Afspanning Wit Kruis
in Inventaris Onroerend Erfgoed. geraadpleegd op 28 maart 2016
(<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/55865>)
- IOE56023 AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, Herenhuis
in Inventaris Onroerend Erfgoed. geraadpleegd op 28 maart 2016

(<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/56023>)

IOE56006

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, Classicistisch herenhuis met uitbreiding
in Inventaris Onroerend Erfgoed. geraadpleegd op 10 april 2016
(<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/56006>)

PEIREN L., VRIELYNCK S., Edward Sr. Anseele
in: ODIS, laatst aangepast op 6 mei 2013
(http://www.odis.be/Ink/PS_35247)

NEVEJANS A., Gaston Boghemans
in ODIS, laatst aangepast op 22 augustus 2011
(http://www.odis.be/Ink/PS_85769)

GEBOUWFICHES

MECHELEN

HERBERG “SINT-ROMBOUT”

ADRES	 OUD	Schaalstraat, Mechelen
	 NIEUW	Schaalstraat, Mechelen
PERIODE		» jaren 1870 - ...
ARCHITECT		
EIGENDOM		» Waarschijnlijk een café van een socialistisch ingestelde Mechelaar.
GEBOUW & ARCHITECTUUR		
GEBRUIK		» Op 23 juli 1871 vindt hier een propagandameeting van de Internationale plaats (op uitnodiging van de Mechelaars), met leden van de afdelingen uit Brussel, Gent en Antwerpen

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.ME01, p.38

ARCHIEFMATERIAAL

HERBERG “CASINO”

(BIJ OMERS)

ADRES OUD Sint-Katelijnekerkhof 15, Mechelen
NIEUW (adres bestaat niet meer)

PERIODE jaren 1870 - 1878

ARCHITECT

EIGENDOM » Dit lokaal is van Omers, één van de socialistische militanten in Mechelen. De partij volgt hem ook wanneer hij zijn café in 1878 verhuist naar de Blauwhondstraat.

GEBOUW & ARCHITECTUUR

GEBRUIK » Op 9 april 1877 richten Antwerpenaars en Gentenaars hier een nieuwe afdeling van de Internationale op. Dit wordt vanaf dat moment dan ook gebruikt als lokaal van de nieuwe Mechelse afdeling.

» Hetzelfde jaar nog wordt ook de Vlaamse Socialistische Arbeiderspartij (nationaal) opgericht op een congres in dit lokaal.

» Eind jaren 70 vinden hier wekelijkse bijeenkomsten van socialisten plaats. Tevens is hier het dagblad “De Werker” te koop.

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.ME01, p.42-43

LIT.ME02, p.9

LIT.ME03, p.9

ARCHIEFMATERIAAL

AR.ME8408, p.451,461

HERBERG

(BIJ OMERS)

ADRES OUD
NIEUW

Blauwhondstraat 33, Mechelen
(adres bestaat niet meer)

PERIODE

1878 - ...

ARCHITECT

EIGENDOM

» Dit lokaal is van Omers, één van de socialistische militanten in Mechelen. Hij verhuist hierheen vanuit herberg Casino in het Sint-Katelijnekerkhof.

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK

» Hier vinden hoogstwaarschijnlijk dezelfde activiteiten plaats als voordien in de Blauwhondstraat, namelijk socialistische bijeenkomsten, verkoop van De Werker en activiteiten en meetings van de Internationale en de V.S.A.P.

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.ME01, p.43

ARCHIEFMATERIAAL

CAFÉ “HET NACHTLICHTJE”

ADRES OUD Lange Schipstraat, Mechelen

NIEUW Lange Schipstraat, Mechelen

PERIODE jaren 1880 - ...

ARCHITECT

EIGENDOM

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK » Hier is de Socialistische Jonge Wacht (deel van de B.W.P.), ook wel genaamd “bij Mulkens” gevestigd in de jaren 1880.

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.ME01, p.49

ARCHIEFMATERIAAL

CAFÉ “RUBENS”

ADRES	 OUD	Leuvensesteenweg 37, Mechelen
	 NIEUW	Leuvensesteenweg 37, Mechelen
PERIODE		jaren 1880 - ...
ARCHITECT		
EIGENDOM		» Waarschijnlijk een café van een socialistisch ingestelde Mechelaar.

GEBOUW & ARCHITECTUUR

GEBRUIK		» De eerste meeting van B.W.P. Mechelen vindt hier plaats op 9 augustus 1885 (met o.m. Van Beveren en Anseele te gast), nadien worden deze in de stad gehouden. Toch worden hier tot in de jaren 1910 nog socialistische meetings gehouden.
		» De Kas voor de Onderlinge Bijstand en de Ziekenbeurs (deel van B.W.P. Mechelen) zijn in de jaren 1880 tevens in dit lokaal gevestigd.

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.ME01, p.48

LIT.ME02, p.10

ARCHIEFMATERIAAL

KR.ME03.1912.05.26

AR.ME.BM140, p.38

Recent uitzicht van het gebouw, 2016
(genomen door auteur, 23 mei 2016)

"Rubens" te lezen aan de inkom, 2014
(Google Street view, ©Google, oktober 2014)

S.M. DE MECHELSE STOELMAKERS

ADRES OUD Zoutwerf 7, Mechelen
NIEUW Zoutwerf 7-8B, Mechelen

PERIODE 1887 - 1892

ARCHITECT

EIGENDOM

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK » Dit is het lokaal van Samenwerkende Maatschappij De Mechelse Stoelmakers, gesticht in 1887. In 1892 verhuizen ze naar het lokaal "De Toekomst" in de Lange Schipstraat 72.

BRONNEN

LITERATUUR

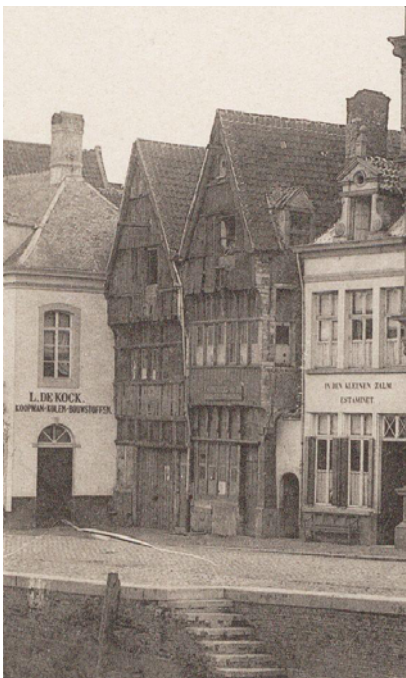
LIT.ME01, p.165

ARCHIEFMATERIAAL

SME001000364; SME002000176;

SME002000248

AR.ME.BM122, p.114

Zoutwerf 5-7-8, s.d. (deel van SME001000364)

ZAAL “FRASCATI” / “RENAISSANCE”

ADRES	 OUD	Begijnenstraat 19, Mechelen
	 NIEUW	Begijnenstraat 19, Mechelen
PERIODE		jaren 1880 - jaren 20
ARCHITECT		
EIGENDOM		» Waarschijnlijk een café van een socialistisch ingestelde Mechelaar.
GEBOUW & ARCHITECTUUR		
GEBRUIK		» In de jaren 1880 en 1890 wordt het lokaal gebruikt voor socialistische meetings. » De B.W.P. en haar propagandaclub, alsook De Vereniging der Houtbewerkers zijn hier gevestigd. » Rond 1890 neemt het Leger des Heils zijn intrek in het pand en verhuist de partij naar “La Pavillon Français”. » Na 1900 echter, zijn er nog socialistische activiteiten in het lokaal: opvoeringen van de socialistische toneelkring Gelijkheid en Recht, voordrachten van socialisten uit Gent, Brussel en Mechelen, vakbondsvergaderingen,... » In 1903, vlak voor de opening van het lokaal in de Lange Ridderstraat, wordt de 1 Mei-viering op twee locaties gehouden: hier en in lokaal De Toekomst. » Ook lang na de opening van verschillende nieuwe lokalen (zeker tot in 1920), worden in Frascati nog voordrachten en vergaderingen van (en voor) verschillende socialistische organisaties gehouden.

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.ME01, p.46,49,51

LIT.ME02, p.10-11

LIT.ME03, p.12,19

IOE3797

ARCHIEFMATERIAAL

SME001013783; SME001015170

KR.ALG.01.1903.05.01

KR.ME01.1901.10.27;

KR.ME01.1902.01.19;

KR.ME01.1902.12.21;

KR.ME01.1903.04.12;

KR.ME01.1903.05.03;

KR.ME02.1909.08.08;

KR.ME02.1910.01.23;

KR.ME03.1913.02.02

AR.ME.BM24, p.51

Recent uitzicht van het gebouw, 2007
(SLAGHMEULEN, *Begijnenstraat 19-21*, 2007,
©stad Mechelen, in: IOE3797)

Uitzicht van het gebouw in 1874 (Berlemont 122
p.114)

CAFÉ “PAVILLON FRANÇAIS”

(BIJ DE LAET)

ADRES OUD Hendrik Consciensestraat 38, Mechelen
NIEUW Hendrik Consciensestraat 38, Mechelen

PERIODE 1890 - ±1910

ARCHITECT

EIGENDOM » De eigenaar van het café is L. De Laet.

GEBOUW & ARCHITECTUUR

GEBRUIK » Rond 1890 verhuist de partij hierheen vanuit lokaal Frascati. Hier worden meetings en dergelijke gehouden.

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.ME01, p.51

LIT.ME02, p.12

ARCHIEFMATERIAAL

AR.ME.BM55, p.15,29-30

AR.ME.BA1910/0016

Recent uitzicht van het gebouw, 2005
(VAN DER JEUGHT, *Hendrik Consciensestraat 38*,
2005, ©stad Mechelen, in: IOE3396)

“GROENENDAAL” / “CAFÉ DES ARTS”

ADRES OUD Hallestraat 11/20/22, Mechelen
NIEUW Hallestraat 9, Mechelen

Opmerking: Er zijn voor dit pand veel verschillende huisnummers te vinden; uit de beschikbare info leid ik af dat Groenendaal, Café des Arts en de Cinema's zich allen (opeenvolgend) op dezelfde locatie bevonden, nameijk op Nrs.11,20 of 22, wat nu Nr.9 is.

PERIODE jaren 1890 - 1929

ARCHITECT

EIGENDOM

GEBOUW & ARCHITECTUUR » Dit pand bevat een herberg en danszaal.

GEbruik » Deze locatie wordt al in de jaren 1890 gebruikt voor openbare vergaderingen van de B.W.P., partijvergaderingen, vertoningen van Gelijkheid en Recht, kinderfeesten, kunstavonden,...

» Rond 1912 begint men ook cinemavertoningen te houden ten voordele van het algemeen enkelvoudig stemrecht. Later zal in dit pand Cinema Palace uitgebaat worden, dat in 1929 wordt overgekocht door Mechelen Vooruit.

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.ME02, p.12

LIT.ME05, p.440

LIT.ME06, p.86

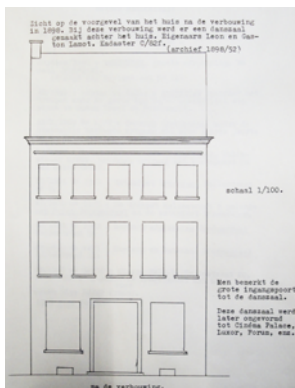
ARCHIEFMATERIAAL

SME001013744; SME001015146;
SME001015156; SME001015177;
SME001015194

KR.ME02; KR.ME03

AR.ME.BM50, p.140-141

AR.ME.BA1910/3125; BA1917-
1918/0091

AR.ME.BM50, p.140 Gevel in 1898

“DE TOEKOMST”

DE VEREENIGDE WERKLIEDEN - S.M. DE TOEKOMST

ADRES OUD
NIEUW

Lange Schipstraat 72, Mechelen

Lange Schipstraat 68-78, Mechelen

Opmerking: vanwege de naam en tegenstrijdig bronmateriaal, is het voor sommige gegevens moeilijk te onderscheiden of het om dit lokaal gaat, of het gelijknamige lokaal in de Korte Ridderstraat 23. Bij twijfel wordt dit vermeld.

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.ME01, p.52,70,165-166

LIT.ME02, p.13

LIT.ME03, p.13

ARCHIEFMATERIAAL

PERIODE

1891 - 1902 (?)

ARCHITECT

EIGENDOM

- » De partij verhuist hierheen in 1891. Dit is de eerste keer dat de socialisten over een eigen (weliswaar gehuurd) lokaal beschikken. Volgens sommige bronnen brandt in 1893 het lokaal af en verhuizen de partij en de coöperatie naar een lokaal in de Korte Ridderstraat. Of het gebouw nadien nog in gebruik blijft, is niet helemaal duidelijk.

GEBOUW

& ARCHITECTUUR

GEBRUIK

- » Dit pand fungeert als thuisbasis van de partij, de coöperatie 'De Vereenigde Werklieden', een aantal ziekenbonden en andere socialistische verenigingen. In 1892 komt ook S.M. De Mechelse Stoelmakers zich hier vestigen.
- » In 1893 vindt een scheuring plaats binnen de socialistische beweging. De S.J.W. en de Vrije Groep zijn te anarchistisch Verbelen ontzegt hen de toegang tot het lokaal.

“DE TOEKOMST”

S.M. DE TOEKOMST

ADRES OUD

Korte Ridderstraat 23, Mechelen

NIEUW

Korte Ridderstraat 23, Mechelen

Opmerking: vanwege de naam en tegenstrijdig bronmateriaal, is het voor sommige gegevens moeilijk te onderscheiden of het om dit lokaal gaat, of het gelijknamige lokaal in de Lange Schipstraat 72. Bij twijfel wordt dit vermeld.

PERIODE

1893 - ...

ARCHITECT

EIGENDOM

- » Volgens sommige bronnen verhuizen de socialisten hierheen na een brand in het lokaal in de Lange Schipstraat. De partij huurt het lokaal van Adriaenssens, liberale kandidaat en brouwer. Na de opening van Vooruit in de Lange Ridderstraat, verhuizen de meeste activiteiten daarheen. In verschillende bronnen worden ook een brand in 1899 vermeld, in het ‘partijlokaal’, hoogstwaarschijnlijk dit lokaal dus. Hierna wordt met behulp van Vooruit Gent het volkshuis in de Lange Ridderstraat geopend.

GEBOUW

& ARCHITECTUUR

GEBRUIK

- » Hier worden regelmatig vergaderingen en feesten gehouden. In 1903 wordt de 1 meiviering hier en in Frascati gehouden. Er is ook een bibliotheek, die elke zondag van 11 tot 12 geopend is.
- » Zelfs na de opening van het lokaal in de Lange Ridderstraat, dat in feite achter de hoek ligt, blijft de bibliotheek open en houden verschillende verenigingen, o.a. de S.J.W., hier nog steeds vergaderingen.
- » In 1896 vindt opnieuw een scheuring plaats binnen de socialistische beweging. Een groep anarchisten gaat hun eigen weg.

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.ME02, p.13

ARCHIEFMATERIAAL

KR.ALG01.1903.05.01

KR.ME01.1901.09.15;
KR.ME01.1902.02.09;
KR.ME01.1902.11.23;
KR.ME01.1903.09.27;
KR.ME01.1903.10.25

“VOORUIT N°1” / “VOLKSHUIS”

S.M. VOORUIT MECHELEN

ADRES	OUW	Lange Ridderstraat 16, Mechelen
	NIEUW	Lange Ridderstraat 18, Mechelen
PERIODE		1903 - jaren 50
ARCHITECT		Henri Mardulyn (verbouwingen), Louis Van Hooveld (verbouwingen)
EIGENDOM		» Na de start van de nieuwe coöperatie S.M. Vooruit Mechelen, schaffen de socialisten zich dit gebouw aan, het eerste volkshuis van Mechelen.
GEBOUW & ARCHITECTUUR		» Het pand bestaat uit een ruime woning, vroeger een huidevetterij. Het voorste deel bevat een kruidenierswinkel, een café en een veranda die uitkomt op de koer. Bovenaan bevinden zich enkele kamers (voor vergaderingen), een vergaderzaal voor 200 personen en een bibliotheek. Langsheen het voorste deel loopt een gang die ook tot de koer leidt alsook naar de bakkerij, die de socialisten zelf hebben aangebouwd. » <i>“Wij mogen zeggen dat het een van de luchtigste en prachtigste gebouwen is die ergens als bakkerij ingericht zijn. Het is in rooden baksteen, met arduinen kantstenen versierd. Alhoewel het den vlaamschen stijl behoudt, heeft het geheel een modern karakter.”</i> (Vooruit 1903.09.12) » Bovenaan de gevel van de bakkerij, in een grote halfronde nis, prijkt een afbeelding die “de welvaart bekomen door arbeid en eendracht” voorstelt. De zijkant van de bakkerij bevat ook een aantal spreuken. » Achteraan bevindt zich een groot stuk grond, voorlopig met kiosk en turntoestellen, maar bedoeld om later een feestzaal te bouwen. » In 1920 en 1921 wordt een bergplaats toegevoegd en

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.ME02, p. 13-15

LIT.ME05, p.428

ARCHIEFMATERIAAL

PL988; PL989; PL1035

FO000597; FO000599;
FO000600; FO000601;
FO000602;

SME001002920; SME001002921

KR.ALG01.1903.09.22;
KR.ALG01.1903.09.12

KR.ME01.1903.08.23;
KR.ME01.1903.09.13;
KR.ME01.1903.09.20;
KR.ME01.1903.09.27;
KR.ME01.1903.10.11;
KR.ME02.1909.08.08;
KR.ME03.1913.02.13

AR.ME277.236

AR.ME.BM76.1, p.77

AR.ME.BA1903/0011;
BA1913/0034; BA1923/0596;
BA1924/0214; BA1930/0436

FO 000597 Voorgevel gebouw, 1924

FO 000601 Voorgevel bakkerij, 1924

FO 000599 Interieur winkel, 1924

de bakkerij vergroot (arch. Mardulyn).

» In 1924 wordt de bakkerij nogmaals vergroot en de ovens verplaatst (arch. Van Hooveld).

GEBRUIK

» Een groot inhuldigingsfeest vindt plaats op 20 september 1903.

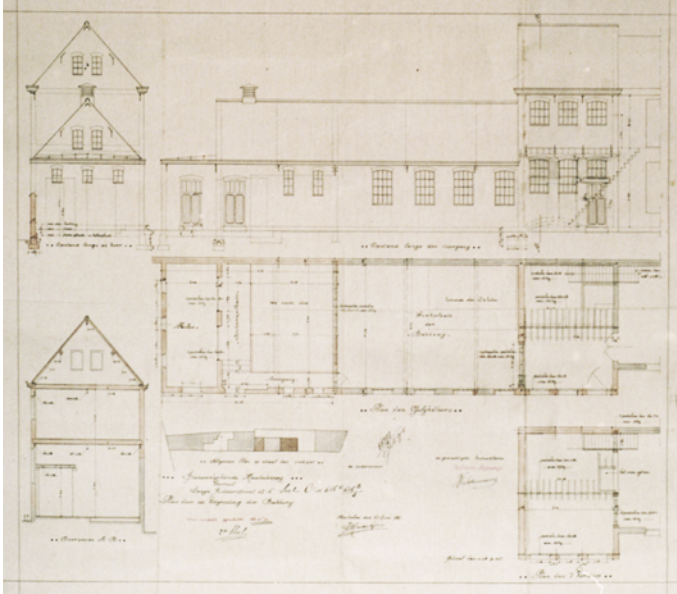
» Zeer regelmatig houdt men voordrachten en vergaderingen van Vooruit, B.W.P., Houtbewerkersbond, Metaalbewerkers, Socialistische Vrijdenkersbond Excelsior, de socialistische ziekenbond, de studiekring, kunstavonden,...

» De bibliotheek is alle zondagen open van 10 tot 12 en is vrij toegankelijk voor partijgenoten.

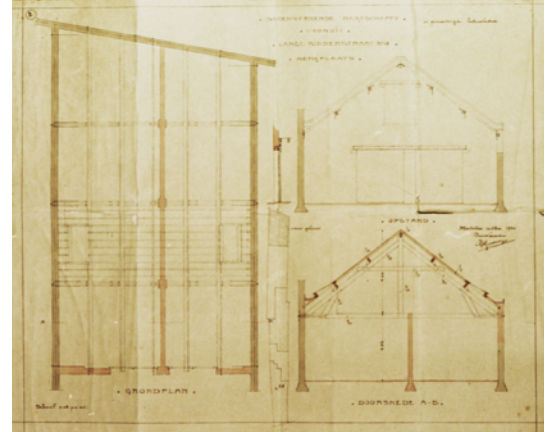
» Volgens krantenartikels maakt de bakkerij al snel vooruitgang, de winkel doet het goed maar het café trekt niet al te veel volk.

» De opstel en het bestuur van bladen "Ons Blad" en "De Zaaier" zijn hier ook gevestigd.

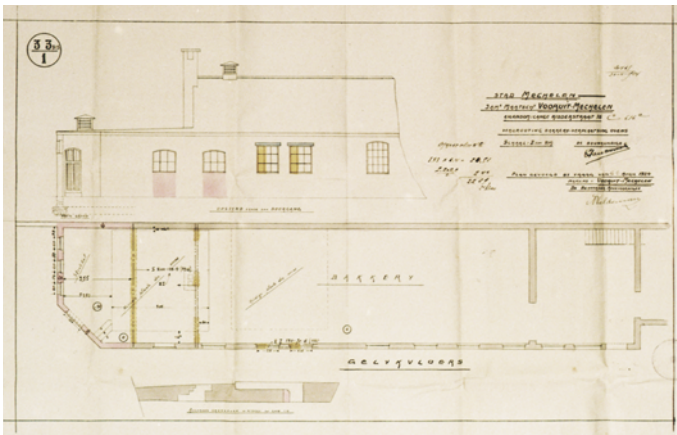
» In 1905 scheuren de S.J.W., de toneelkring, ziekenbond Gelijkheid en Recht en de metaalbewerkers zich af van de partij en verhuizen naar lokaal "De Toekomst" in de Borzestraat. De coöperatie, vakbonden, ziekenbond De Voorzorg, de Vrouwengroep en de Volkskinderen blijven hier.

PL 1035 Vergroting van de bakkerij, 1921

PL 988 Toevoeging bergplaats, 1920

PL 989 Vergroting van de bakkerij, 1924

“DE TOEKOMST”

ADRES OUD Borzestraat 2, Mechelen
NIEUW Borzestraat 2, Mechelen

PERIODE 1905 - ...

ARCHITECT

EIGENDOM

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK » Bij de scheuring binnen de socialistische beweging in 1905, verlaat het afgescheurde deel het pand in de Lange Ridderstraat en vestigt zich hier (S.J.W., de toneelkring, ziekenbond Gelijkheid en Recht en de metaalbewerkers). Deze houden hier allen regelmatig vergaderingen.

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.ME03, p.73

ARCHIEFMATERIAAL

KR.ME02.1910.04.03;
KR.ME02.1911.08.06;
KR.ME03.1912.08.18

AR.ME.BM28, p.4

“BIJHUIS”

S.M. VOORUIT

ADRES OUD Adegemstraat 1, Mechelen
NIEUW Adegemstraat 1, Mechelen

PERIODE 1909 - ...

ARCHITECT

EIGENDOM

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK » Rond 1909 wordt er gesproken over een klerenwinkel (die overigens niet goed draait); in 1911 is er de boekhandel bij Emiel Leemans, met “boeken over alle mogelijke onderwerpen: economische vraagstukken, socialisme, kunst, letterkunde, malthusianisme, enz.

BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

SME001011870; SME001011877

KR.ME02.1909.06.13;

KR.ME02.1909.08.08;

KR.ME02.1911.09.24

“BIJHUIS” / “VOORUIT N°2” / “WINKEL II”

S.M. VOORUIT

ADRES OUD Spiegelstraat 14, Mechelen
NIEUW (adres bestaat niet meer)

PERIODE 1909 - ...

ARCHITECT

EIGENDOM

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK » Hier gelden dezelfde diensten en voordelen als in
hoofdlokaal “Vooruit” (Lange Ridderstraat 16).

BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

KR.ME02.1909.06.27;
KR.ME03.1913.03.02;
KR.ME03.1913.09.07

“BIJHUIS” / “VOORUIT N°3” / “WINKEL III”

S.M. VOORUIT

ADRES OUD Borchtstraat 50, Mechelen

NIEUW Borchtstraat 50, Mechelen

PERIODE 1909 - ...

ARCHITECT

EIGENDOM

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK

BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

KR.ME02.1909.12.26;

KR.ME03.1913.03.02;

KR.ME03.1913.09.07

“BIJHUIS” / “VOORUIT N°4” / “WINKEL IV”

S.M. VOORUIT

ADRES OUD Hamerstraat 43, Mechelen
NIEUW Hamerstraat 43, Mechelen

PERIODE 1930 - ...

ARCHITECT

EIGENDOM

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK

LITERATUUR

BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

KR.ME03.1913.09.07

“SAMENWERKENDE DRUKKERIJ DE EENDRACHT”

SAMENWERKENDE DRUKKERIJ DE EENDRACHT

ADRES OUD Zoutwerf 13, Mechelen
NIEUW Zoutwerf 13, Mechelen

PERIODE jaren 20 - ...

ARCHITECT

EIGENDOM

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK

- » Deze drukkerij staat onder andere in voor het drukwerk van de socialistische organisaties.
- » Het is ook het lokaal van de Algemene Houtbewerkerbond (afdeling Stoelmakers).

BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

SME001013738; SME001013766;
SME001015145; SME001015151;
SME001015152; SME001015165;
SME001015186; SME001015190;
SME001015192; SME001015197;
SME001015198

“VOLKSHUIS”

S.M. VOORUIT

ADRES	 OUD	Botermarkt 17, later 15, Mechelen
	 NIEUW	Botermarkt 11, Mechelen
PERIODE		1919 - 1964
ARCHITECT		Louis Van Hooveld (verbouwingen)
EIGENDOM		» Het gebouw wordt in 1919 in gebruik genomen door de coöperatie. In 1964 wordt het gebouw verbouwd tot coop-winkel (arch. Jan Faes).
GEBOUW & ARCHITECTUUR		» Het betreft een grote woning, die de socialisten stap voor stap lijken om te bouwen naar een gebouw dat meer publieke functies toelaat. Welke interne verbouwingen juist wel en niet doorgevoerd worden, is niet echt duidelijk. In ieder geval wordt op het gelijkvloers de gevel wel verbouwd. » Opmerking: Een aantal foto's van het volkshuis duiden op een grote verbouwing 1913, maar aangezien dit tegenstrijdig is met al het andere brondmateriaal is niet zeker of deze correct gedateerd en/of van het juiste gebouw zijn.
GEBRUIK		» In het begin doet het volkshuis dienst als plaats van ontspanning, bijeenkomst en vergaderingen van de B.W.P. Het lokaal is in gebruik door een aantal socialistische verenigingen, o.a. de coöperatie, de partij, de metaalbewerkers en mutualiteit De Voorzorg. » De meeste administratieve functies verhuizen rond 1924 naar “Vooruit” in de Ouden Bruul 17-19.

BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

PL985; PL1015; PL1017; PL1030;
PL1033; PL1147; PL1148; PL1149;
PL1150; PL1151; PL1152; PL1153;
PL1154; PL1156

FO000586?; FO000587?;
FO000588?

SME001013798; SME001013809;
SME001013821; SME001015190

KR.ME04.1920

KR.MN01.1919.03.16

AR.ME277.007 (1919.01.10);
AR.ME277.121; AR.ME65.33

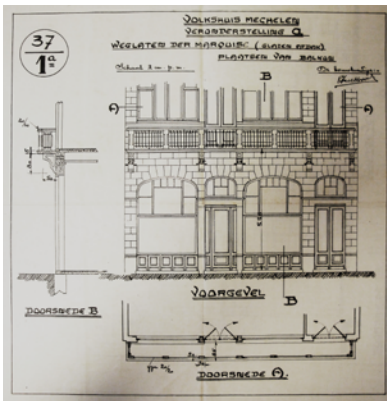
AR.ME.BM28, p.93-95

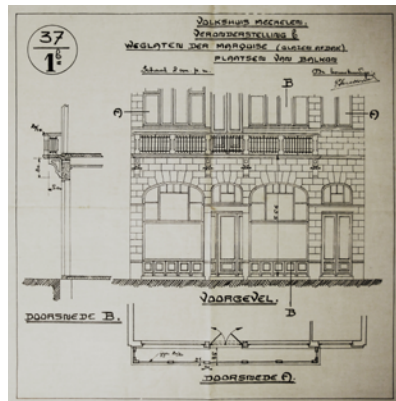
Berlemont 28, p.94 Gevel in 1880

PL1015, Plan tot verhoging gevel, s.d.

PL 1150 Ontwerp tot verbouwing, gevel, 1925

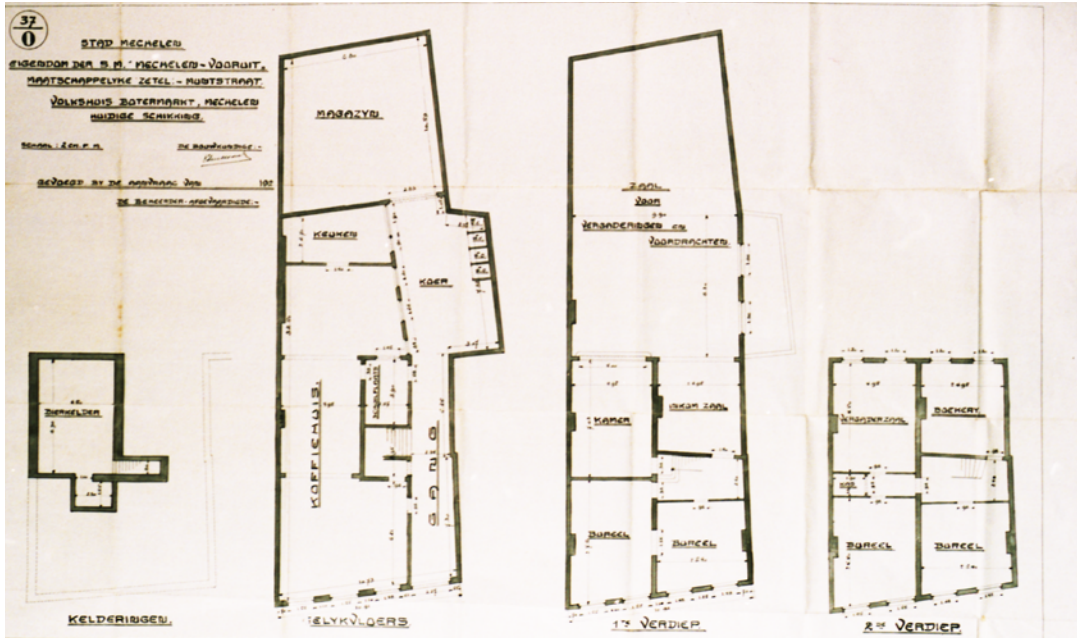
PL 1151 Ontwerp tot verbouwing, gevel, 1925

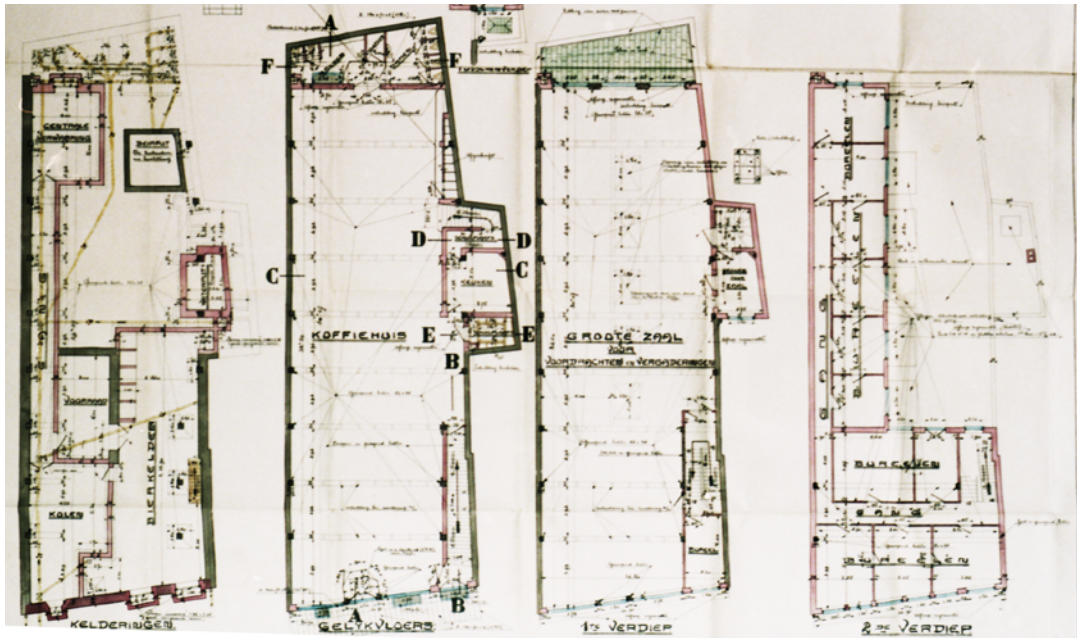
SME001000639 Botermarkt, s.d. (na 1918)

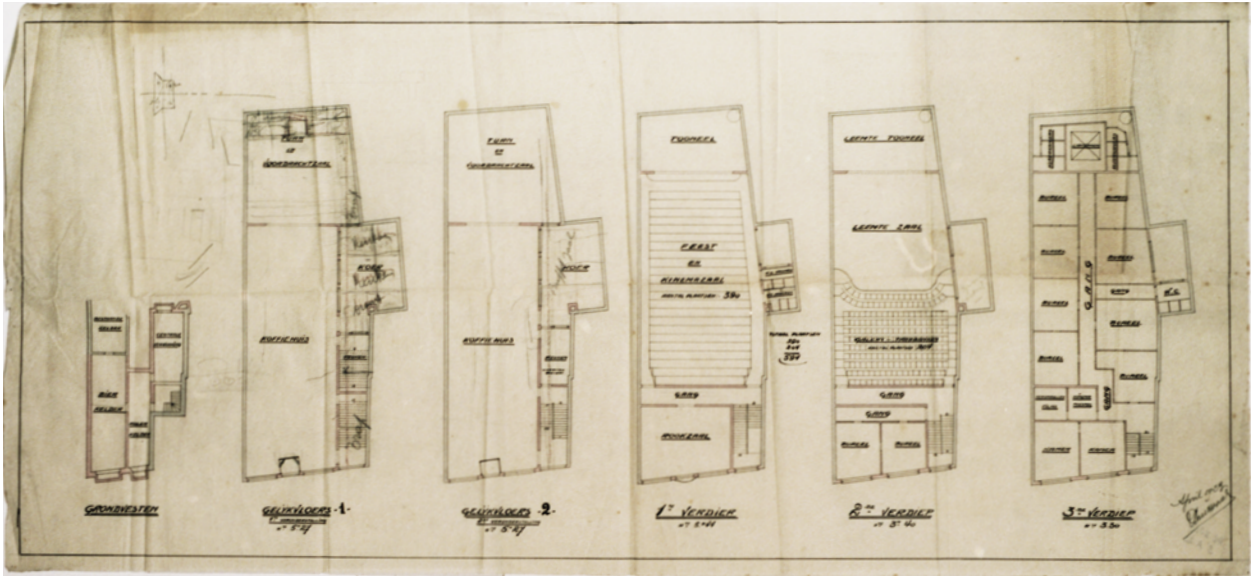
SME001000640 Groentenverkoop op de Botermarkt, 1933

PL 1148 Toestand in 1925

PL 1152 Ontwerp tot verbouwing, grondplannen, 1925

PL1033 1929

FO000588 Verbouwingen, 1913 (?)

FO000587 Verbouwingen, 1913 (?)

FO000586 Verbouwingen, 1913 (?)

“SAMENWERKENDE DRUKKERIJ DE EENDRACHT”

SAMENWERKENDE DRUKKERIJ DE EENDRACHT

ADRES OUD Blaasbalgstraat 49, Mechelen
 NIEUW Blaasbalgstraat 29, Mechelen

PERIODE jaren 20 - ...

ARCHITECT

EIGENDOM

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK » Samenwerkende drukkerij die wordt opgericht rond 1920. Voordien gebeuren bijna alle drukwerken van B.W.P. Mechelen bij drukkerij Hardijns te Gent.

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.ME02, p.13

ARCHIEFMATERIAAL

AF002084; AF002082; AF002084;
AF003349; AF004333

AR.ME.BM25, p.123,124

VOLKSAPOTHEEK “DE VOORZORG”

DE VOORZORG / S.M. VOORUIT

ADRES OUD Ouden Bruul 13, Mechelen
NIEUW (adres bestaat niet meer)

PERIODE 1921 - ...

ARCHITECT

EIGENDOM » Dit eigendom wordt aangekocht door mutualiteit de Voorzorg in 1921. De Voorzorg is de grootste mutualiteit in Mechelen op dat moment en sluit zich in 1923 aan bij de B.W.P.

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK » Zowel de apotheek, als de burelen van de mutualiteit De Voorzorg zijn hier gevestigd.
» De apotheek maakt veel winst (1923).

BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

SME001002916

AR.ME.BWP1923, p.360; AR.ME.
BWP1924, p.391

SME001002916 Gevel, 1924

“VOORUIT”

S.M. VOORUIT

ADRES OUD Muntstraat 3 of 5 & Ouden Bruul 17-19, Mechelen
NIEUW Muntstraat 3 & Désiré Boucherystraat 17-19, Mechelen

PERIODE 1924 - jaren 60

ARCHITECT Louis Van Hooveld (bouw/verbouwingen 1924), J & A Mouton (verbouwingen jaren 30), B. Goossens (bergplaats jaren 30)

EIGENDOM

- » Het pand wordt in 1923 aangekocht, tegelijkertijd met het gebouw aan de Leuvensesteenweg. In 1924 wordt het door Vooruit verbouwd. De aankoop gebeurt met behulp van een stroman omdat de liberalen ook geïnteresseerd waren in het pand.
- » Het adres aan de Ouden Bruul is vanaf dan de nieuwe zetel van de S.M. Vooruit. Vanaf ergens in de jaren 30 verandert dit naar de Muntstraat. Het adres in de Muntstraat is nog zeker tot in de jaren 60 in bezit van Vooruit, de Ouden Bruul is in de jaren 50 al niet meer in gebruik.

GEBOUW & ARCHITECTUUR

- » Het gebouw omvat een winkel aan Muntstraat en burelen, vergaderzalen en een hof aan de Ouden Bruul.
- » Er worden een aantal keren verbouwingen uitgevoerd: bouw van een garage in 1931, een bergplaats in 1943, verbouwingen van de burelen eind jaren 30 (arch. B. Goossens).

GEBRUIK

- » De Muntstraat omvat een winkel en de kant lang de Ouden Bruul wordt voornamelijk voor administratie en burelen gebruikt.
- » De redactie van De Volksgazet (Propagandablad van de Arrondissementsfederatie Mechelen der B.W.P.) is hier gevestigd.

BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

PL131; PL288; PL289; PL982;
PL983; PL984; PL986; PL1019;
PL1029; PL1034; PL1043; PL1155;
PL1157; PL1160; PL1162; PL1163;
PL1164

FO000595; FO000596

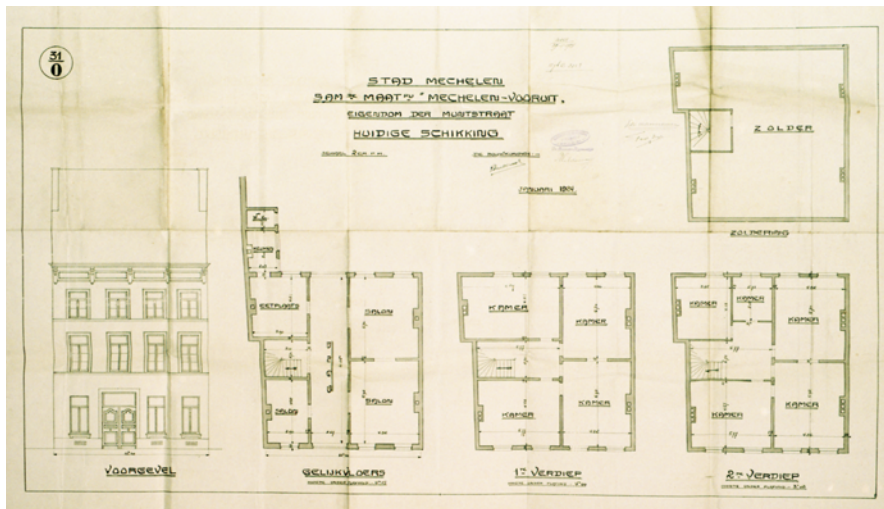
SME001002915

KR.ME05.1929.03.30

AR.ME277;
AR.ME277.002(1949.04.15);
AR.ME65.33; AR.ME.BWP1924,
p.389-390

AR.ME.BA1924/0466;
BA1931/0131; BA1931/0298;
BA1943/0080

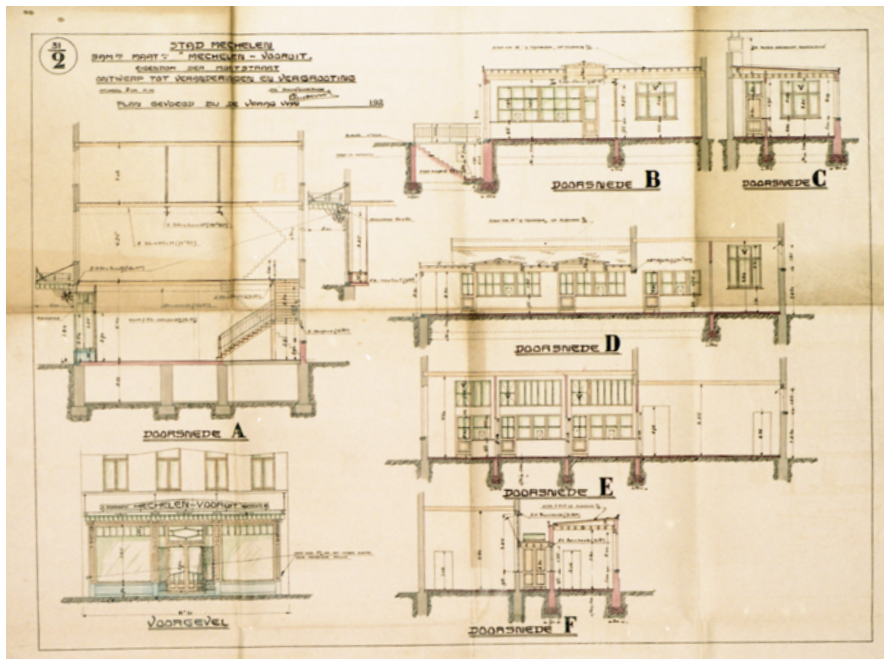
AR.ME.BM33, p.83,99; BM82,
p.110

PL982 Muntstraat 5, vóór verbouwingen, 1924

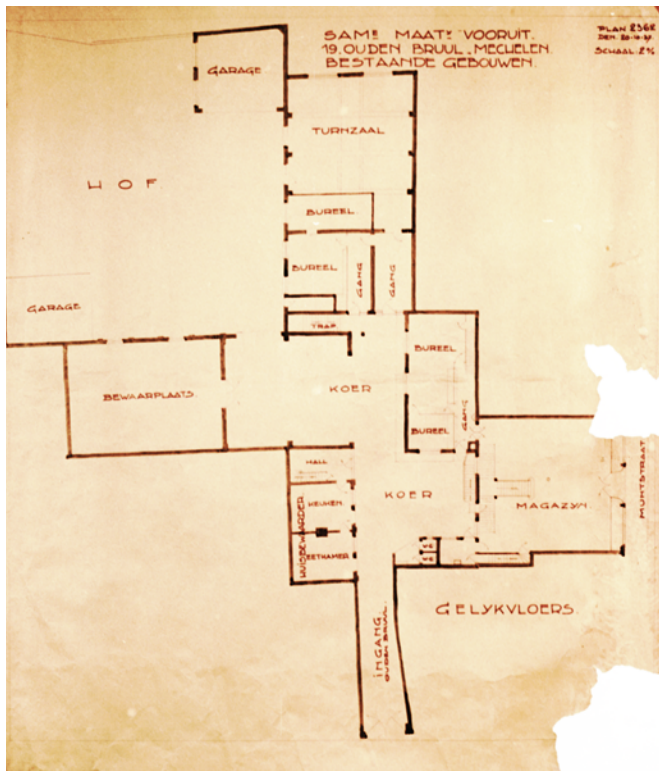
FO000595 Verbouwing voorgevel Muntstraat, 1924

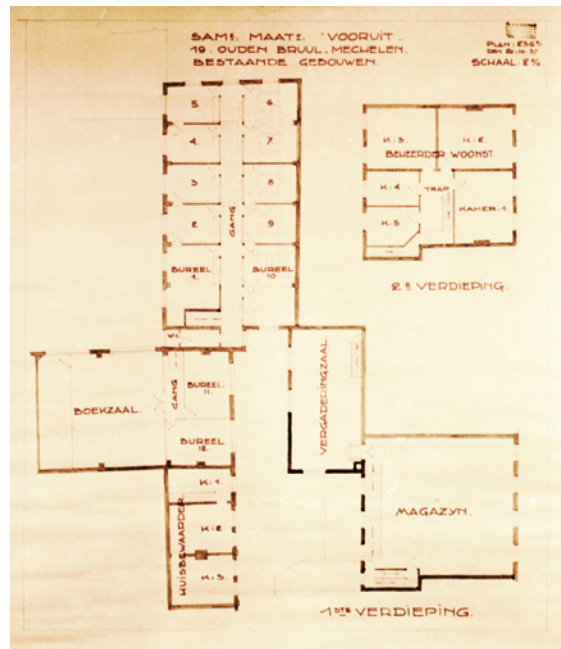
PL982 Muntstraat 5, ontwerp verbouwingen, 1924

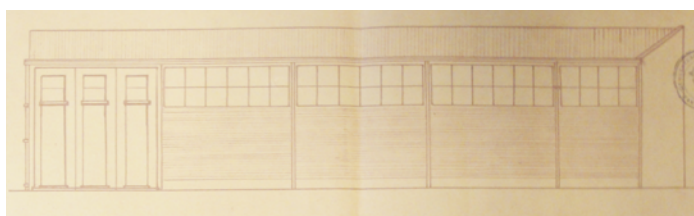
FO000596 Bouw Vooruit, 1924

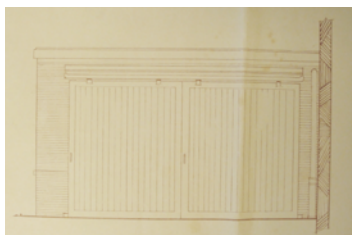
PL 289 Vooruit, grondplan gelijkvloers, 1937

PL 288 Vooruit, grondplan eerste verdieping, 1937

PL 1029 Aanbouw bergplaats, 1939

PL 1034 Aanbouw garage, 1931

“VOLKSLUSTHOF”

S.M. VOORUIT

- ADRES** OUD Leuvensesteenweg 115, Mechelen
NIEUW Leuvensesteenweg 117, Mechelen
- PERIODE** 1924 - 1941
- ARCHITECT** Louis Van Hooveld (verbouwingen)
- EIGENDOM** » Vooruit koopt in 1923 het gebouw aan, op hetzelfde moment als het pand in de Muntstraat, men verbouwt het in 1924. In 1941 wordt het gebouw verkocht vanwege financiële problemen.
- GEBOUW & ARCHITECTUUR** » Het gebouw zelf is vrij sober qua architectuur en functies. Het bevat een koffiehuis, winkel en keuken, en achteraan een terras en grote tuin.
- GEBRUIK** » “Aan dit gebouw is een prachtig zomerlokaal met groote lusthof verbonden, waar onze verschillende afdelingen, gedurende den zomer, feestelijkheden zullen kunnen inrichten. De koöperatieve winkel, waaraan in deze werkerswijk dringende behoefte was, is op dezen oogenblik bijna voltooid en zal binnen enkele weken geopend worden. Een ruime gelagzaal is insgelijks aan dezen eigendom verbonden, welke het hoofdlokaal zal worden van den bloeienden werkersbond dezer wijk.”

BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

PL976; PL995; PL997; PL998;
PL1020; PL1026

FO000585; FO000589;
FO000593; FO000594

SME001002919; SME001002917

AR.ME277.008(1927.06.17);
AR.ME277.009(1941.04.12);
AR.ME.BWP1924, p.389

AR.ME.BM140, p.40,212

AR.ME.BA1943/0052

FO000594 Voorgevel, 1924

SME001002919 Interieur koffiehuis, 1924

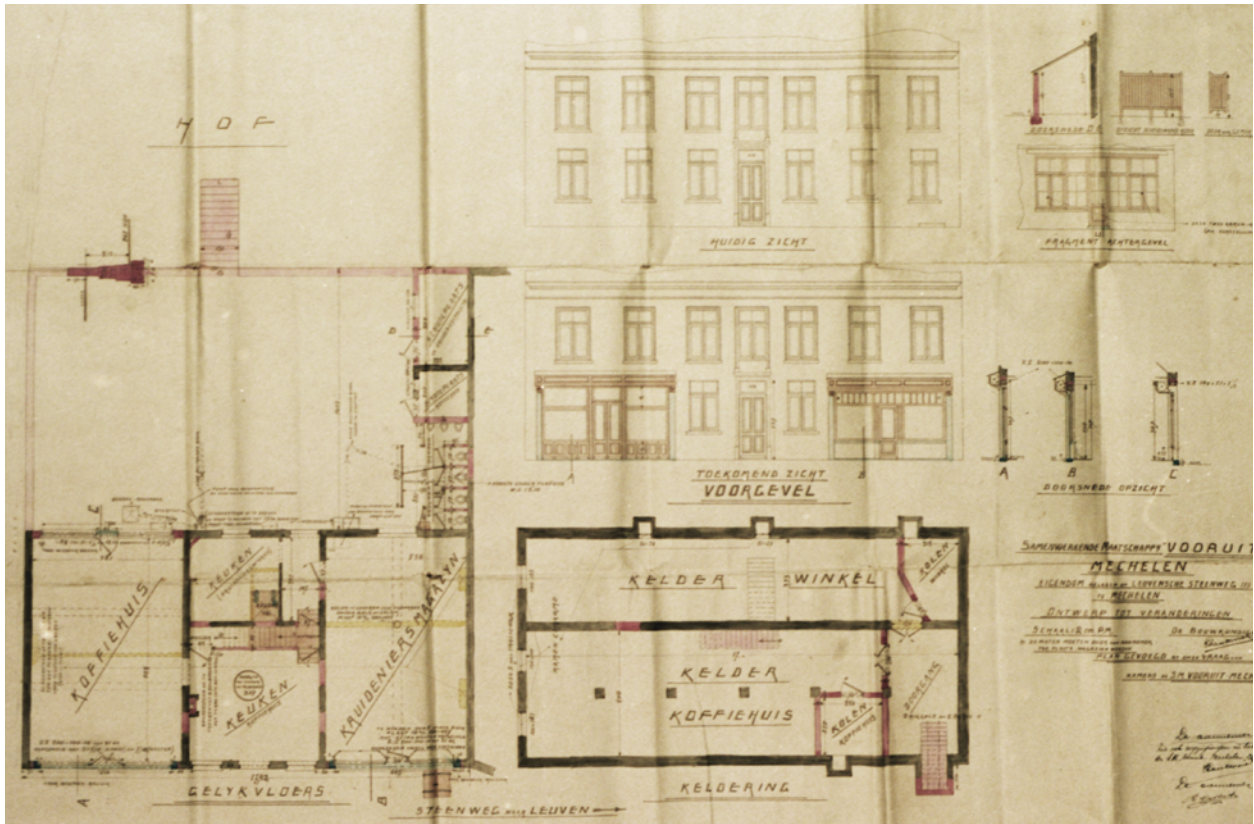
FO000593 Terras, 1924

FO000585 Hof, 1924

FO000589 Terras, s.d.

PL 998 Verbouwingen 1923

CINEMA "LUXOR" / "FORUM"

S.M. VOORUIT

ADRES	OUDE NIEUW	Hallestraat 9/11/20/22, Mechelen Hallestraat 9, Mechelen
		Opmerking: Er zijn voor dit pand veel verschillende huisnummers te vinden; uit de beschikbare info leid ik af dat Groenendaal, Café des Arts en de Cinema's zich allen (opeenvolgend) op dezelfde locatie bevonden, nameijk op Nrs.11,20 of 22, wat nu Nr.9 is.
PERIODE		1930 - 1973
ARCHITECT		Jan Faes (Cinema Forum)
EIGENDOM		» De cinema wordt georganiseerd in het pand waar voorheen Café des Arts zich bevond en later Cinema Palace. Vooruit koopt het pand in 1929 en verhuurt het nog even verder aan de uitbater van Cinema Palace, om het later om te bouwen naar Cinema Luxor (wanneer exact is niet bekend) en in 1955 tot Cinema Forum.
GEBOUW & ARCHITECTUUR		» Een aantal verbouwingen vinden plaats om het gebouw aan te passen aan de noden van de cinema, zoals de verbouwing van architect Jan Faes in 1955. » In 1973 wordt dit pand, samen met de winkel in de Ouden Bruul (nu Désiré Boucherystraat), omgebouwd tot beenhouwerij.
GEBRUIK		» De cinema vertoonde ongecensureerde films en werd daarom in de volksmond soms de "vuile cinema" genoemd.

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.ME04, p. 292

ARCHIEFMATERIAAL

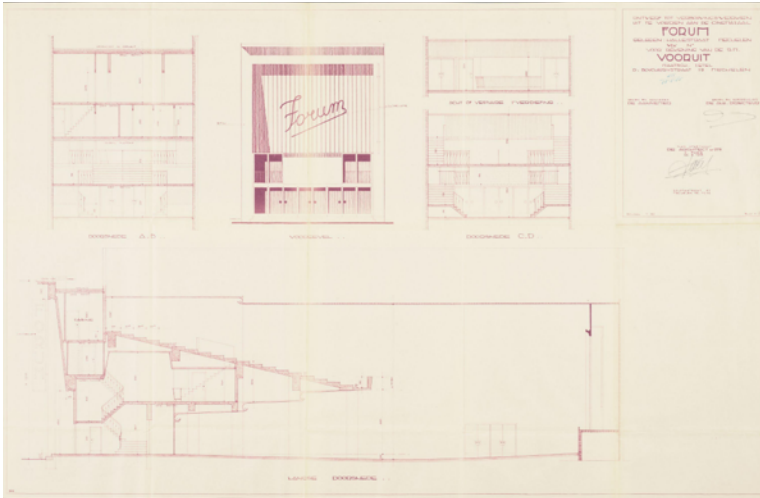
PL1024; PL1110; PL1111; PL1112;
PL1113; PL1114; PL1057; PL403;
PL404

SME001006588; SME001007129;
SME001007751; SME001007752;
SME004000671; SME004000672;
SME004000673; SME002001396

AR.ME277.003(1929.09.13-.09.19)

AR.ME.BM50, p.140,150-151

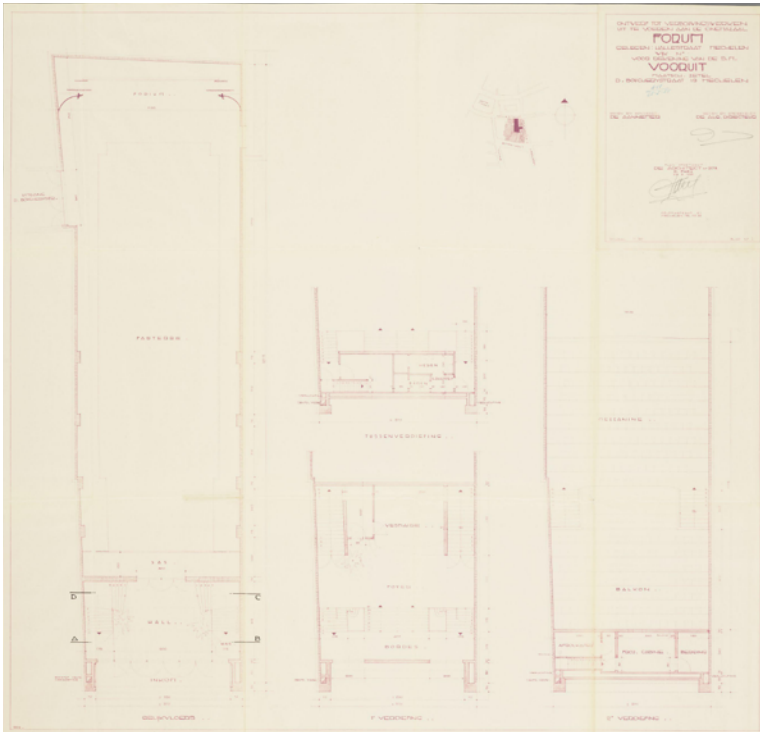
AR.ME.BA1954/0578;
BA1954/0650

SME001006198 Verbouwing Cinema Forum, 1955

SME001007751 Recent uitzicht, 2007

SME001006197 Verbouwing Cinema Forum, 1955

SME002001396 Cinema Forum, 1968

“SUIKERBAKKERIJ”

S.M. VOORUIT

ADRES OUD Ouden Bruul 3, Mechelen
NEUW Désiré Boucherystraat 3, Mechelen

PERIODE 1930 - jaren 40

ARCHITECT Fernand Brunfaut (verbouwing)

EIGENDOM

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK

BRONNEN

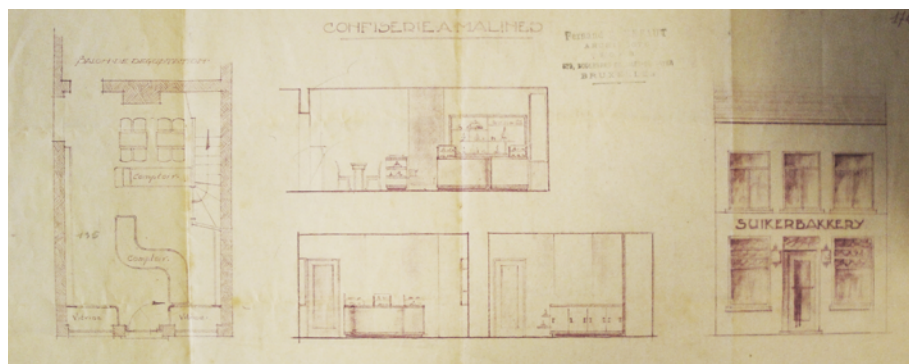
LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

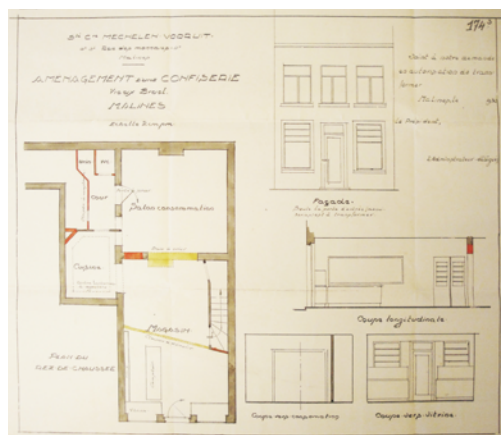
PL1031; PL1042; PL1158

AR.ME277.003(1930.06.20)

AR.ME.BM33, p.64

PL 1031 Plannen confiserie, s.d.

PL 1042 Inrichting van de confiserie, s.d.

CAFÉ “DE LUSTHOF”

S.M. VOORUIT

ADRES OUD Oude Antwerpsebaan 190, Mechelen
NIEUW Oude Antwerpsebaan 190, Mechelen

PERIODE ±1930 - ...

ARCHITECT Ferdinand Degens (verbouwing)

EIGENDOM

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK » Café in het besit van S.M. Vooruit. Het gebouw dateert van ergens rond de jaren 30. Op een bepaald moment wordt het café vergroot.

BRONNEN

LITERATUUR

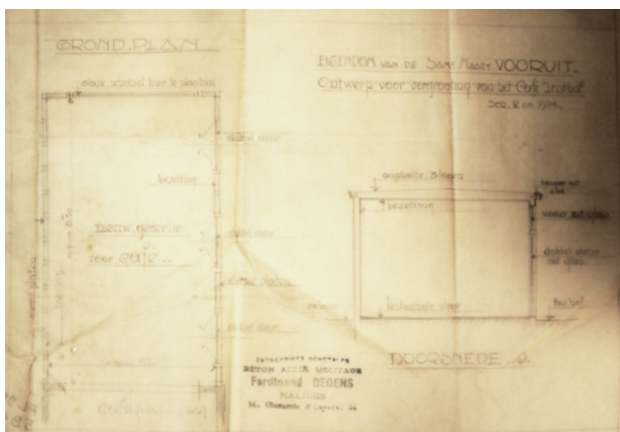
IOE.1509

ARCHIEFMATERIAAL

PL996

Uitzicht van het pand in 1992
(VLAAMSE GEMEENSCHAP, *Mechelen*.
Oudeantwerpsebaan 190, 1992, ©Vlaamse
Gemeenschap, in: IOE1509)

PL 996 Vergroting van het café, s.d.

BAKKERIJ, BURELEN & MAGAZIJNEN

S.M. VOORUIT

ADRES	oud	Lakenmakersstraat 68, Mechelen
	nieuw	Lakenmakersstraat 68, Mechelen
PERIODE		1951 - ...
ARCHITECT		Jan Faes
EIGENDOM		» Het pand is van S.M. Vooruit, ze bouwen er een bakkerij in augustus 1951.
GEBOUW & ARCHITECTUUR		» De bakkerij wordt eerst gebouwd (1951), in 1956 worden er burelen en magazijnen toegevoegd. » In 1971 worden de burelen verbouwd.
GEBRUIK		» In de jaren 60 doet dit gebouw dienst als zetel van S.M. Vooruit.

BRONNEN

LITERATUUR

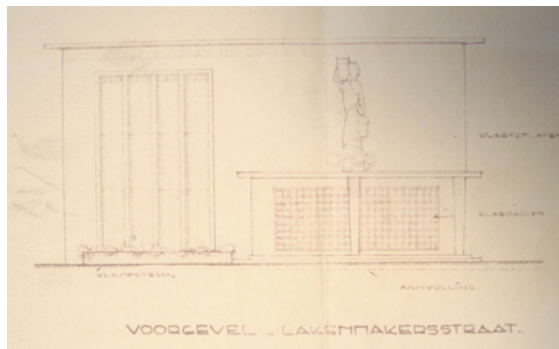
ARCHIEFMATERIAAL

PL1118; PL1123; PL1125; PL1126;
PL1127; PL1140; PL1141; PL1142;
PL1143; PL1144; PL1145; PL1146;
PL1150

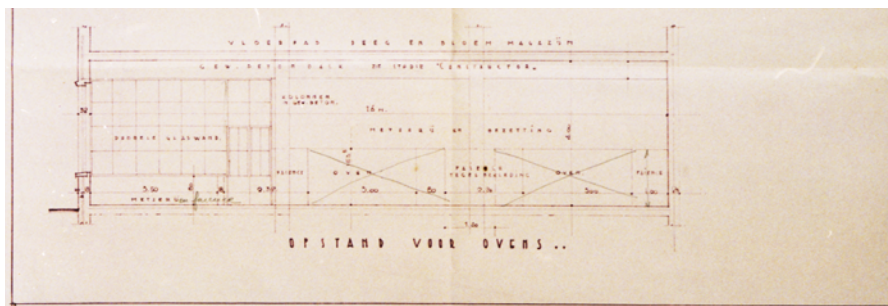
AR.ME. BA1951/0638;
BA1956/0491; BA1957/0711

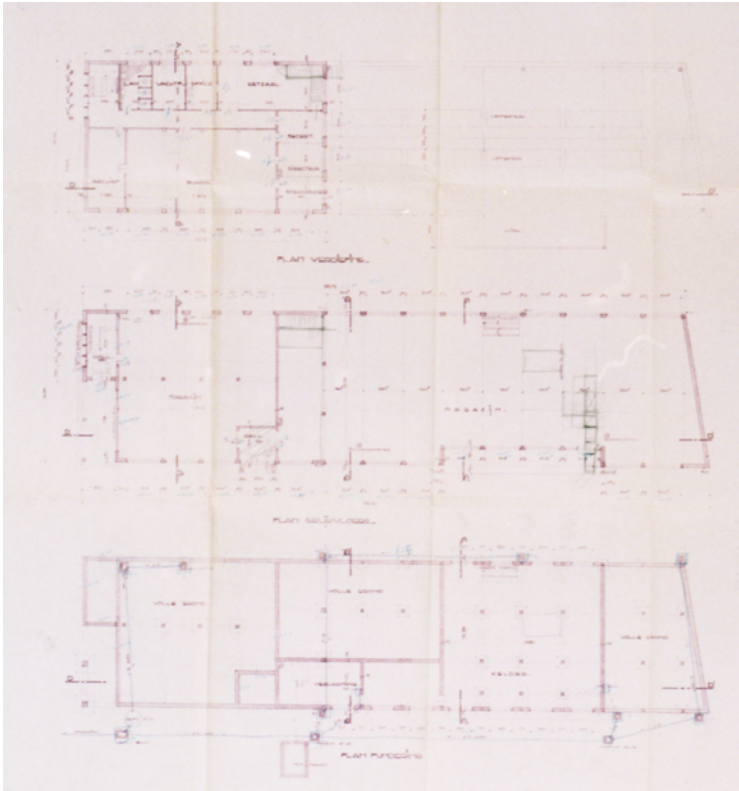
PL 1123 Detail inplanting, 1971

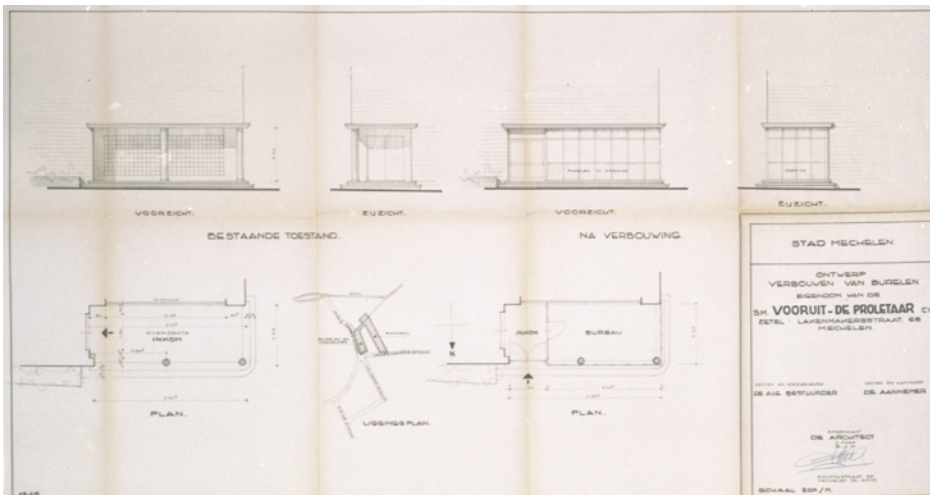
PL 1125 Ontwerp burelen & magazijnen, 1956

PL 1141 Bakkerij, detail afsluitingsmuur tussen machinezaal en broodmagazijn, s.d.

PL 1126 Ontwerp burelen & magazijnen, 1956

PL 1123 Verbouwing burelen, 1971

COOP-WINKEL

S.M. VOORUIT

ADRES	oud	Holmlei 84, Mechelen
	nieuw	Holmlei 62, Mechelen
PERIODE		1953 - ...
ARCHITECT		Jan Faes (verbouwingen)
EIGENDOM		» Eigenaar van de woning is Mr. Le Filon, hij heeft de woning gebouwd eind jaren 30. S.M. Vooruit baat hier hun winkel uit.
GEBOUW & ARCHITECTUUR		» Het gebouw bestaat uit een woonhuis met winkel. S.M. Vooruit doet hier enkele verbouwingswerken o.l.v. arch. Jan Faes: wegbreken van een muur en schouw op het gelijkvloers (1953), bouwen van een voorlopige bergplaats (1954), verbouwen van de achterbouw (1966).

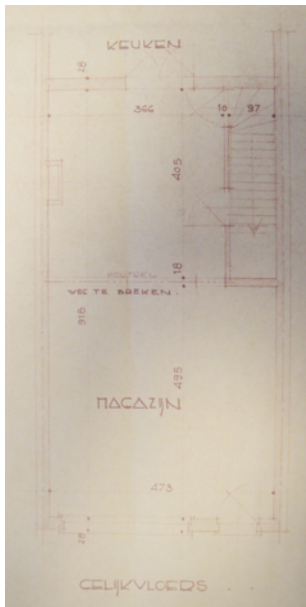
BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

PL1061; PL1062; PL1063

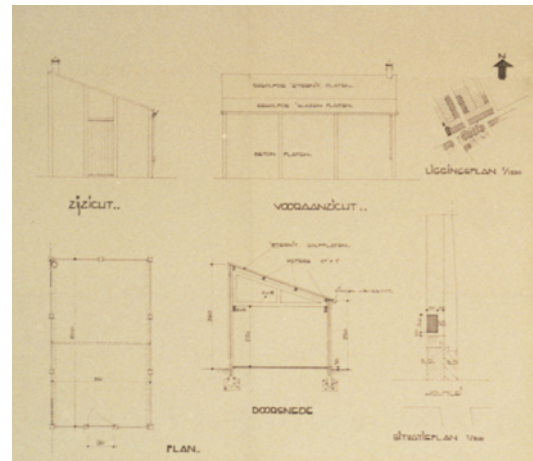
GEBRUIK

PL 1061 Wegbreken muur & schouw, 1953

PL 1062 Verbouwen achterbouw, 1966

PL 1063 Bouw voorlopige bergplaats, 1954

COOP-WINKEL

S.M. VOORUIT

ADRES OUD Schonenberg 35, Mechelen
 NIEUW Geerdergem-Schonenberg 35, Mechelen

PERIODE 1953 - ...

ARCHITECT Jan Faes (verbouwingen)

EIGENDOM

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR** » Het gelijkvloers van de woning wordt tot winkelruimte
 verbouwd door S.M. Vooruit in oktober 1953. Het
 volgende jaar wordt ook neonreclame geplaatst. In
 de jaren 50 wordt een bergplaats aangebouwd en
 de gevel nogmaals verbouwd. In 1961 wordt nog een
 zonnetent toegevoegd aan de gevel.

GEBRUIK

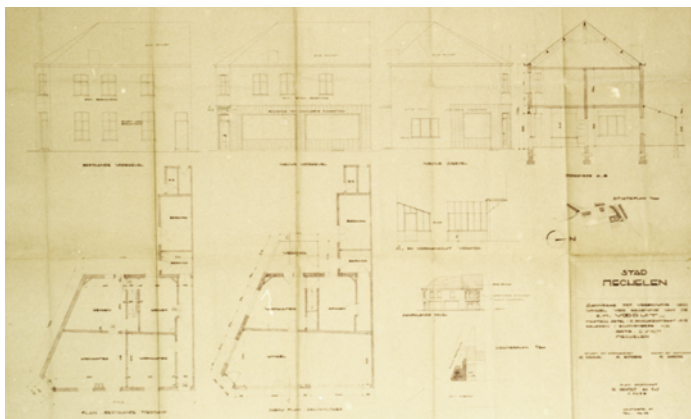
BRONNEN

LITERATUUR

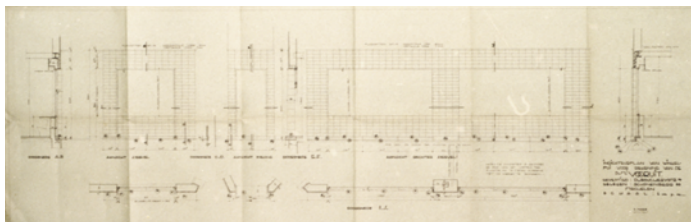
ARCHIEFMATERIAAL

PL 1047; PL 1048

AR.ME.BA1953/0824;
BA1954/0209; BA1955/0309;
BA1956/0535; BA1961/1077

PL 1047 Verbouwing, s.d.

PL 1048 Verbouwing, s.d.

HOME COOP

S.M. VOORUIT

ADRES OUD Korenmarkt 14, Mechelen
 NIEUW Korenmarkt 14, Mechelen

PERIODE 1954 - ...

ARCHITECT

EIGENDOM

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR** » Begin 1954 wordt er verbouwd tot winkel en
 neonreclame geplaatst.

GEBRUIK » Het betreft een winkel met interieurinrichting.

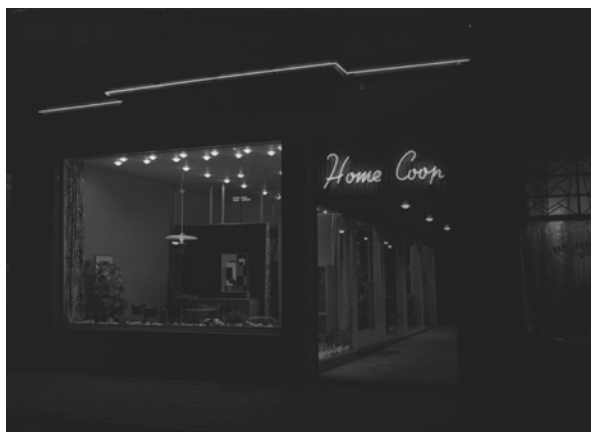
BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

SME001007006; SME001007007

AR.ME.BA1954/0348;
BA1954/0496

SME001007006 Voorgevel, 1954

COOP-WINKEL

S.M. VOORUIT

ADRES OUD	Tervurensteenweg 118, Mechelen
NIEUW	Tervurensteenweg 118, Mechelen
PERIODE	1957 - ...
ARCHITECT	Jan Faes (verbouwingen)
EIGENDOM	» Eigenaar van het huis is Mr. Geets.
GEBOUW & ARCHITECTUUR	» In 1957 wordt de reeds bestaande winkel verbouwd en neonreclame gebouwd voor S.M. Vooruit. Een jaar later wordt ook een bergplaats aangebouwd.

BRONNEN

LITERATUUR

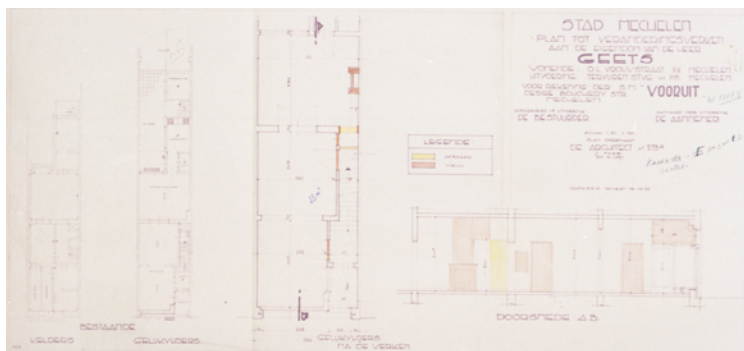
ARCHIEFMATERIAAL

PL 1106; PL 1107

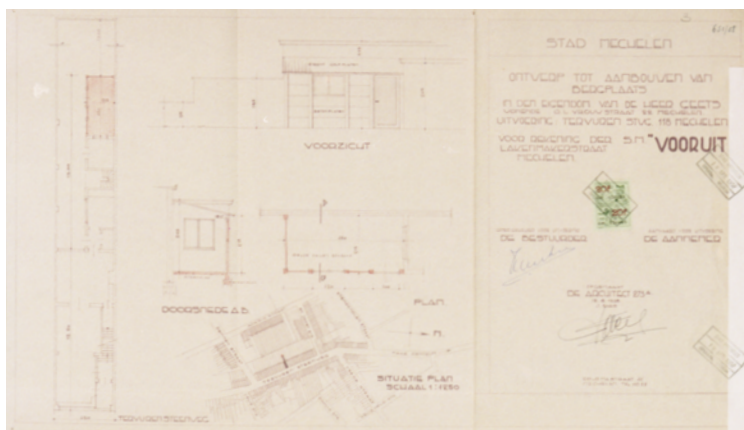
AR.ME.BM153, p.89

AR.ME.BA1957/0316;
BA1958/0651

GEBRUIK

PL 1106 Verbouwingen, 1957

PL 1107 Aanbouw bergplaats, 1958

COOP-WINKEL

S.M. VOORUIT

ADRES OUD Adegemstraat 55, Mechelen
NIEUW Adegemstraat 55, Mechelen

PERIODE 1958 - ...

ARCHITECT

EIGENDOM

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR** » In 1958 wordt reclame geplaatst voor S.M. Vooruit.

GEBRUIK

BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

SME001004916

AR.ME277

AR.ME.BM17, p.111

AR.ME.BA1958/0048

COOP-WINKEL

S.M. VOORUIT

ADRES OUD Brusselsesteenweg 177, Mechelen

NIEUW Brusselsesteenweg 177, Mechelen

PERIODE 1957 - ...

ARCHITECT

EIGENDOM » De eigenaar van de woning is Van Roy.

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR** » De woning wordt in mei 1957 verbouwd tot winkel.
Februari 1958 wordt er ook neonreclame geplaatst en
december 1961 een zonnetent.

GEBRUIK

BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

SME001000034; SME001003869

AR.ME277

AR.ME.BA1957/0389;

BA1958/0139; BA1961/1077

SME001000034 Voorgevel, s.d.

COOP-WINKEL

S.M. VOORUIT

ADRES	oud	Hogeweg 2, Mechelen
	nieuw	Hogeweg 2, Mechelen
PERIODE		1958 - ...
ARCHITECT		Jan Faes (verbouwingen)
EIGENDOM		» De eigenaars van de woning zijn Mr. en Mevr. Buelens - De Rooster.
GEBOUW & ARCHITECTUUR		» Begin 1958 wordt de voorgevel verbouwd en neonreclame geplaatst door S.M. Vooruit.
GEBRUIK		

BRONNEN

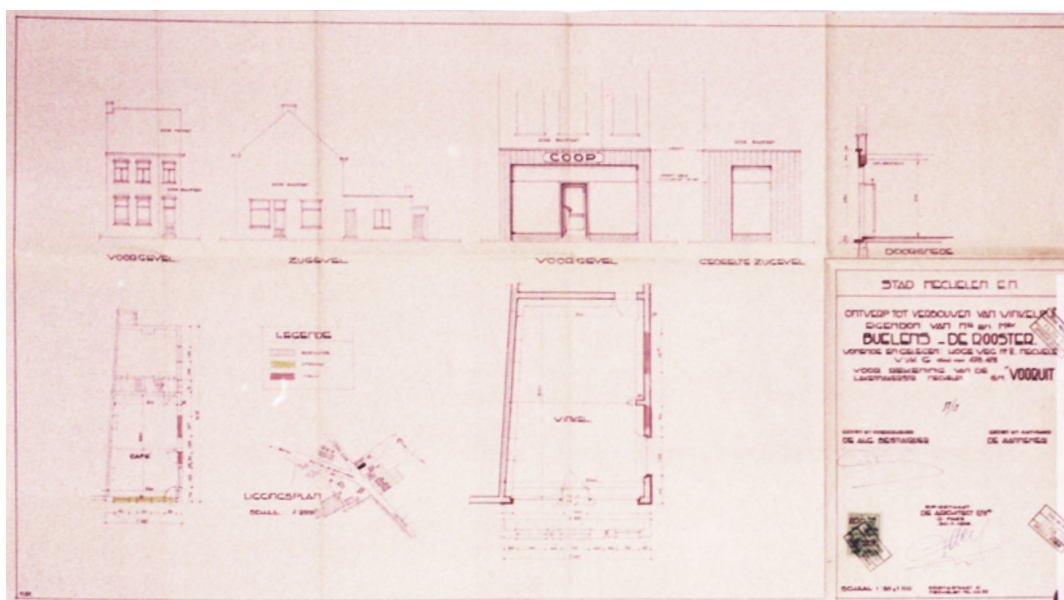
LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

PL 1073

AR.ME.BM135, p.76

AR.ME.BA1958/0088;
BA1958/0400

PL 1073 Verbouwing winkelpui, 1958

COOP-WINKEL

S.M. VOORUIT

ADRES OUD	Sint-Katelijnestraat 73, Mechelen
NIEUW	Sint-Katelijnestraat 75, Mechelen
PERIODE	1958 - ...
ARCHITECT	Jan Faes (verbouwingen)
EIGENDOM	» De eigenaar van de woning is Mr. A. Roose.
GEBOUW & ARCHITECTUUR	» Eind 1958 wordt de voorgevel verbouwd en lichtreclame geplaatst door S.M. Vooruit.
GEBRUIK	

BRONNEN

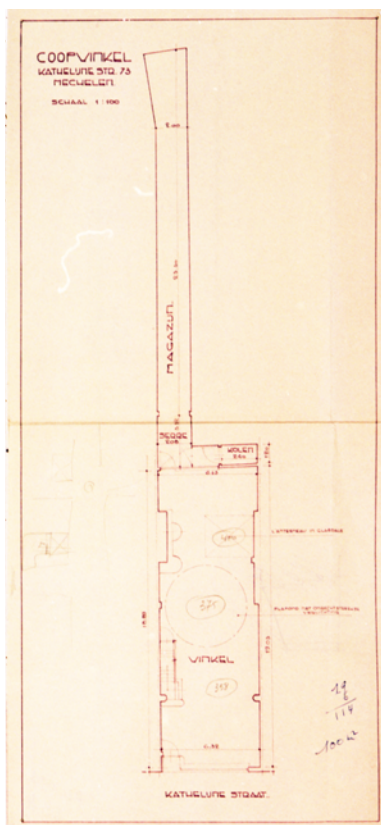
LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

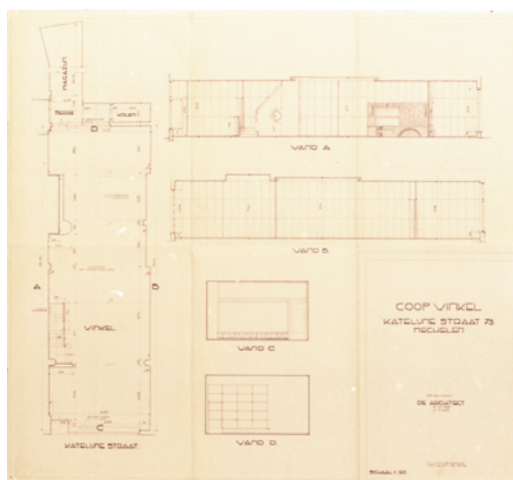
PL1077; PL1078; PL1079

SME001000286; SME001004253;
SME001006219

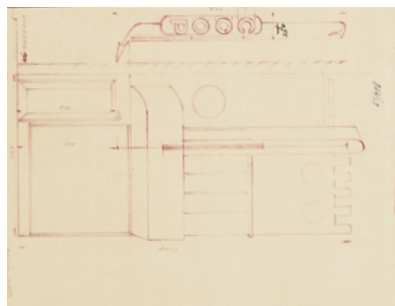
AR.ME.BA1958/0805;
BA1958/0832

PL 1077 Grondplan, s.d.

PL 1079 Plannen, 1958

SME001006219 Uithangbord, 1958

SME001000286 Gevel, 1968

COOP-WINKEL

S.M. VOORUIT

ADRES	OLD	Battelsteenweg 201, Mechelen
	NEUW	Battelsteenweg 201, Mechelen
PERIODE		1958 - ...
ARCHITECT		Jan Faes (verbouwingen)
EIGENDOM		» Eigenaar van de woning is Mr. Walschaerts.
GEBOUW & ARCHITECTUUR		» In 1958 wordt de voorgevel van de woning verbouwd en neonreclame geplaatst door S.M. Vooruit.
GEBRUIK		

BRONNEN

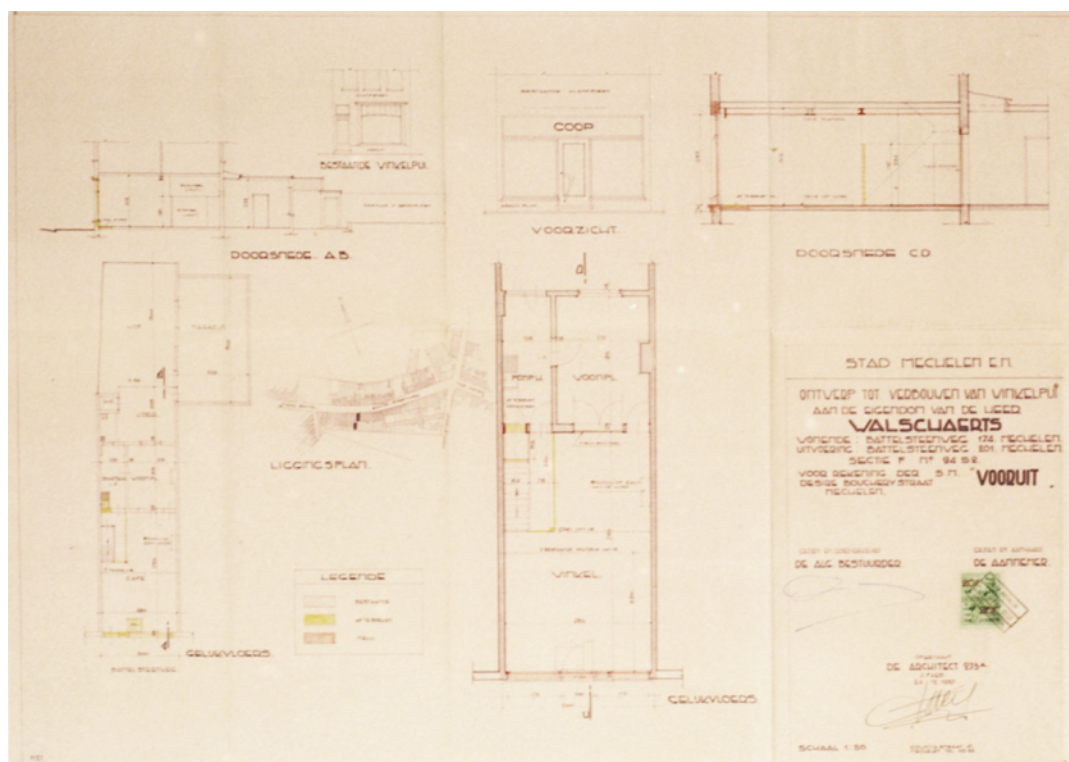
LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

PL 1072

AR.ME.BM133, p.76

AR.ME.BA1958/0015;
BA1958/0311

PL 1072 Verbouwing winkelpui, 1957

COOP-WINKEL

DE MECHELSE GOEDKOPE WONING

ADRES OUD Plein der Verenigde Natien 5-7 (Oud Oefenplein),
NIEUW Mechelen
Plein-der-Verenigde-Naties 5-7, Mechelen

PERIODE jaren 50 - ...

ARCHITECT

EIGENDOM

GEBOUW & ARCHITECTUUR » De winkel is deel van de nieuwe woonblokken aan het Plein-der-Verenigde-Naties, gebouwd in

GEBRUIK

BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

PL1115; PL1116

SME001006867; SME001006868

SME001006867 *Spelende kinderen aan de coop-winkel, 1950*

COOP-WINKEL

S.M. VOORUIT

ADRES	 OUD	Hoogstraat 60, Mechelen
	 NIEUW	Hoogstraat 60, Mechelen
PERIODE		1961 - ...
ARCHITECT		Jan Faes (verbouwingen)
EIGENDOM		» Eigenaar van de woning zijn de kinderen De Croes.
GEBOUW & ARCHITECTUUR		» Eind 1961 wordt de voorgevel verbouwd door S.M. Vooruit.
GEBRUIK		

BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

PL1117

AR.ME.BA1961/1026

COOP-WINKEL

S.M. VOORUIT

ADRES OUD	Tervurensteenweg 117-119, Mechelen
NIEUW	Tervurensteenweg 117-119, Mechelen
PERIODE	1961 - ...
ARCHITECT	» Jan Faes (verbouwingen)
EIGENDOM	» Eigenaars van de woning zijn Mr. en Mevr. Mertens - Rappoort.
GEBOUW & ARCHITECTUUR	» In 1961 wordt de gevel van de voormalige zuivelwinkel van Mertens-Rappoort omgebouwd door S.M. Vooruit.
GEBRUIK	

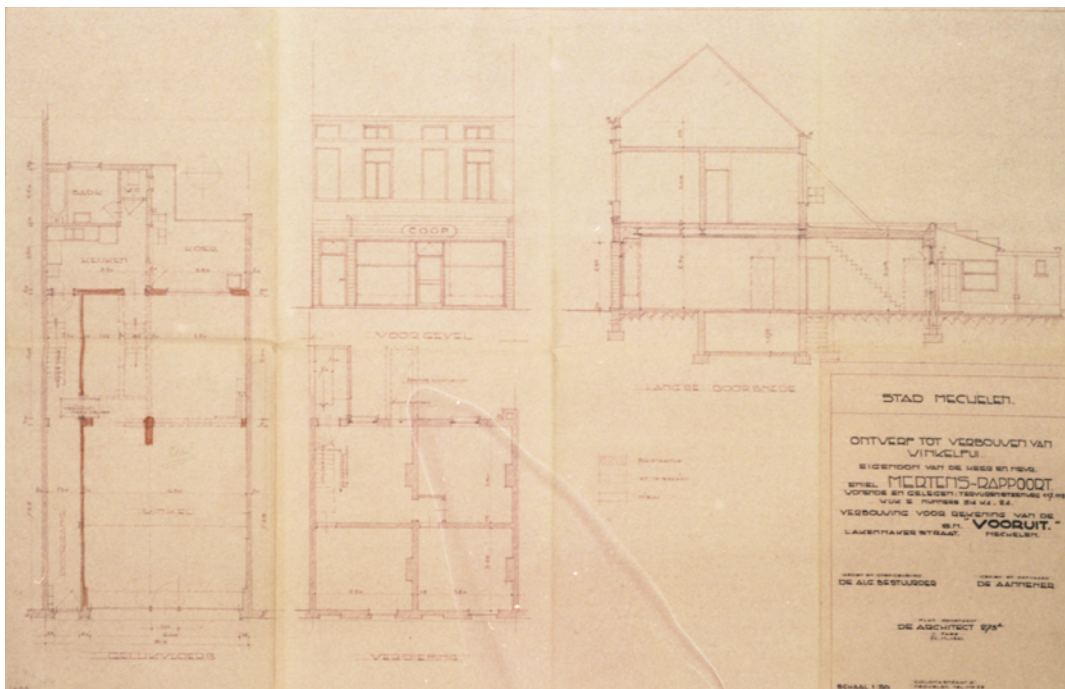
BRONNEN

LITERAATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

PL1108; PL1109

AR.ME.BM153, p.85

PL 1108 Verbouwing winkelpui, 1961

COOP-WINKEL

DE SOCIALE VOORZORG

ADRES OUD Mezenstraat 6, Mechelen
NIEUW Mezenstraat 6, Mechelen

PERIODE 1963 - ...

ARCHITECT Jan Faes

EIGENDOM

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR** » In 1963 bouwt de Sociale Voorzorg een handelshuis met woning op het eerste verdiep.

GEBRUIK

BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

PL1085; PL1086

COOP-WINKEL

S.M. VOORUIT

ADRES OUD Botermarkt 15, Mechelen
NIEUW Botermarkt 13, Mechelen

PERIODE 1964 - ...

ARCHITECT Jan Faes

EIGENDOM » Dit pand is eigendom van S.M. Vooruit.

GEBOUW & ARCHITECTUUR » Het voormalige Volkshuis wordt in 1964 verbouwd tot coop-winkel door arch. Jan Faes. De gelijkvloerse gevel wordt hier nogmaals verbouwd en gemoderniseerd.

BRONNEN

LITERATUUR

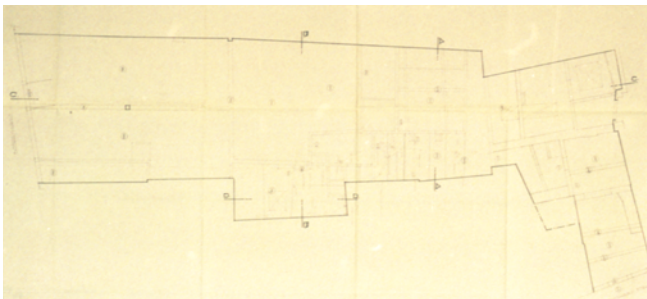
ARCHIEFMATERIAAL

PL1051, PL1052, PL1053, PL1054,
PL1055, PL1056, PL1057, PL403,
PL404

SME001013028; SME001013038

AR.ME.BM28, p.152

GEBRUIK

PL 1051 Ontwerp tot verbouwing, 1964

PL 1055 Plaatsen lichtreclame, 1965

PL 1053 Verbouwing tot coop-winkel, 1964

COOP-WINKEL

DE SOCIALE VOORZORG

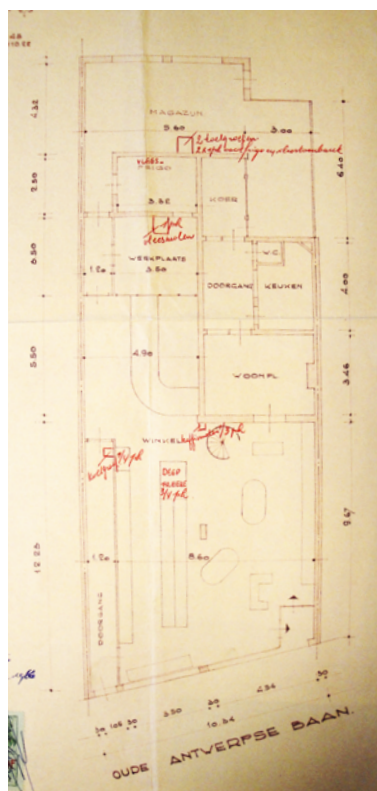
ADRES	oud	Oude Antwerpsebaan 95, Mechelen
	nieuw	Oude Antwerpsebaan 95, Mechelen
PERIODE		1966 - ...
ARCHITECT		Jan Faes (verbouwingen)
EIGENDOM		» Eigenaar van de woning is Bleecx Marcel.
GEBOUW & ARCHITECTUUR		» De woning wordt in 1966 verbouwd.
GEBRUIK		

BRONNEN

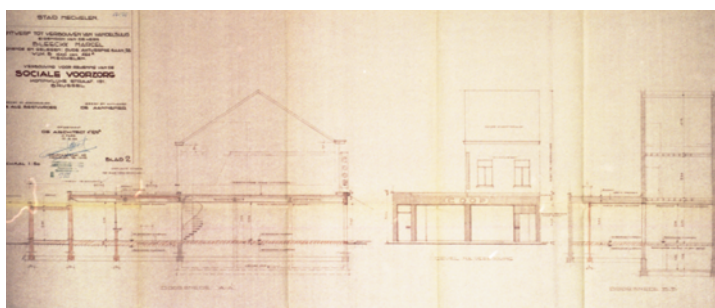
LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

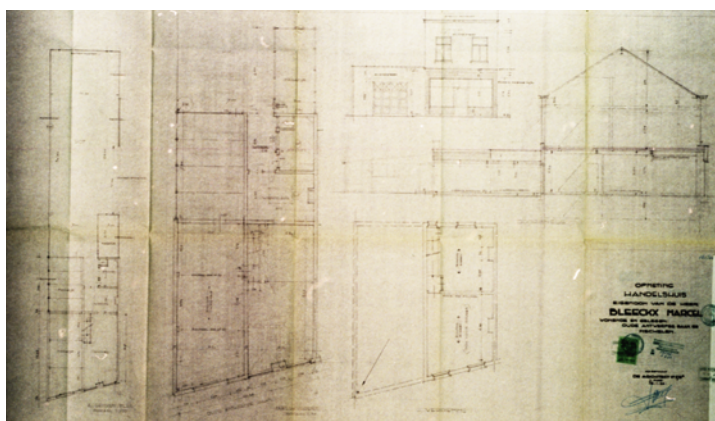
PL1098; PL1099; PL1100; PL1101;
PL1102; PL1113; PL1104; PL1105

PL 1105 Commodo en incommodo, 1966

PL 1099 Verbouwing, 1966

PL 1100 Opmeting winkel, 1966

COOP-WINKEL

S.M. VOORUIT

ADRES OUD IJzerenleen 43-45, Mechelen

NIEUW IJzerenleen 43-45, Mechelen

PERIODE jaren 60 - ...

ARCHITECT

EIGENDOM

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.ME05, p.277

ARCHIEFMATERIAAL

PL1064; PL1065

SME001002235; SME001015067;
SME001015071

AR.ME.BM58, p.106

PL 1064 Opmeting winkel, 1964

SME001015071 Voorgevel, 1969

“VOLKSHUIS”

S.M. VOORUIT

ADRES	 OUD	Leermarkt 3, Mechelen
	 NIEUW	Leermarkt 3, Mechelen
PERIODE		jaren 60 - ...
ARCHITECT		Jan Faes (verbouwingen)
EIGENDOM		» Eigenaar van het gebouw is Brouwerij Lamot.
GEBOUW & ARCHITECTUUR		» Er is weinig informatie te vinden over dit volkshuis, maar vermoedelijk wordt het in gebruik genomen in de jaren 60. Het gebouw wordt in 1969 verbouwd door S.M. Vooruit in opdracht van Brouwerij Lamot. Het betreft een vrij groot gebouw met o.a. een café, een grote zaal, een vergaderzaal en een woning.
GEBRUIK		

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.ME05, p.432

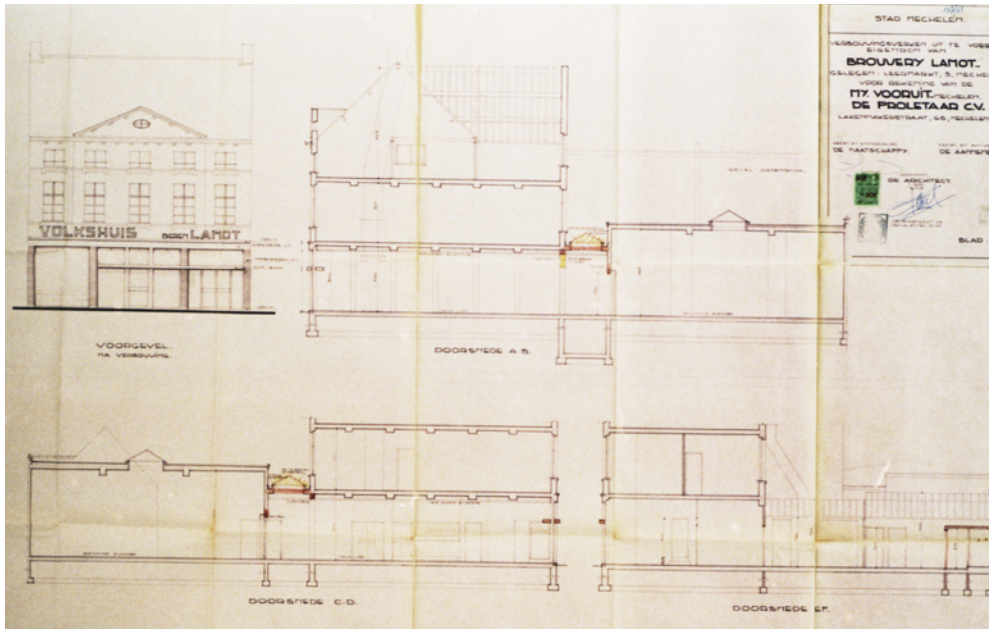
ARCHIEFMATERIAAL

PL1138; PL1139

AR.ME.BM78, p.54

AR.ME.BA1929/0058;

BA1934/0038; BA1951/0883

PL 1138 Verbouwing, 1969

PL 1139 Verbouwing, 1969

MENEN

HERBERG “LA CROIX DE BOURGOGNE”

ADRES	 OUD (adres onzeker)
	 NIEUW Koningstraat 4-6, Menen
PERIODE	eind jaren 1870
ARCHITECT	
EIGENDOM	» Waarschijnlijk een café van een socialistisch ingestelde Menenaar.
GEBOUW & ARCHITECTUUR	
GEBRUIK	» Eind jaren 1870 werd hier de eerste socialistische vereniging in Menen gesticht. » Regelmatig socialistische vergaderingen, net als in ‘Café du Nord’, ‘De Gouden Spoor’ en ‘Au Faucon’.

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.MN05, p.2

IOE55865

ARCHIEFMATERIAAL

Recent uitzicht van het gebouw, 2003
(VANDEVORST, *Koningsstraat 4-6*, 2003, ©Vlaamse Gemeenschap, in: IOE55865)

“CAFÉ DU NORD”

ADRES	OUW	in wijk De Barakken, Mene
	NIEUW	(adres onbekend)
PERIODE		eind jaren 1870
ARCHITECT		
EIGENDOM		» Waarschijnlijk een café van een socialistisch ingestelde Menenaar.
GEBOUW & ARCHITECTUUR		
GEBRUIK		» Regelmatig socialistische vergaderingen, net als in 'La Croix de Bourgogne', 'De Gouden Spoor' en 'Au Faucon'

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.MN05, p.3

ARCHIEFMATERIAAL

CAFÉ “DE GOUDEN SPOOR”

(BIJ CATRY)

ADRES OUD Koningstraat, Menen

NIEUW Koningstraat, Menen

PERIODE eind jaren 1870

ARCHITECT

EIGENDOM » De herberg is eigendom van Catry.

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK » Regelmatig socialistische vergaderingen, net als in ‘La Croix de Bourgogne’, ‘Café du Nord’ en ‘Au Faucon’. Ook maandelijks openbare voordrachten van socialisten.

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.MN04, p.14

LIT.MN05, p.3

ARCHIEFMATERIAAL

CAFÉ “AU FAUCON”

ADRES OUD

Rijselstraat 57, Mene

NIEUW

Rijselstraat 51-53, Mene

Opmerking: het adres is louter afgeleid uit het gevonden fotomateriaal. In literatuur wordt de naam 'Au Faucon' vermeld, op de afbeelding 'Au Grand Faucon'. Ik kan dus niet met honderd procent zekerheid zeggen dat dit hetzelfde café is.

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.MN05, p.3

ARCHIEFMATERIAAL

PERIODE

eind jaren 1870

ARCHITECT

EIGENDOM

» Waarschijnlijk een café van een socialistisch ingestelde Menenaar.

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK

» Regelmatig socialistische vergaderingen, net als in 'La Croix de Bourgogne', 'Café du Nord' en 'De Gouden Spoor'

(onbekende datum)

Recent uitzicht van het gebouw, 2003
(VANDEVORST, *Rijselstraat 53-55*, 2003, ©Vlaamse Gemeenschap,
in: IOE56006)

CAFÉ “DE GOUDEN ENGEL”

ADRES OUD Rekkemstraat, Menen

NIEUW Rekkemstraat, Menen

PERIODE rond 1880

ARCHITECT

EIGENDOM » Waarschijnlijk een café van een socialistisch ingestelde Menenaar.

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK » In 1880 wordt hier de ‘Vereeniging der Wevers’ gesticht.

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.MN05, p.3

ARCHIEFMATERIAAL

CAFÉ “AU HOLLANDAIS”

ADRES OUD	Koningstraat 46, Menen
NIEUW	(adres bestaat niet meer)
PERIODE	1886 - 1887
ARCHITECT	
EIGENDOM	» In het Gents blad Vooruit wordt het lokaal zowel ‘Au Hollandais’ als ‘ons lokaal Vooruit’ genoemd, maar literatuur laat uitblijken dat dit eerder een herberg is van een of andere Menenaar. 1 januari 1888 verhuist men naar een lokaal in de Statiestraat.
GEBOUW & ARCHITECTUUR	» Het gebouw bevat onder andere een café, kruidenierswinkel en bibliotheek.
GEBRUIK	» In 1886 worden hier de socialistische bibliotheek en toneelkring “Amis du Progrès” opgericht. » 1 mei 1887 sticht men de coöperatie S.M. Voorwaarts in dit lokaal. Tot eind 1887 wordt dit lokaal gebruikt als hoofdlokaal van de coöperatie. In de kruidenierswinkel wordt ook een aanbod producten uit Gent verkocht.

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.MN04, p.17

LIT.MN05, p.4

ARCHIEFMATERIAAL

KR.ALG01.1887.05.19;

KR.ALG01.1887.12.30;

KR.ALG01.1887.12.31

“VOORWAARTS”

S.M. VOORWAARTS

ADRES	oud	Statiestraat 38, Menen
	nieuw	(adres bestaat niet meer)
PERIODE		1888 - 1891
ARCHITECT		
EIGENDOM		<ul style="list-style-type: none">» Dit is het eerste eigen lokaal van de coöperatie. Hoewel hier weinig informatie over te vinden is, wordt het hoogstwaarschijnlijk gehuurd.» Het lokaal wordt al snel te klein en in 1891 verhuist men naar een groter pand, een leegstaande vlasfabriek in de Kortrijkstraat.
GEBOUW & ARCHITECTUUR		<ul style="list-style-type: none">» Het gebouw omvat onder andere twee zalen (gelijkvloers en verdieping), een herberg, een keuken en een koer.
GEBRUIK		<ul style="list-style-type: none">» In dit lokaal begint S.M. Voorwaarts een samenwerkende bakkerij die al snel winst begint te maken. Het gebouw fungeert als hoofdlokaal van de partij en de coöperatie.

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.MN05, p.5

ARCHIEFMATERIAAL

KR.ALG01.1887.12.31;
KR.ALG01.1890.05.03;
KR.ALG01.1891.05.01

“VOORWAARTS”

S.M. VOORWAARTS

ADRES	OUW	Kortrijkstraat (aan de Kortrijksepoort), Menen
	NIEUW	(adres onbekend)
PERIODE		1891 - 1892
ARCHITECT		
EIGENDOM		» Dit is na de Statiestraat het eigen lokaal van de beweging. In 1892 gaat S.M. Voorwaarts failliet. Na het verkopen van de inboedel verhuizen het lokaal en de bakkerij naar Rijselstraat 102bis. De gemeente koopt het pand nadien aan om een slachthuis te bouwen.
GEBOUW & ARCHITECTUUR		» Het gebouw omvat een herberg, een grote zaal, een vergaderzaal (die op zich al zo groot is als het vorige lokaal in de Statiestraat), een keuken, kamers en slaapvertrekken. Er is ook een hof en een groot magazijn, waarachter de vlasfabriek gelegen is. Men bouwt ook een oven bij voor de bakkerij.
GEBRUIK		» Het gebouw wordt gebruikt als hoofdlokaal van de partij en de coöperatie voor vergaderingen, feesten, brood bakken en andere activiteiten.

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.MN05, p.5-6

ARCHIEFMATERIAAL

KR.ALG01.1891.05.01;

KR.ALG01.1891.05.04

KR.MN01.1904.05.08

“VOLKSHUIS” / “AU FAUBOURG DE LILLE”

... - S.M. DE PLICHT

ADRES OUD	Rijselstraat 102bis, Menen
NEUW	Rijselstraat 104, Menen
PERIODE	1892 - 1902
ARCHITECT	
EIGENDOM	» De eigenaars en bewoners van het pand zijn Emiel Ramaut en Sidonie Vandamme. Wanneer Ramaut te overlijden komt in 1896, neemt August Debunne zijn intrek in het Volkshuis. Begin 1899 verhuist Debunne naar een woning in de Koningstraat 33. Vanaf dan wordt het lokaal uitgebaat door Vital Missaen. In 1902 verhuist men naar een nieuw pand in de Koningstraat.

GEBOUW & ARCHITECTUUR » Het gebouw omvat onder andere een herberg en grote zaal.

GEBRUIK » Na het faillissement van de coöperatie in 1892, verhuizen de socialisten hierheen. Het volkshuis blijft verder functioneren, hoewel er op dat moment geen coöperatie meer is. Dit is de eerste keer dat er in Menen gesproken wordt van een “Volkshuis”.

» De jaren zonder coöperatie komen er geregeld sprekers uit Gent. Het lokaal wordt tevens gebruikt door de Socialistische Jonge Wacht (opgericht in 1896). Deze plaats speelt een centrale rol in de ontwikkeling van het socialisme in de beginnende jaren.

» Onder Debunne worden er tevens activiteiten georganiseerd voor politieke vorming van de bezoekers. Hij verkoopt hier ook het Gents dagblad ‘Vooruit’. Ook de redactie van het blad ‘Volksrecht’ (waarvan Debunne redacteur is), is hier gevestigd.

»

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.MN04, p.17,24,29,31-32

LIT.MN05, p.6

ARCHIEFMATERIAAL

KR.MN01.1901-1903.06.14;

KR.MN01.1902.07.06

- » De eerste twee jaren dat S.M. De Plicht opgericht wordt, fungeert dit lokaal als zetel voor de nieuwe coöperatie. De laatste partijvergadering in dit lokaal wordt gehouden op 12 december 1902.

*Recent uitzicht van het gebouw, 2003. De twee traveeën rechts werden in 1904 toegevoegd.
(VANDEVORST, Rijzelstraat 102-104, 2003, ©Vlaamse Gemeenschap, in: IOE56023)*

HERBERG “AUX ARMES DE TOURCOING”

(BIJ PICAVET)

ADRES OUD in wijk De Barakken, Menen
NIEUW (adres onbekend)

PERIODE jaren 1890

ARCHITECT

EIGENDOM » Dit pand is eigendom van de heer Picavet.

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK » Dit lokaal wordt onder andere gebruikt voor dagelijkse bijeenkomsten van de stakers tijdens de grote stakingsgolf eind 1895 tot februari 1896.

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.MN04, p.26

ARCHIEFMATERIAAL

HERBERG

(BIJ SCHEPENS)

ADRES OUD in wijk De Barakken, Menen

NIEUW (adres onbekend)

PERIODE begin jaren 1900

ARCHITECT

EIGENDOM » Dit pand is eigendom van 'gezel' Schepens.

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK » De Vereenigde Vrienden houden hier regelmatig vergaderingen en de socialistische partij ook regelmatig over verkiezingen en dergelijke meer.

BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

KR.MN01.1901.10.06;
KR.MN01.1901.10.20;
KR.MN01.1902.05.04;
KR.MN01.1902.05.11;
KR.MN01.1902.08.03;
KR.MN01.1903.04.03;
KR.MN01.1903.05.31

“VOLKSHUIS”

S.M. DE PLICHT

ADRES	OUDE NIEUW	Koningstraat 24, Menen (huidig adres onzeker)
PERIODE		1902 - WO I (grotendeels verwoest)
ARCHITECT		Victor Provost (verbouwingen en aanbouw)
EIGENDOM		<ul style="list-style-type: none">» In 1902 gaat S.M. De Plicht een huurcontract aan met Anne-Marie-Madeleine Röhmer, van wie ze het pand huren met de belofte dat de dochter van de eigenares het zal verkopen wanneer ze meerderjarig is. De coöperatie koopt het huis aan in 1907 met behulp van een lening van S.M. Vooruit Gent die als waarborg hypotheek neemt op het gebouw.» De lokaalhouders zijn opeenvolgend Alfons Degrijze, Pierre Cardoen en Victor Detaevernier (vanaf 19010).
GEBOUW & ARCHITECTUUR		<ul style="list-style-type: none">» De woning die gehuurd wordt van mevrouw Röhmer: “...une maison avec véranda, pavillon, lavoir, cuisine et derrière, boulangerie et réduit aux chars, deux écuries avec grenier, autres dépendances, porte de sortie sur la rue du Sanglier et 10 ares et 90 centiares de fonds bâti, cours et jardin, sise rue royale à Menin...” (AR.MN266.195)» Op de voorgevel van het gebouw is een tableau geplaatst gemaakt door Cornelis uit Gent: “Deze schilderij verbeeldt het Socialisme dat door eene vrouw wordt voorgesteld, die al de deugden tot zich trekt om welvaart en recht aan den arbeid te schenken.” (KR.MN01.1903.05.03)» In 1903 heeft het gebouw er als volgt uit: een voorgebouw met koffiehuis en kleine vergaderzalen, een ruime koer, daarachter een grote zaal met theater (toegevoegd door S.M. De Plicht in 1902) en achter de zaal een bakkerij.

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.MN05, p.7-10

LIT.OD, p. 79-81

ARCHIEFMATERIAAL

KR.MN01.1902.06.22;

KR.MN01.1902.08.03;

KR.MN01.1902.10.26;

KR.MN01.1903.05.03;

KR.MN01.1903.06.21

AR.MN266.001; AR.MN266.003;

AR.MN266.155; AR.MN266.201;

AR.MN266.202; AR.MN266.204

GEBRUIK

- » In 1904 worden een aantal oude gebouwen achter het huis afgebroken, een bakkerij, bloemzolder en zaal toegevoegd en gebeuren er werken aan het bestaande gebouw.
- » Een groot officieel inhuldigingsfeest vindt plaats op 26 april 1903.
- » De grote zaal wordt vanaf het begin intensief gebruikt voor allerlei feesten, meetings, toneelvoorstellingen, concerten,... In het volkshuis wordt ook veel vergaderd, niet alleen door S.M. De Plicht maar ook de S.J.W., ziekenbond Moyson, de propagandaclub, de Vrouwenvereniging en de partij. Er vindt ook avondschoon plaats met o.a. lessen in lezen en schrijven en Frans. Vanaf 1903 bevindt de redactie van het 'Volksrecht' zich hier.
- » Na WO I staat enkel de bakkerij nog half overeind. Het is vlak na de oorlog de eerste bakkerij die terug in werking is.

TIJDELIJK VOLKSHUIS

S.M. DE PLICHT

ADRES OUD Rijselstraat 246, Menen
NIEUW (huidig adres onzeker)

PERIODE 1918 - 1924

ARCHITECT

EIGENDOM

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK

- » Dit pand wordt vlak na de oorlog gebruikt als tijdelijk volkshuis, in afwachting van de bouw van het nieuwe. De coöperatie heeft hier op dat moment zijn officiële zetel.
- » Later zal dit lokaal nog dienst doen als winkel.

BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

KR.MN01.1921.10.09

AR.MN266.276; AR.MN266.327;
AR.MN266.450

“VOLKSHUIS” & “BIJHUIS N°2”

S.M. DE PLICHT

ADRES OUD Koningstraat 28-30 / Hoek Koningstraat &
NIEUW Wildezwinstraat, Menen
Koningstraat 28-30 / Hoek Koningstraat &
Ontvoogdingsstraat, Menen

PERIODE 1924 - 1995

ARCHITECT Victor Provost (bouw), Gaston Boghemans (bouw, feestzaal)

EIGENDOM » Na de verwoesting van het voormalig Volkshuis in de Koningstraat tijdens de oorlog, wordt in 1919 een plan opgesteld ter aankoop van verschillende gronden rond het oude pand om een nieuw volkshuis op te bouwen. Eind 1920 heeft mijn vijf percelen aangekocht, waar men twee jaar later begint aan de nieuwbouw.

GEBOUW & ARCHITECTUUR » Het nieuwe volkshuis is een zeer monumentaal gebouw en van in het begin wordt door politieke tegenstanders naar het gebouw verwezen als “de Olifant”.

» Het gebouw omvat om te beginnen een gelagzaal, een feestzaal, burelen en vergaderzalen en een achterliggende bakkerij. In het verlengde van het gebouw wordt ook een grote feestzaal aangebouwd met eigen ingang.

» In het gebouw is ook de winkel Bijhuis N°2 gevestigd waar men voedingswaren, huishoudartikels en linnengoederen verkoopt.

» In 1928 wordt een bakkerij met bloemzaal aan de oude bakkerij gebouwd (arch. Provost).

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.MN03, p.18,31

LIT.MN04, p.159

LIT.MN05, p.11-13

LIT.OD, p. 79-81

ARCHIEFMATERIAAL

PL126; PL126a; PL128; PL129;
PL130; PL131; PL132; PL133;
PL134; PL135; PL136; PL137;
PL138; PL139; PL145; PL146;
PL147; PL148; PL149; PL150;
PL151; PL152; PL153; PL154;
PL155; PL156

FO002533; FO003059;
FO003060; FO003100;
FO003102; FO003105; FO003106;
FO003111; FO003114; FO003115;
FO003121; FO003123; FO003151;
FO003165; FO003166; FO003223;
FO008955; FO009075;
FO009100; FO010149; FO012506;
FO012507; FO012654; FO012655

AF001358

KR.MN01.1924.05.25;
KR.MN01.1924.06.08;
KR.MN01.1924.06.15

AR.MN266.052; AR.MN266.260;
AR.MN266.450; AR.MN266.453;
AR.MN266.519

GEBRUIK

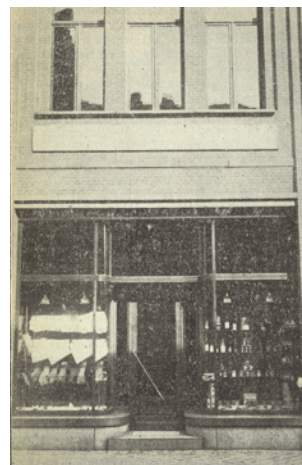
- » Tijdens de Sinxenfeesten van 7 tot 9 juni 1924 wordt het gebouw ingehuldigd met een groot feest.
- » Het volkshuis wordt bij elk groot feest aangewend, en uiteraard ook voor vergaderingen, meetings,... De feestzaal doet ook dienst als "Cinema Feestpaleis Vooruit".
- » Tijdens WO II gebruiken de Duitsers het volkshuis als 'Soldatenmanheim'. Na de oorlog geraakt het gebouw gedeeltelijk in onbruik door de afname van activiteiten van de verschillende verenigingen.
- » Wanneer ook de bioscoop ophoudt, wordt een klein deel van de feestzaal (tenminste tot ver in de jaren 70) gebruikt als repetitie- en vergaderzaal van Harmonie De Plicht.
- » Eind jaren 80 verkoopt de coöperatie het gebouw aan de gemeente voor een gepland project voor een Medisch Instituut.

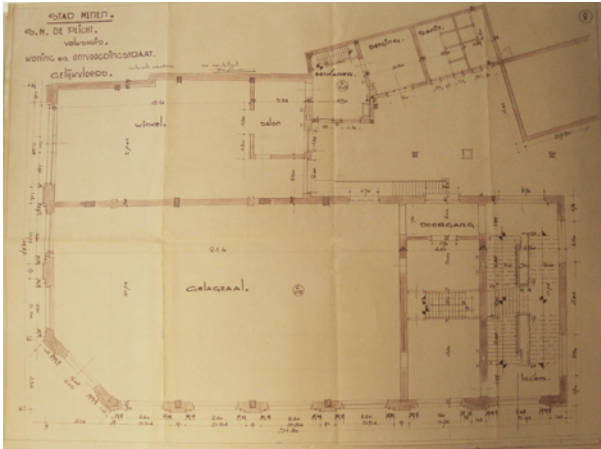
FO002533 Volkshuis, s.d.

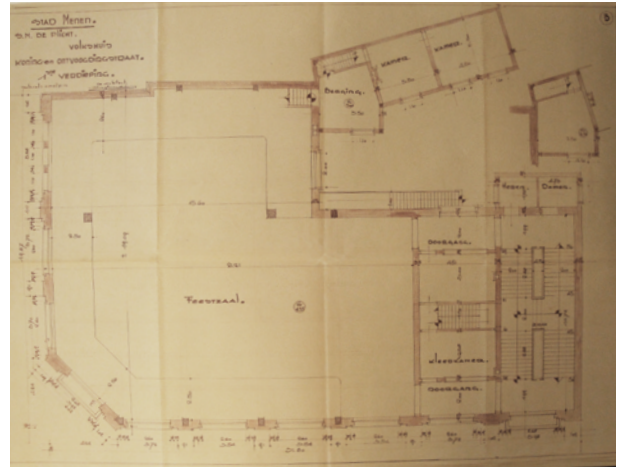
FO009075 Huldebetoging Debunne, 1931

LIT.MN03, p.18 Bijhuis N°2, 1924

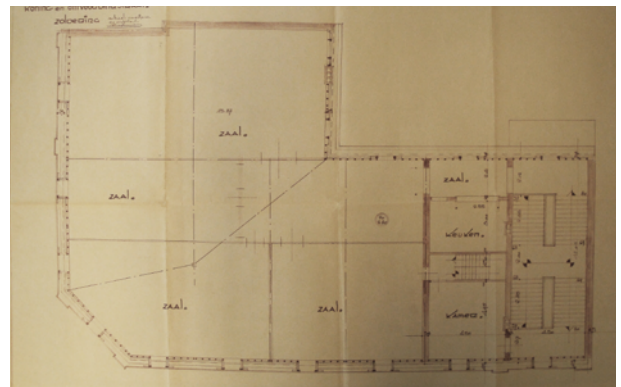
PL136 Plan gelijkvloers, s.d.

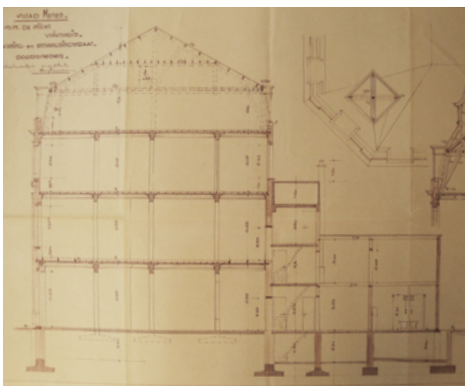
PL135 Plan eerste verdieping, s.d.

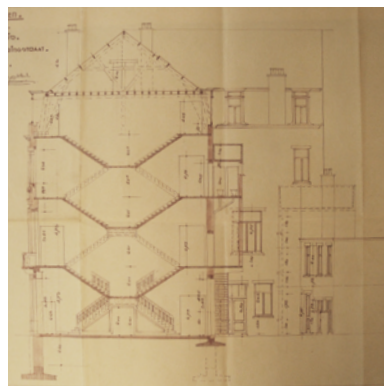
PL134 Plan tweede verdieping, s.d.

PL133 Plan zoldering, s.d.

PL138 Doorsnede, s.d.

PL132 Doorsnede, s.d.

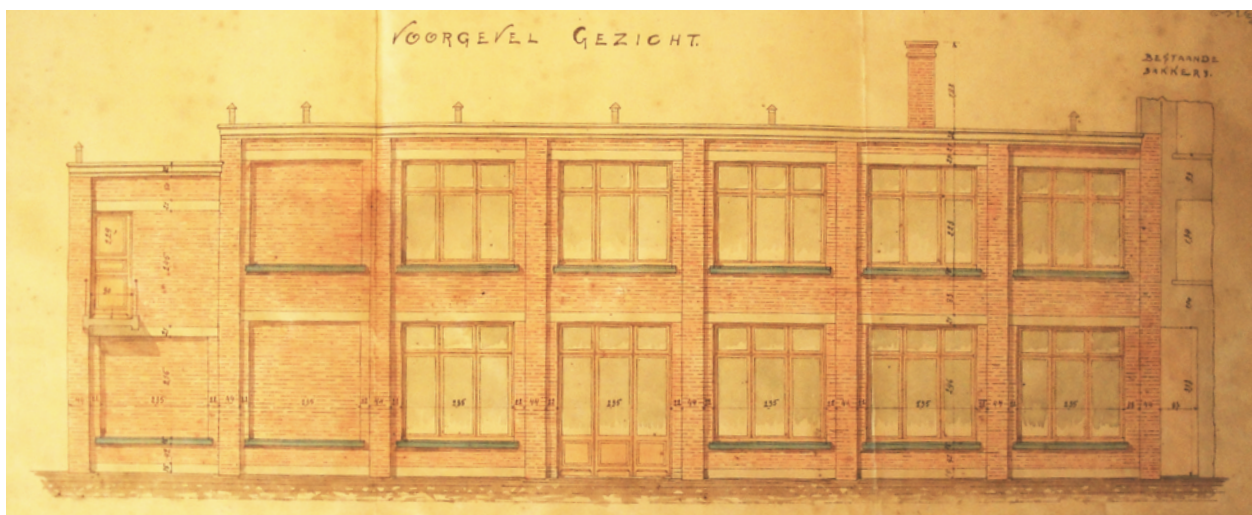
FO003059 Arrondissementscongres, 1937

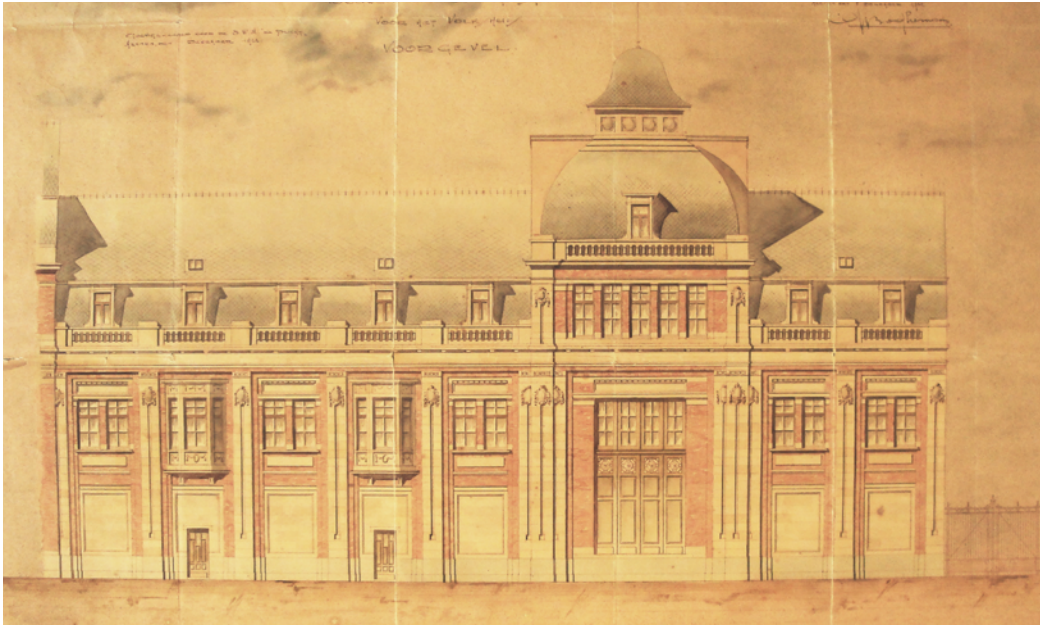
FO003223 Feestzaal, s.d.

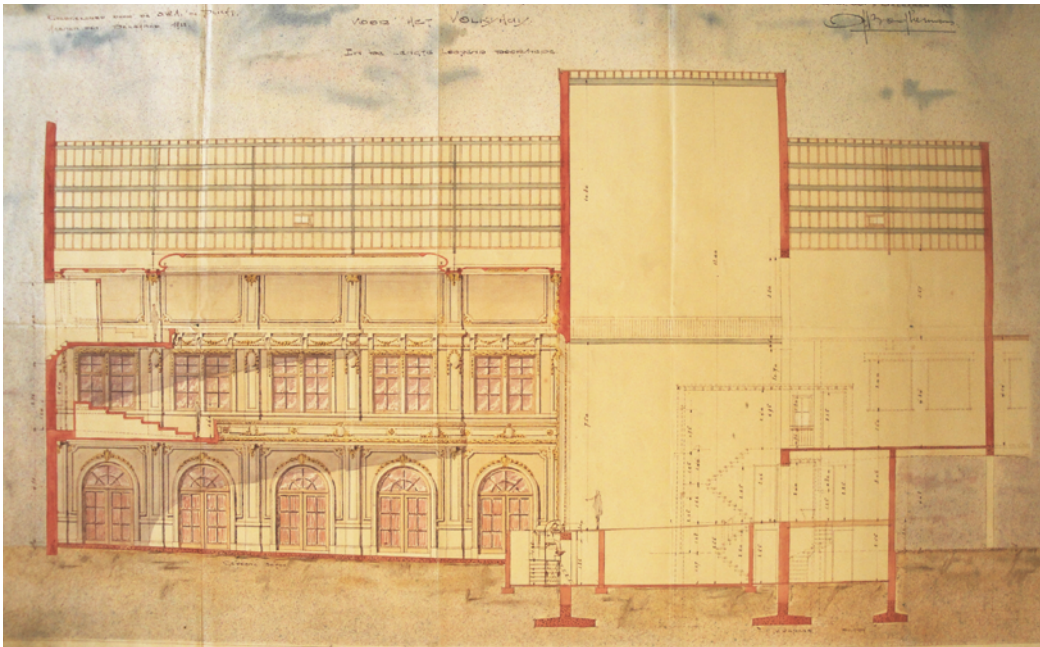
FO003060 Studiekring, 1934

PL 145 Bouw bakkerij en bloemzolder, 1928

PL 156 Gevel feestzaal, 1922

PL 154 Doorsnede feestzaal, 1922

“VOLKSHUIS ONS DORP” & “BIJHUIS N°4”

S.M. DE PLICHT

ADRES	 OUD	Hoek Volkslaan & Dadizeelestraat, Menen
	 NIEUW	Hoek Volkslaan & Dadizeelestraat, Menen
PERIODE		1924 - ... (afgebroken)
ARCHITECT		Victor Provost (bouw), Gaston Boghemans (verbouwingen)
EIGENDOM		» Dit gebouw wordt neergezet door coöperatie S.M. De Plicht en is dus ook hun eigen eigendom.
GEBOUW & ARCHITECTUUR		» Het gebouw omvat een café, een winkel (Bijhuis N°4) en enkele achtergebouwen, gebouwd in 1923 door architect Provost. In 1928 worden verbouwingen gedaan (arch. Boghemans), waarbij ook een turnzaal wordt toegevoegd. » Vanaf de jaren 40 is de winkel een coop-winkel, verhuurd aan Theophiel Derudder.

GEBRUIK

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.MN03, p.14

ARCHIEFMATERIAAL

PL140; PL141; PL142; PL143

FO012508; FO013279

KR.MN01.1924.06.08

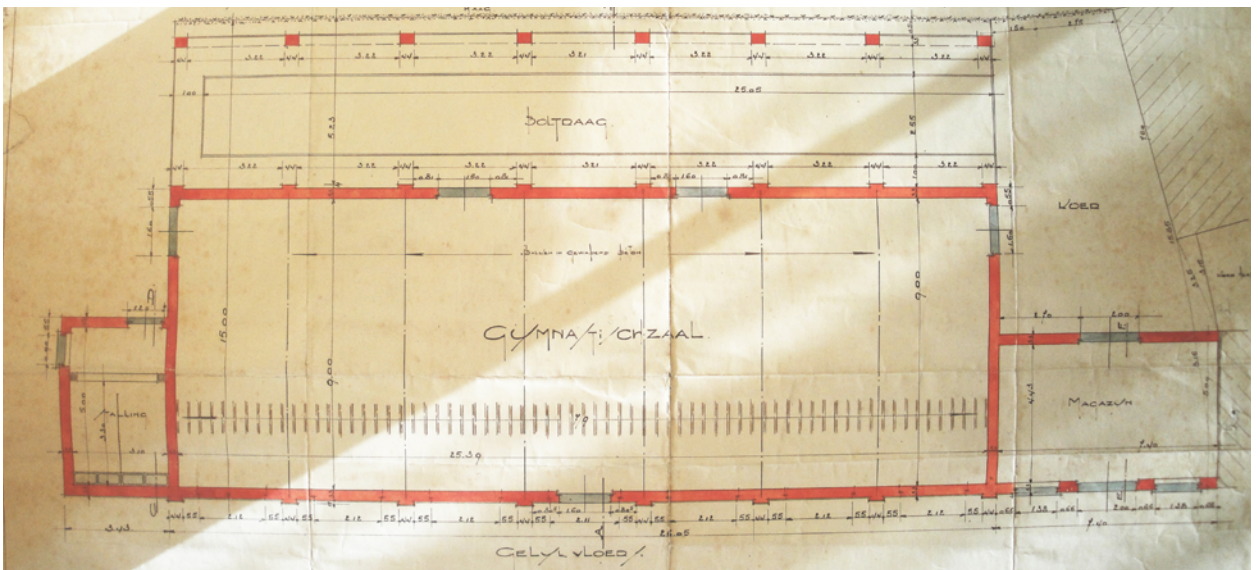
AR.MN266.226

LIT.MN03, p.14 Volkshuis Ons Dorp, 1924

FO 013279 Bijhuis N°4, s.d.

PL 141 Plan gymnastiekzaal, 1928

PL 141 Gevel gymnastiekzaal

“BIJHUIS N°1”

S.M. DE PLICHT

ADRES OUD Rijselstraat 246, Menen
NIEUW (huidig adres onbekend)

PERIODE 1924 - jaren 50

ARCHITECT

EIGENDOM » Deze winkel wordt ingericht in het voormalig tijdelijk volkshuis van vlak na de verwoestingen van WO I.

GEBOUW & ARCHITECTUUR

GEBRUIK » Vanaf de jaren 50 doet de winkel dienst als coop-winkel.

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.MN03, p.16

ARCHIEFMATERIAAL

LIT.MN03 p.16 *Bijhuis N°1*, 1924

“BIJHUIS N°3”

S.M. DE PLICHT

ADRES OUD leperstraat 215, Menen

NIEUW leperstraat 213, Menen

PERIODE 1924 - jaren 50

ARCHITECT

EIGENDOM

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK » Vanaf de jaren 50 doet de winkel dienst als coop-winkel.

BRONNEN

LITERATUUR

LIT.MN03, p.20

ARCHIEFMATERIAAL

LIT.MN03, p.20 *Bijhuis N°3*, 1924

“ROODE APOTHEEK”

S.M. DE PLICHT

ADRES OUD Rijselstraat 34, Menen
NIEUW (huidig adres onzeker)

PERIODE 1930 - ...

ARCHITECT

EIGENDOM

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK » Dit is een coöperatieve apotheek van het Huis der Mutualisten. De opening vindt plaats op 17 februari 1930, onder veel protest van de andere apothekers in de stad.

BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

KR.MN01.1930.02.16;
KR.MN01.1930.03.30;
KR.MN01.1932.05.08

COOP-WINKEL

S.M. DE PLICHT

ADRES OUD Volkslaan 2/4, Menen

NIEUW Volkslaan 4, Menen

PERIODE 1944 - ... (afgebroken)

ARCHITECT

EIGENDOM » Deze coop-winkel wordt ingericht in het voormalig Bijhuis N°4 dat vasthangt aan het Volkshuis Ons Dorp. Theophiel Derudder (timmerman) huurt het pand van SM De Plicht.

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK

BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

AR.MN266.195; AR.MN266.327

COOP-WINKEL

S.M. DE PLICHT

ADRES OUD Bruggestraat 287, Menen
 NIEUW (huidig adres onzeker)

PERIODE 1948 - ...

ARCHITECT

EIGENDOM » Maria Vanhoutte is uitbaatster van de winkel en huurt deze van S.M. De Plicht.

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK » Hier worden kruidenierswaren, huishoudartikels en linnengoederen verkocht.

BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

AR.MN266.195; AR.MN266.276;
AR.MN266.327

COOP-WINKEL

S.M. DE PLICHT

ADRES OUD Molenstraat, Menen

NIEUW Molenstraat, Menen

PERIODE na WO II - ...

ARCHITECT

EIGENDOM

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK » Dit is een winkel voor kruidenierswaren,
huishoudartikels en linnengoederen.

BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

AR.MN266.276

COOP-WINKEL

S.M. DE PLICHT

ADRES OUD Kortrijkstraat 147, Menen
NIEUW (huidig adres onzeker)

PERIODE 1952 - ...

ARCHITECT

EIGENDOM

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK » De winkel wordt geopend op 29 november 1952. In de winkel zijn kruidenierswaren, huishoudartikels en linnengoederen te koop.

BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

AR.MN266.276

COOP-WINKEL

S.M. DE PLICHT

ADRES OUD Rijselstraat 246, Menen
NIEUW (huidig adres onbekend)

PERIODE jaren 50 - ...

ARCHITECT

EIGENDOM » Deze coop-winkel wordt ingericht in het voormalig Bijhuis N°1.

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK

BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

AR.MN266.276; AR.MN266.327

COOP-WINKEL

S.M. DE PLICHT

ADRES OUD Koningstraat 28, Menen

NIEUW Koningstraat 28, Menen

PERIODE jaren 50 - ...

ARCHITECT

EIGENDOM » Dit is de verderzetting van het vorige Bijhuis N°2 in het Volkshuis.

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK » Dit is een winkel voor kruidenierswaren, huishoudartikels en linnengoederen.

BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

AR.MN266.262; AR.MN266.327

COOP-WINKEL

S.M. DE PLICHT

ADRES OUD leperstraat 215, Menen

NIEUW leperstraat 213, Menen

PERIODE jaren 50 -

ARCHITECT

EIGENDOM » Deze coop-winkel is een verderzetting van het voormalige Bijhuis N°3.

**GEBOUW
& ARCHITECTUUR**

GEBRUIK

BRONNEN

LITERATUUR

ARCHIEFMATERIAAL

AR.MN266.327